

**Har du ikke Ahner,
saa har du
Gud være loved Dyder**

Kvinnens handlingsrom i en embetsmannsfamilie 1828 - 1841

**Mette Vårdal Masteroppgave i 60 sp kulturhistorie,
høst 2008 ved Institutt for kulturstudier og orientalske språk, Universitetet i Oslo**

Har du ikke Ahner, saa har du Gud være loved Dyder

Kvinneres handlingsrom i en embetsmannsfamilie 1828 – 1841

Mette Vårdal

Masteroppgave i 60 sp kulturhistorie, høst 2008

Institutt for kulturstudier og orientalske språk, Universitetet i Oslo

Omslagsbilder:

Forsiden: Linderud gård, maleri av Liberts 1846,
fra Høisæther 1984

Bakside: Rød Herregård, maleri av C. A. Lorentzen ca. 1800,
fra Anker-Rasch 2000/2001

Neste side: Karen Gløersen, etter en miniatyr på Linderud

*"Naar du skriver mig til,
maa Du uforbeholden sige mig
dit hjertes tilstan, uden hensyn
til om det er mig behageligt
eller det modsatte. Din
Skaansomhed mod mig har
føren haft Slemme følger for
Dig, min inderlig kjære Th.
Det skal ikke blive Læst af
andre."*

Karen Gløersen, udatert

INNHALDSFORTEGNELSE:

Forord	9
Del 1: INNLEDNING	11
Innledning.....	11
Materialet	11
Problemstilling	14
Livsløp og parallelle historier	15
Tidligere forskning	16
Familie, slekt og hushold	20
Kilder.....	23
Biografiske kilder	24
Skjønnlitteratur som kilde	24
Kildekritiske og etiske betraktninger	26
Postgang	28
Brev som sjanger	30
Rettskriving og språkføring.....	32
Analysens oppbygging	34
DEL 2: ANALYSE	35
To generasjoner	35
Mor og datter	35
Norge etter 1814.....	37
Sosiale posisjoner.....	40
En familie med mange hjem.....	41
På reise	42
Askildrød	44
Linderud	44
Rød Herregård	46
Kristiania	47
Stokker	48
Prestegårder	50
Hverdagssysler	51
Sosialt samvær.....	52
Selskapelighet.....	53
Kvinnelige ressurser	56
Foreldrenes forsørgeransvar	56
Økonomi og materielle verdier	57
Kollektiv arbeidskraft.....	60
Slektens gjensidige ansvar	61
Gode råd	64

Skolegang	65
Å lære kulturutøvelse	67
Akademisk utdanning	68
Arbeid	69
To typer opplæring	70
 Kvinnelig balansekunst	 74
Sosialt fall	74
Reise som medisin og avledning	76
Å beholde helsen	77
Forbudte følelser	80
Umulig ungpikerolle	81
En sikker fremtid	83
Ball med følger	84
Forlovelse	86
Ekteskapsidealer	88
Hannas og Trines ulike liv	92
Hustru, mor og husholderske	93
Fra forsørger til forsørget	95
 DEL 3: AVSLUTNING	 97
 Kapital og sosiale rom	 97
Kulturell kapital	97
Sosial kapital	99
Økonomisk kapital	100
Sosiale rom	102
 Kvinnelig handlingsrom	 104
Offentlig og privat	105
Kvinner som stabiliserende kraft	106
Geskjeftig eller underordnet	107
Overgangen fra en sosial forbindelse til en personlig relasjon	109
Et moderne ekteskap?	110
 Etterord	 113
 Sammendrag	 115
 DEL 4: VEDLEGG	 117
 Kilder og litteratur	 117
Liste over brev	120
Trines foreldre og søsken	121

Forord

Mulighetene er mange når man skal velge emne for en masteroppgave, og ikke alle er like heldige som meg og får materialet lagt i hendene. For noen år siden arvet jeg en avskrift av en samling brev datert 1828 – 1841, skrevet av ekteparet Christian og Karen Gløersen til deres nest yngste datter Trine i årene før og etter at hun giftet seg i 1835. Brevsamlingen på i alt 41 brev er bevart på riksarkivet, der min oldefar Jørgen Gløersen benyttet flere pensjonistår som slektsforsker, og skrev brevene av på 1970-tallet. Avskriften ble delvis publisert, delvis kopiert til nærmeste familie, og det var fra min mormor jeg arvet mitt eksemplar. Jeg skylder familien Gløersen en stor takk for deres levde liv: Christian og Karen som skrev brevene, Trine som tok vare på dem og Jørgen som gjorde dem tilgjengelige.

En stor takk til Halden historiske samlinger for god hjelp, spesielt i starten av arbeidet. Halden museum og stiftelsen Linderud gård har sørget for at gårdene Rød og Linderud er tilgjengelig for publikum, og gjør det mulig å gå gjennom de samme rommene som Karen, Christian og Trine gjorde for over 150 år siden.

Takk også til veileder Liv Emma Thorsen for nyttige og inspirerende innspill, og til alle som har latt meg prate om brevene og personene i flere år, og har bidratt med nye perspektiver og økt forståelse.

Og til Vegar og Vilde som begrenser og beriker min hverdag.

Mette Vårdal

Vågå, november 2008

”Kjære Trine. Nu sitter jeg atter igjen i Dag med Pennen i Haand”

Innledning

For noen år siden arvet jeg en avskrift av en samling brev skrevet av ekteparet Karen og Christian Gløersen til deres nest yngste datter Trine. Familien tilhørte et embetsmannsmiljø på Østlandet, men Christian var uten embete og de hadde selv ingen eiendom. Foreldrene leide seg inn hos eldstedatteren Hanna på Linderud gård i Aker. Trine tilbrakte mye tid på reise, til søsken og andre slektninger. I 1835 giftet hun seg med Peter Martin Anker, og ble boende på Rød Herregård i Halden.

Brevene er fragmentariske, og det krever flere gjennomlesninger for å få et inntrykk av personene, miljøet og handlingen. Det som først vekket min nysgjerrighet, var at brevenes innhold ikke stemte med den forventningen jeg hadde til dette miljøet. Ved å analysere et materiale som ikke stemmer overens med forventningene om det normale, er det mulig både å synliggjøre grensene for det normale, og nyansere bildet av det aktuelle miljøet.

Brevene er et dokument fra et miljø, og en kommunikasjon mellom avsender og mottaker, der bare den ene parten, foreldrenes brev, er bevart. Datteren var i en kritisk fase av livet, hun skulle gå fra ung jente til hustru og mor. Foreldrene opptrådte som veiledere og korreks til datterens utvikling. For meg er det blitt et unikt og nært møte med foreldre og barn, og deres arbeid for å klare seg og lykkes.

Materialet

Materialet er en samling på 42 brev datert fra 1828 – 1841. Jeg har forholdt meg til avskrift utført av Jørgen Gløersen¹ i to omganger, 37 brev i 1970 og 5 i 1971, originalene oppbevares på Riksarkivet. Flere eksemplarer av avskriften finnes, bl.a. i Halden historiske samlinger, på Linderud gård og i familiens eie. I tillegg kommer det en kopi av en håndskrevet avskrift av ett brev. Avskriften er gjort av Trines oldebarn Kai Møller og finnes på Halden historiske samlinger.

---

¹ Jørgen Gløersen var oldebarn av Christian og Karen Gløersen, barnebarn til Trines eldre bror Christian August, og min oldefar. Han tilbrakte mange pensjonistår som slektsforsker, og har bl.a. gitt ut bokserien 'Dødsfall i Norge'.

Brevene utgjør et stort materiale, ca 110 sider i avskrift. Noen brev er korte notiser, andre strekker seg over flere sider. Jeg har i oppgaven gitt mye plass til sitater fra brevene, og de er gjengitt slik de står skrevet i avskriften. Jeg har ikke gått tilbake til originalmaterialet for å gjøre en egen tolkning av skriften.

Brevene er datert av avsender, og gir lite rom for tvil om tidfesting og rekkefølge. Ett brev er udatert. Jørgen Gløersen antok en dato i mai 1832. På grunn av innholdet vil jeg tro det er mer sannsynlig at det ble sendt i månedskiftet januar/februar 1835. En konkret hendelse, Fru Helene Cathrine Monsens død, er omtalt i flere brev fra sommeren 1831. I annen litteratur er dette datert til 1833. Hva årsaken til denne ulikheten er vet jeg ikke, men jeg har valgt å holde meg til brevenes datering.

Brevene inneholder fortellinger fra dagliglivet og nytt om slektninger og lokalmiljøet, men har også et svært personlig innhold. Brevene inneholder råd og formaninger til Trine, både om praktiske ting som anskaffelse av klær og avtaler om betaling og reiser. De formidler også holdninger, ikke minst til hvordan Trine burde oppføre seg og hva hun skulle ta seg til. I perioder da hun var på reise og langt vekk fra daglig kontakt med foreldrene, kan vi lese hvordan de holdt kontakten og bidro til hennes oppdragelse og opplæring gjennom brevene. Gjennom tretten år preget av mange reiser og flytting mellom ulike hjem, er det lett å se for seg brevene som et fast holdepunkt i tilværelsen.

Familiens økonomiske stilling var ikke spesielt god, og ble ikke bedre etter at Christian som var major gikk av i 1818, og fikk utbetalt en liten pensjon kalt vartpenger.² Han søkte uten hell ulike sivile embeter, og etter hvert solgte de gården og leide seg inn hos slektninger. Trines første reise uten foreldrene var et lengre opphold hos søsteren Marthe Regine 1828 – 29 i Meldal. Trine var her for å hjelpe søsteren og svogeren som hadde fått sitt første barn, og forberedte seg til egen konfirmasjon. Dagen etter at hun skulle ha kommet frem, skrev moren til henne: ”og hvor jeg af Hjertet ønsker Du med held for dig selv og nytte og Hygge for din gode Søster og Svoger maa tilbringe tiden”.³ Over et år senere skrev faren for å gratulere henne med gjennomført konfirmasjon, verken han eller moren var tilstede.⁴

---

² Holmsen 1929: 260

³ KG 24/8 1828: 1

⁴ CG 8/11 1829: 1

Sommeren 1831 overtok svigersønnen Mogens Larsen Mathisen Linderud gård, og Christian og Karen flyttet dit. Trine var på en ny reise som varte helt til våren 1832. Vinteren før hadde det skjedd noe som endret Trines sosiale anseelse og fremtidsutsikter. Reisen skulle bøte på skaden, og hun var først hos slektninger i Skien, senere hos søsteren Kaja i Mo i Telemark. I brevene sendt til Skien skrev Karen om stor bekymring for Trines ve og vel, og hun viste støtte og omsorg for datteren. I brevene Trine mottok i Telemark kommer det frem at humøret hennes stadig ble bedre, og ut på våren var hun tilbake hos foreldrene på Linderud.

Mellom 1832 og 1835 bodde Trine på Linderud, og det er ingen bevarte brev. I manntallslistene fra Aker disse årene, er både Christian, Karen og Trine oppført under Linderud. Christian er oppført som ”svigerfader af Mathisen”.⁵

Over halvparten av brevene er datert 1835. Vinteren dette året ble Trine med ekteparet Randers til Skjeberg der han var sogneprest. Randers’ datter Marie var forlovet med Trines eldre bror Christian August, og Trine ble med familien Randers i et slags bytte av arbeidskraft. Hos Randers var Trine i tjeneste mer enn på besøk. Hun arbeidet og bodde sammen med andre jenter og måtte be seg fri for å være borte eller få mer tid for seg selv. Likevel var hun privilegert, hadde bedre kår enn de andre og var der av Randersenes godhet og ikke fordi de var avhengige av den ekstra hjelpen i huset.

Under oppholdet i Skjeberg ble hun av Grønn, yngstesøsteren Lena sin mann, invitert til en tilstelning hos Peter Martin Anker på Rød Herregård. Her fikk Anker selv interesse for Trine, og viste henne ekstra oppmerksomhet. De ble raskt forlovet, og Trine og Anker dro sammen for å hilse på Karen på Stokker og Christian på Linderud.

Allerede samme høst, 29/8 1835, tre dager før hun fylte 21 år, ble Trine og Peter Martin Anker gift, og Trine ble frue på Rød. Ingen av foreldrene var tilstede ved bryllupet, og heller ikke mange av søsknene. Trolig var Lena og Grønn de eneste av Trines nære familie som var med. Anker hadde vært gift før, med statsråd Tanks datter Diderikke, som døde i barselseng i 1832. Anker hadde kjøpt Rød av svigerfaren som var i pengenød, og lot svigerforeldrene bli boende. Trine kom slik til å styre husholdet på Rød sammen med sin manns første svigermor.

---

⁵ Manntallslistene fra Aker, nedre Romsaas, 1832 - 1836

I brev datert 29/11 samme år, skrev Karen at Trine befant seg i ”velsignede omstændigheder”.⁶ Deres første sønn Nils ble født på Rød 14/6 1836. I rask rekkefølge fulgte Peter Christian Bowiz (1837), Diderikke (Dikka) Anette (1838), Herman (1839) og Christian August (1840). Ytterligere tre barn ble født etter brevenes handling, Thrine (1841), Karen Cathrine (1843) og Elise Sophie (1846).

Kort etter at Trine og Anker ble gift, døde faren, og de dro da til Linderud for å være med på gravferden. Etter dette tilbrakte Karen mye tid på Rød, i 1839 var det hun som passet barna, mens Trine var på reise med sin mann. De siste brevene fra 1841 skrev Karen fra Linderud. 12/4 1842 døde Karen i Nes i Hallingdal, under et besøk hos datteren Marthe Regine.

Trine ble enke i 1865, men ble boende på Rød til hun døde i 1902. Hun ble beskrevet som dypt religiøs, og Rød ble samlingssted for en liten Grundtvigianer menighet. Hun hadde også nær kontakt med salmedikteren M. B. Landstad. Forretningsdriften ble overtatt av sønnene, men med Trine som midtpunkt ble Rød et samlingssted for familien.⁷

Problemstilling

Problemstillingen for oppgaven er å analysere brevene for å vise hvilket handlingsrom kvinnene hadde, og hvordan de i spenningsfeltet mellom regler og konvensjoner for kvinners oppførsel og deres egne ønsker og evner, fant muligheter for å sørge for seg og sine.

Jeg vil undersøke hvilke ressurser de rådte over, i form av kunnskaper og ferdigheter, sosiale nettverk og materielle og økonomiske midler. Jeg vil også se på hvordan de kunne skaffe seg ressurser, og hvordan de anvendte dem i det sosiale rom. Med dette som bakgrunn vil jeg diskutere normer og holdninger som kommer til uttrykk i materialet, og som samlet ga kvinnene et handlingsrom.

Den strukturerende fortellingen er livet til Trine, fra hun som barn for første gang reiste hjemmefra i 1828, til hun i 1841, godt gift småbarnsmor, tok seg av moren og ugifte søsken. Men denne fortellingen handler vel så mye om hennes mor Karen, som skrev de fleste brevene, og hennes strategier for å sikre barna, og i sær datteren Trine.

---

⁶ KG 29/11 1835: 1

⁷ Anker-Rasch 2000/2001: 25

Livsløp og parallelle historier

Det er et begrenset tidsrom jeg tar for meg, tretten år av to kvinners liv. Dette er bare en liten del av deres liv, men jeg velger å analysere det som et utsnitt av et livsløp. I en livsløpsanalyse er det ”lagt vekt på å finne fram til hendelser som ser ut til å ha markert viktige vendepunkter i livsløpet”.⁸ Ved å identifisere vendepunkter og overgangsfaser i en persons liv, kan en synliggjøre vesentlige hendelser og hvordan disse forholdt seg til normer og forventninger. En betydelig og uventet hendelse vil få konsekvenser som fører til endringer i forhold til det som kan oppfattes som normalen.⁹

Å studere livsløp gjennom slike vendepunkt er en måte å organisere materialet på, og bidrar til å se det individuelle livsløpet i en større sammenheng. En av ulempene med dette er at vendepunktene blir forstørret i analysen, og kan bidra til å dramatisere og overtolke hendelsene. Men som et metodisk verktøy er det hensiktsmessig for å tydeliggjøre grenser og grenseoverskridelser.

I materialet kommer det frem to svært uventete hendelser som igjen får store konsekvenser for personenes liv. Den første hendelsen er ikke beskrevet, men det blir skapt inntrykk av et sosialt fall og sykdom som følge av dette. For å bli frisk og minimere skadene av det sosiale fallet ble Trine sendt på en lenger reise. Den andre hendelsen var langt mer gledelig, men ikke mindre overraskende: ekteskapet med Peter Martin Anker og ny status som hustru. I et materiale med begrenset persongalleri, kan det være vanskelig å skille mellom det som var individuelle handlinger og det som var fellesskapets normer og forventninger som man fyller. Men begge disse hendelsene er omtalt på en måte som synliggjør at de var utenfor det normale og aksepterte. De kan sees på som kriser, som ekstraordinære hendelser, vendepunkt, fremkommet ved at individet handlet i strid med det som var forventet. I tillegg skapte Trines tidlige reiser en ekstraordinær situasjon, i den forstand at de som hadde ansvar for henne, foreldrene, ikke var tilstede i hverdagen og måtte kommuniserte ansvaret gjennom brev. Slik satte de ord på det som ellers ville vært samtaler i det private rom.

For meg ga denne organiseringen av materialet et overraskende sammenfall i ungdomstiden til Trine Gløersen og en annen kvinne som har etterlatt seg skriftlig materiale, Camilla Wergeland. De ble født med ett års mellomrom, begge vokste opp i storgårdsmiljøet på

---

⁸ Thorsen, 1992: 65

⁹ Thorsen bygger sin analyse på historikerern Tamara Harevens metode for livsløpsstudier. Jeg har ikke gått inn i metoden, men jeg ser det er vesentlige sammenfall mellom min strukturering av materialet og denne metoden.

Østlandet, og opplevde i ungdomsårene en krise som ble etterfulgt av sykdom. Familienes svar på sykdommen var å sende dem på reise. Etter hvert ble de begge godt gift, Trine i 1835 og Camilla i 1841.

Camilla Wergeland var året eldre enn Trine, og har etterlatt seg en betydelig litteratur som i første rekke setter lys på kvinners posisjon i norsk overklasse på 1800-tallet. Hennes egen historie fra 1830-årene er publisert gjennom hennes dagbøker og etterlatte brev. Jeg har først og fremst brukt Kristin Ørjasæters avhandling *Selviakttakelsens poetikk. En lesning av Camilla Wergelands dagbok fra 1830-årene*, (2002) og den mer populære fremstillingen *Camilla. Norges første feminist*, (2003).

Det er ingen ting som tyder på at Trine og Camilla noen sinne møtte hverandre. Wergeland tilhørte en radikal elite, mens Trines miljø fremstår som mer alderdommelig og konservativt. Trine tilhørte og godtok tilsynelatende langt på vei de etablerte konvensjonene for kvinnelig oppførsel som Camilla Wergeland opponerte mot. Sammenfallet i livsløp har gitt analysen en samtidig referanse og bidrar til å sette Karen og Trines liv i et større perspektiv. De to livshistoriene fortelles med ulike stemmer. Trine blir vi kjent med gjennom brev fra foreldrene, i hovedsak fra moren. Det er en eldre kvinnes stemme, og en som kjente og betraktet Trine. Camilla har selv skrevet dagbøker og brev. Dette gir historiene ulikt innhold og karakter. Jeg bruker ikke tekstene til en komparativ analyse på tekstnivå, men Camilla Wergelands liv får en kontrasterende funksjon.

For å beskrive de ressursene Karen og Trine hadde, har jeg valgt å bruke den franske sosiologen Pierre Bourdieu sine begrep kapital. Han har beskrevet ressursene som kulturell, sosial og økonomisk kapital. Den samlede kapital er bestemmende for ens habitus, som er de disposisjoner for handlingsmønster som ligger i alle mennesker, og gjør oss i stand til å orientere oss og agere innenfor det sosiale rom. Habitus beskriver han som disposisjoner og standpunkter, eller også de valgene de sosiale aktørene foretar.¹⁰

Tidligere forskning

Historikeren Inger Elisabeth Haavet skriver i artikkelen ”Hustruen – fra profesjonell partner til trøstende engel?” (2001) om endringer på 1800-tallet, der kvinnenes posisjon og

---

¹⁰ Bourdieu 1995: 33

muligheter som selvstendig handlende individ svekkes, og at deres situasjon var langt bedre tidligere. Men i den senere tid, skriver hun, finnes det en rekke forskere som peker på at kvinners ansvarsområde og myndighet strakk seg lenger enn deres juridiske rettigheter kunne tyde på.¹¹

Et av det siste arbeidene som tar opp denne problemstillingen, er den svenske etnologen Marie Steinrud med *Den dolda offentligheten, Kvinnelighetens sfärer i 1800-tallets svenska högreståndskultur* (2008). Med utgangspunkt i etterlatte brev etter fire søstre som levde mellom 1791 og 1881 beskriver hun hvordan de fant sin plass også utenfor det rent private. I brevene skrev de om dagliglivet, og det som tradisjonelt er sett på som den kvinnelige sfæren: hjemmet, husarbeidet og barn. Men i tillegg skrev de også om det som har vært hevdet var mannens områder, som økonomi, forretninger og politikk. I det de skrev viste de en aktiv involvering og handlinger innenfor det som i kontrast til den kvinnelige private sfæren er kalt den offentlige. ”För kvinnornas del handlade det mycket om en offentlighet som osynliggjorts – och osynliggörs. Denna dolda, svårdefinierade, offentlighet är värd att synliggöras”¹² skriver Steinrud. Samtidig understreker hun at hun ikke utelukker kvinnes underordning, og at deres posisjon hele tiden var relatert til nærmeste mannlige slektning.¹³

I *De trondhjemske handelshusene på 1700-tallet. Slekt, hushold og forretning* (1999) beskriver historikeren Ida Bull også kvinnes situasjon. Hennes utgangspunkt var å skrive en ”totalhistorie” der hun etterstreber å belyse så mange side ved menneskenes liv og virksomhet som mulig.¹⁴ Kildene hennes er mange, både offentlige kilder som forretningskorrespondanse, skifteforretninger og private brev. Skillet mellom privat og offentlig var svakt i handelshusene, og kommentarer om familie og hverdagsliv fant hun i flere forretningsbrev. Men det er likevel de private brevene som gir best innsyn i kvinnes posisjon.¹⁵

Slik Ida Bull beskriver kvinnes posisjon i det førmoderne Trondhjem, var det ikke så ulikt det Steinrud fant i svensk overklassekultur gjennom 1800-tallet. Det kan se ut som at den endringen som skjedde i kvinnes offentlige posisjon ikke fikk så store konsekvenser for det

---

¹¹ Haavet 2001: 174ff

¹² Steinrud 2008: 13

¹³ Steinrud 2008: 221

¹⁴ Bull 1998: 10

¹⁵ Bull 1998: 18f

som faktisk ble praktisert. At det i stor grad er tatt i bruk private brev som kilder til kvinnes liv på 1800-tallet, bidrar også til å se deres posisjon tydeligere. Slik Bull skrev at det i de trondhjemske handelshusene var lite skille mellom offentlig virksomhet og privatliv, ble dette skillet mye tydeligere ut over 1800-tallet. Går man til forretningskilder i denne perioden, vil man finne langt mindre opplysninger om kvinnene og privatlivet enn det man fant tidligere.

At endringene i kvinners posisjon er noe mindre enn man tidligere har antatt, betyr ikke at det ikke skjedde en begrensning i kvinnes aktivitet. Spesielt er det vist at kravene til unge kvinner i bedrestilte familier var vanskelige etterleve. I Norge ble det først og fremst tatt opp av Camilla Collett, kalt Norges første feminist.¹⁶ Blant de tema hun satte fokus på var unges kvinners uvirksomhet og deres rett til selvstendig kjærlighet. I *Selviakttakelsens poetikk. En lesning av Camilla Wergelands dagbok fra 1830-årene* (2002) viser Kristin Ørjasæter hvordan den unge Camilla ble oppdratt både til intellektuell tenking og som en kjærlighetssøkende kvinne, uten muligheter til å uttrykke dette i offentligheten.

Det samme misforholdet mellom kvinnes forventninger og faktiske muligheter skriver den svenske etnologen Eva Lis Bjurman om i *Catrines interessanta blekhet. Unga kvinnors möten med de nye kärlekskraven 1740 – 1830* (1998). Hennes kilder er unges kvinners brev og dagbøker, der de beskriver sine møter med de nye kjærlighetskravene. I denne perioden, skriver Bjurman, skjedde det en endring i synet på ekteskapet, fra det gamle standssamfunnets fornuftsbaserte ekteskap, til en relasjon mellom to individer basert på gjensidig kjærlighet.¹⁷ Med de personlige beretningene hun har som kilder viser hun hvordan møtet mellom ny og gammel tid skapte problemer for de unge kvinnene.

Flere av de vi møter i Bjurmans avhandling var gjennom noe av det samme hendelsesforløpet som Trine og Camilla, en sosial uakseptabel handling med påfølgende sykdom. Dette har med andre ord vært et kjent fenomen, og selv om det opplevdes som dramatisk for den det gjaldt. Selv om omtalene i brevene av Trines situasjon i perioden 1831-32 var preget av at det som hadde skjedd var uønsket, uventet og skulle holdes hemmelig, kan den unge Camilla Wergeland og andre historier bidra til å allmenngjøre situasjonen og gi økt forståelse for at familien vernet om Trine i stedet for å slå hånden av henne. Det som av Trine og Camilla på

---

¹⁶ Ørjasæter 2003

¹⁷ Bjurman 1998: 7

hver sin kant ble opplevd som en personlig sorg, kan være uttrykk for et generelt problem for unge jenter.

Etnologen Kari Telste har sett på endringene i ekteskapspraksis i avhandlingen *Brutte løfter. En kulturhistorisk studie av kjønn og ære 1700-1900* (1999). Hun har brukt lovgivning og rettspraksis som viktige kilder, og har gått veien om offentlige dokumenter for å finne kvinnenenes historie. Det gir endringene på 1800-tallet et annet perspektiv. Hun viser blant annet hvordan mannen i mindre grad ble ansvarlig for sine handlinger, og at den kvinnelige seksualitete ble sett på som et større problem.

Det er ingen egentlig faglig konflikt som avdekkes i arbeidene jeg omtaler, men en stadig ”sökande efter en annan, kompletterande, bild”,¹⁸ slik Marie Steinrud uttrykker det. Mulighetene for å tegne dette mer nyanserte bildet ligger i utstrakt bruk av private nedtegnelser som kilde. Dette fører til at utgangspunktet for forskningen ligger i det individuelle, og flere fortellinger samlet bidrar til å skape et mer nyansert bilde enn det som kildemateriale fra den offentlige virksomheten og lovgivningen kan gi.¹⁹ Med utgangspunkt i det private og individuelle synliggjøres det hvordan ulike kvinner ser muligheter ut fra egne forutsetninger og livssituasjon til å ta selvstendige posisjoner, også utenfor det som tradisjonelt var definert som kvinnenenes arbeidsplass, og skapte rom for samhandling på tvers av kjønn og definerte ansvarsområder.

Det er likevel et skille i tilnærmingen til materialet, sterkest kommer det kanskje til uttrykk i forholdet mellom Steinrud og Bjurman sine arbeider. Bjurman har fokus på de problemer kvinnene møtte, og langt på vei får de en rolle som offer i forhold til samfunnets normer og regler. Steinrud er mer opptatt av å vise de mulighetene kvinnene tross alt hadde. Man kan si det er et skille mellom å beskrive kvinnenenes liv *på grunn av* omgivelsene og deres krav, eller *på tross av* dette. Delvis skyldes nok de ulike tilnærmingene forskjellig materiale, men det er også en valgt holdning til materialet som blir førende for de funn de gjør.

Camilla Wergeland kan også sees som et offer, om man bare ser på deler av hennes ungdomstid. Hun var ulykkelig forelsket i Johan Sebastian Welhaven, men kjærligheten var umulig fordi han lå i offentlig ordkrig med broren og faren til Camilla. Hun ble syk av å

---

¹⁸ Steinrud 2008: 13

¹⁹ Steinrud 2008: 36

undertrykke følelsene, så syk at faren en stund fryktet for livet hennes.²⁰ Men Camilla Collett viste seg å være langt fra en svak kvinne. Innenfor de strenge rammene for kvinners liv fant hun en måte å uttrykke seg, og ble etter hvert en viktig talskvinne for kvinners frigjøring og selvstendighet. Jeg har i stor grad valgt den posisjonen Steinrud har til sitt materiale. Med en individbasert tilnærming til materialet er det mulig å se nærmere på de relasjonene som var mellom mann og kvinne.²¹

Familie, slekt og hushold

Om kvinnes plass i det offentlige rom er diskutert, er det udiskutabelt at de hadde en suveren posisjon i det private. Men også her er det rom for å nyansere, og se på samhandling mellom kjønnene. Menneskes overordnede juridiske og økonomiske rettigheter hadde innvirkning også i det private. På det mer følelsesmessige plan som forholdet til barn og barneoppdragelse var begge kjønn tilstede. Sølvi Sogner var redaktør for *I gode og vonde dager. Familieliv i Norge frå reformasjonen til vår tid* (2003) som med ulike innfallsvinkler beskriver et sammensatt familieliv, og ikke minst utvikling over tid.

Brevene fra Karen og Christian forteller om en familie med slekten rundt seg, og flere hushold. Jeg har brukt de tre begrepene som i dagligtale delvis er overlappende, som utgangspunkt for å skille mellom tre ulike typer fellesskap: det følelsesmessige, det økonomiske og det sosiale. Sogner skiller mellom tre ulike tilnærminger til familiehistorien, den demografiske, den økonomiske og den mentalhistoriske.²² Med private brev som hovedkilde, har det følelsesmessige fellesskapet fått en dominerende plass i analysen.

Familien var en bestandig enhet, der følelsesmessige bånd knyttet dem sammen uavhengig av økonomi og sosiale bevegelser. Husholdet var den økonomiske enheten man til enhver tid var del av, og denne kunne skifte flere ganger gjennom et liv. Gjennom et liv hadde man ulike posisjoner i et hushold, som for eksempel patriark, tjenerskap eller barn. Slekten var et større sosialt nettverk som gjennom gjensidighet dro nytte av hverandre. I overklassen var slektene tett vevd sammen, sterke bånd ga trygghet både økonomisk og sosialt.

---

²⁰ Ørjaseæter 2002: 172 ff

²¹ Steinrud 2008: 220

²² Sogner 2003: 24ff

Familien, eller mer presist: kjernefamilien, bestod av foreldre og barn. Slektskapet er greit og klart avgrenset, men det var følelsene, forholdet mellom foreldre og barn og forholdet mellom ektefeller som holdt familien sammen. Sogner viser til en diskusjon mellom historikerne Stone og Laslett hvorvidt det var følelser som definerte familietyper og familiestrukturer, eller de enkle, mekaniske tabellbaserte kriteriene. Jeg lar Laslett sine strukturer bestemme avgrensingen, men ser som Stone følelsene som sentrale for å karakterisere familien.²³ Kjernefamilien kunne være stor, slik tilfellet var for familien Gløersen som bestod av tretten personer. Forholdet mellom søsken var del av det som bandt familien sammen, også etter at de hadde etablert egne familier. Selv etter at den økonomiske avhengigheten var brutt ved at en datter giftet seg, ble den følelsesmessige kontakten opprettholdt.

Husholdet var en produksjonsenhet. Familien var utgangspunktet, i tillegg til tjenestefolk, arbeidere og andre som tok del i driften av gården, og nøt godt av det som ble produsert. Husholdet var avhengig av tilstrekkelig tilgang på arbeidskraft og kompetanse for å fungere. På samme måte var det ikke mulig å ha flere i husholdet enn produksjonen kunne dekke.²⁴

For å opprettholde produksjonen i husholdet ville det i enkelte faser være viktig å få inn arbeidskraft utenifra. Det gjaldt for eksempel ved fødsel der det var behov både for at noen kunne ta seg av det nye barnet, og overta morens andre oppgaver mens hun lå i barsel. Slik ble Trine del av flere hushold gjennom denne perioden, også utenfor den nærmeste familie med foreldre og søsken.

I det førmoderne bondesamfunnet var husholdet et produksjonsfellesskap ”der mann, kone, barn og tenestefolk la ned arbeid for fellesskapet.”²⁵ Dette skiller seg fra det moderne samfunnet der produksjonen foregår utenfor hjemmet, og husholdet er et konsumfellesskap. Denne overgangen skjedde gradvis ved at først mannen tok arbeid utenfor hjemmet og at offentlig virksomhet som handel og næringsaktivitet ble flyttet ut fra hjemmet. Dette er synlig i mitt materiale der mennene er administratorer av gårdsdriften, men ellers har arbeid og embete relativt sett uavhengig av husholdets produksjon. Det økte skillet mellom offentlig og

---

²³ Sogner 2003: 29

²⁴ Sogner 2003: 13f

²⁵ Sogner 2003: 41

privat ble blant annet synlig på Linderud, der godset, den offentlige virksomheten, og gården, det private hjemmet, skilte lag ved Mogens Larsen Mathiesens overtagelse på 1830-tallet.²⁶

Slekten var et stabilt nettverk og den nærmeste krets i sosiale sammenhenger. I et lite embetsmannsmiljø var slektsbåndene tette, og tidvis kompliserte. Ekteskap var viktige for å forsterke slektskap, og for å knytte nye kontakter. Innenfor slekten som nettverk var det en stor grad av utveksling av tjenester. Denne gjensidigheten bidro ytterligere til å forsterke slektsbåndene, men også til å opprettholde de sosiale strukturene. For mennene var dette også et økonomisk nettverk.

---

²⁶ Høisæther 1992: 39

Kilder

Brevene er min største og viktigste kilde. For å kontekstualisere brevene var det viktig å benytte også andre kilder. Det er bare brevene sendt *til* Trine som er bevart, og det går frem av innholdet at det er flere sendte brev som ikke er bevart. I lengre perioder var også Trine sammen med foreldrene, og fra disse er det naturlig nok ikke bevart noen brev.

Jeg har ønsket å gi oppgaven en nærhet til materialet, og bruker mange sitat fra brevene. I henvisning til materialet har jeg valgt å vise til avsender, dato på brevets forside og sidetall i avskriften. Eksempelvis viser CG 28/3 1835: 1 til et sitat fra første side i avskriften av et brev datert 28. mars 1835, skrevet av Christian Gløersen. Forkortelsene jeg bruker er:

CG: Christian Gløersen, Trines far

KG: Karen Gløersen, Trines mor

AG: Christian August Gløersen, Trines bror

JG: Johan Gløersen, Trines bror

Rettskrivingen i brevene er varierende og lite konsekvent. I sitat fra materialet har jeg valgt å følge avskriften slik den foreligger. Jeg har ikke kontrollert skrivemåten mot originalen. Brevene omtaler et stort persongalleri, med tidvis kompliserte slektsforhold. Trine og hennes søsken er omtalt med fornavn. Søstrenes menn er omtalt med etternavn, unntaksvis med fullt navn eller fornavn og yrkestittel, som Simon prest. Brødrene er omtalt med fornavn, også deres koner. Foreldrene underskrev med, og omtalte hverandre, som far og mor i ulike varianter. Enkelte, vesentlig eldre enker eller ugifte kvinner, kan bli kalt tante. Eldre ektepar i nær familie kan få tilnavnet mor og far til etternavnet, som mor Unger.

Skrivemåten på navnene varierer også. Jeg har i disse tilfellene valgt den formen som jeg finner oppført i *Slegten Gløersen*²⁷ eller i folketellingene på digitalarkivet²⁸. Dersom jeg ikke finner personene her, har jeg valgt den skrivemåten som ligger nærmest dagens norm.

---

²⁷ Holmsen 1929

²⁸ www.digitalarkivet.no, folketellinger fra 1801 og 1865

Biografiske kilder

For å skaffe meg oversikt over brevenes persongalleri har jeg hatt uvurderlig hjelp av Cato Holmsens verk *Slegten Gløersen med sidelinjer*.²⁹ Ikke minst gjelder det med tanke på å identifisere navn og slektskapsforhold. Personene som omtales har sammensatte forbindelser gjennom ekteskap og slektskap, og mange personer har samme navn. Arbeidet med å identifisere personene og deres relasjoner til hverandre ble derfor langt mer tidkrevende enn jeg først hadde ventet.

For personer som ikke er omtalt i *Slegten Gløersen*, har jeg brukt Riksarkivets folketellinger på nett.³⁰ Disse er fra 1801 og 1865, og er ikke direkte relevant for materialet, men flere av personene var det likevel mulig å identifisere gjennom søk her. For husholdet på Linderud finnes det også bevarte tellinger fra perioden. På Byarkivet i Oslo fikk jeg tilgang på manntallslistene fra 1832 til 1835. Dette plasserte ytterligere deler av persongalleriet, og deres stilling i husholdet. I tillegg var det ført opp personer som ikke var omtalt i brevene.

Både Linderud gård og Rød herregård er i dag museer. I tillegg til at det har gjort det mulig å se noen av de husene og omgivelsene som omtales i brevene, finnes det også for begge skriftlig materiale.³¹ Beskrivelsene av livet på gårdene varierer mye, ettersom det har vært ønske om å beskrive storslåtte fester eller et mer nøkternt dagligliv. Flere av skildringene er også tydelig preget av ettertidens noe romantiserende syn. Å finne beskrivelser som avviker fra det inntrykket jeg får av dagliglivet gjennom brevene, har gitt meg økt innsikt i egne fordommer i forhold til materialet, og trolig en mer balansert forståelse. Først og fremst er det hverdagen som er omtalt i brevene. Det er også fest og høytid, men langt mer edruelig og med en større tilstedeværelse enn ettertidens beskrivelser.

Skjønnlitteratur som kilde

Det er foreldregenerasjonen som kommer til orde i de bevarte brevene. For å kunne supplere med samtidige kvinnestemmer har jeg benyttet meg av skjønnlitteratur som referanse. Det både utfyller og står i kontrast til materialet.

---

²⁹ Holmsen 1929

³⁰ <http://digitalarkivet.uib.no>

³¹ Jeg har i hovedsak benyttet meg av Moe *Norske storgaarder*, Anker-Rasch *Slekten Anker* og Høisæther *Linderud gård*.

Camilla Wergelands liv hadde som nevnt store likhetstrekk med Trines ungdom og oppvekst. Ettersom jeg ikke har Trines ord, men kun foreldrenes å forholde meg til, ble Camilla Colletts skrift viktig for å gi en stemme til den unge generasjonen. I tillegg til å føre i pennen de tanker som rørte seg blant unge kvinner i samtiden, var hun målbærer for et nytt og moderne kvinnesyn. Hennes opposisjon mot det bestående tydeliggjør konfliktområder som Karen i sine brev sløret til og dekket over.

Jeg har bare i liten grad benyttet meg av romanen *Amtmannens døtre* (1855) og selvbiografien *I de lange Nætter* (1863), men i større grad Kristin Ørjasæters analyser.³² Å lese Camilla Colletts egne arbeider ga som sagt et språk til den unge generasjonen kvinner tidlig på 1800-tallet. Men så sterkt som hun stod i kontrast til det etablerte, ville jeg være forsiktig med å lese Trine inn i hennes skrifter. Å velge Ørjasæters analyser som utgangspunkt ga en kritisk distanse som jeg opplever som viktig.

De andre bøkene jeg har brukt er skrevet av Jonas Lie, *Familien på Gilje* (1883) og *Kommandørens døtre* (1886). Her forteller han om kvinner fra det gamle embetsmannssamfunnet i møte med nye tanker og ideer. Selv om bøkene kom ut langt senere enn brevene ble sendt, er de tidsmessig tilbakeskuende. Fordelen med å bruke disse bøkene til sammenlikning med brevene, er at Lie forsterket sider ved de sosiale relasjonene, som forholdet mellom mor og datter, spillet rundt ekteskapsinngåelse og kampen for sosiale posisjoner. Dette er områder som er sentrale i brevene, men som ikke alltid er så tydelige som hos Lie. Spesielt de mer vanskelige temaene blir lite, eller ikke, omtalt i brevene, og ofte i formildende ordelag og ved omskrivninger.

Lie brukte overdrivelsen for å synliggjøre historien og formidle et budskap. Han skrev om et liv og problemer som leserne selv kjente, og det var viktig at fremstillingen var troverdig. Ikke i den forstand at hver detalj skulle stemme, men boken skulle oppfattes som mulig. Den overdrevne handlingen i bøkene kan likevel ikke uten videre sammenstilles med innholdet i brevene.

I *Familien på Gilje* møter vi en fattig kapteinsfamilie på en gård i en norsk fjellbygd. Her sliter kaptein Jæger, den undertrykte Ma og barna Thinka, Inger-Johanne og Jørgen med å

---

³² Ørjasæter 2002 og 2003

møte forventningene og egne drømmer. Jørgen har lite anlegg for boklig lærdom, men som sønn av en embetsmann blir han sendt for å studere. Thinka blir tvunget til å oppgi den hun elsker for å gifte seg med farens mye eldre venn, den lokale fogden. Inger-Johanne blir først sendt til rike slektninger i byen og gjør stor lykke i sosiale lag. Men så blir hun gjort oppmerksom på det uekte og overfladiske i byen, og med stor styrke flytter hun hjem og lever som selstendig og ugift kvinne. Hun er på mange måter heltinnen i boken, opprøreren som lykkes.

Kommandørens døtre henspiller både i tittel og tema på *Amtmannens døtre*.

Kommandørfamilien på Sørlandet er langt bedre stilt enn kapteinen på Gilje, og hadde større sosial omgangskrets. Kommandørinnen har også en sterkere posisjon, og styrer familiens sosiale aktiviteter og ambisjoner. Barna, to døtre og en sønn, blir på ulike måter offer for morens dominans. Yngstedatteren Marthe er en vilter gutte-jente, forelsket i fetteren Jan. Han dør på sjøen, og hun føder hans uekte barn som blir satt bort. Cecilie er eldre, og gjør stor lykke i selskaper, inntil moren og brorens krav blir for strenge, og hun avviser potensielle friere og ender som ugift. Sønnen Karsten er morens øyensten, og gifter seg til det han tror er posisjon og penger. Dessverre går svigerfaren konkurs like etterpå, og han får ingen av delene.

Kildekritiske og etiske betraktninger

Oppgaven er basert på lesing av tekst, og innholdet i brevene er førende for de emner som blir behandlet. Brevene er personlige og i dette tilfellet ikke skrevet for andre lesere enn den primære mottakeren. Brevvekslingen er uttrykk for en dialog, der bare den ene stemmen er bevart. Jeg har ikke hatt som mål å kartlegge levde liv. Med andre kilder vil man kunne oppleve både personene og hendelsene annerledes enn de her blir fremstilt.

Å forstå brevenes innhold har krevd mange gjennomlesinger. Først handlet det om en faktisk forståelse av innholdet gjennom å kartlegge personer, steder og relasjoner. Derneft ga andre arbeider jeg leste nytt lys til mitt materiale. Hver gang jeg leser gjennom brevsamlingen, får jeg ny innsikt og oppdager nye tolkninger. Arbeidet var en trekant der jeg vekslet mellom materialet, supplerende kilder og litteratur. Dette er i sitt vesen hermeneutikk, der ny og annen kunnskap alltid vil gi mulighet for å lese teksten med økt innsikt.

Som tidligere omtalt er det mulig å se på kvinnene i materialet som passive mottagere og et resultat av omgivelsene, eller som selvstendige individer som skaper sine liv på tross av disse. Karens beskrivelser av seg selv, hennes aldri hvilende omsorg og arbeid, gjør det lett å velge den siste tilnærmingen. For Trines del er dette derimot vanskeligere. Fordi vi ikke har hennes brev, men bare foreldrenes, er hun i materialet ikke bare en passiv, men også en taus mottaker. Hadde materialet vært annerledes, hadde også fortellingen om hennes liv sett annerledes ut.

Selv om det er Trines liv, gjennom foreldrene og først og fremst morens observasjoner og veiledning som er en stor del av den ytre rammen, er dette sett og fortalt gjennom Karen. Det er hennes holdninger, ønsker og handlinger vi møter. Supplerende kilder som skjønnlitteratur og annen forskning kan i noen grad gi stemme til Trines generasjon av unge kvinner, men hennes tanker og reaksjoner på de aktuelle hendelsene har vi ikke. Det gjør ikke Karens brev mindre gyldige, men det er viktig å huske at dette handler om foreldregenerasjonen, og langt på vei gjenspeiler en tid som ligger en generasjon før den faktiske handlingen.

Kultur er i stadig endring, jeg har likevel valgt å legge vekt på det stabile og bestående fremfor endringsprosesser. For det første er tretten år et begrenset tidsrom. For det andre er det Karens holdninger og handlinger vi møter. Hun var 55 år da brevskrivningen tok til, og var trolig mindre mottakelig for endringer enn Trine som var i ferd med å utvikle seg fra barn til voksen. Men selv om analysen legger vekt på det bestandige, er motsetninger mellom ny og gammel tid tydelig. I et begrenset tidsbilde møtes Karens førmoderne holdninger med nye og moderne idealer.

Bjurrmann understreker at brev gir ”en begränsad kunskap; det vardagliga och för brevskrivarskan självklara får vi inte veta mycket om, ej heller om känsliga frågor”.³³ Dette er i motsetning til fiksjonen, der de betente spørsmålene blir forsterket. Der Camilla Colletts språk var preget av romantikken, med mange bilder og ordrike beskrivelser, var Jonas Lies språkføring knappere og strammere, og bruk av humor og ironi gir et lettere inntrykk. Det bidrar til å forsterke inntrykket av tragedie i Colletts arbeider, og skarp kritikk hos Lie. Jeg har ikke ønsket at dette skulle fungere som utfyllende tekst til brevene, men bidra til å skape kontrast og mulige tolkninger der brevskriveren ellers var forsiktig.

---

³³ Bjurrmann 1998: 10f

”Det skal ikke blive læst af andre”³⁴ skrev Karen Gløersen i et brev vinteren 1835. Nå er det nettopp lest av andre brevene blir, om ikke i samtiden, så i ettertiden. Selv om det er lenge siden brevene ble skrevet, og personene som omtales for lengst er døde, har jeg fått tilbakemelding fra enkelte i familien om at dette ikke er noe å grave i. Brevene har en intim og personlig tone som vitner om nærhet og åpenhet mellom mor og datter. I flere av brevene ba moren om at hennes skriverier ikke skulle vises andre, og forsikret Trine om at hennes brev ikke skulle bli lest av andre når innholdet var personlig.

I dag er brevene offentlig tilgjengelige, men jeg har likevel valgt å begrense bruken av det mest personlige innholdet i brevene. Brevene var private og ikke ment for offentligheten, verken i samtiden eller fremtiden. Når brevene likevel er bevart og tilgjengelige, fortjener de en respektfull behandling. Det motsatte ville være en tabloidisering av materialet, og er for analysens resultat uvesentlig. Det er viktig for meg å understreke at det ikke er det private og intime som er mitt objekt. De mest private partiene er ofte svært diffuse og antydende i formen. De kan pirre nysgjerrigheten, men brevene alene gir ikke en fullgod forståelse, ei heller i sammenstilling med andre kilder. Å si noe om dette ville i stor grad bli spekulasjoner og ren gjetting.

Postgang

Det var flere måter å sende brev. Påskrifter som ”Frit til Opdals Postaabneri”³⁵ og ”Ved Leilighed til Skjeberg Præstegaard”³⁶ går igjen, også påskriften ”betalt”.³⁷ Andre var mer utførlige som ”Afleveres hos Fru Pastorinde sal. Stockfleth i Skien. Anbefales Herr Stud. Theol. Mülertz til ufortrøden Befordring”.³⁸ Også i brevene var det beskrivelser av hvordan både brev og pakker ble sendt. I et brev innledet Karen med ”Da jeg ved Broch er bleven underrettet om at Roverud Reiser til Skjen maa jeg benytte denne leilighed at tilskrive dig gode T”.³⁹ Neste brev skrevet bare åtte dager senere var det tydelig at budbringeren også hadde kommet med svarbrev.⁴⁰

---

³⁴ KG udatert, antakelig februar 1835: 1

³⁵ KG 24/8 1828

³⁶ KG 22/5 1835

³⁷ KG 22/8 1831

³⁸ KG 10/7 1831

³⁹ KG 18/7 1831: 1

⁴⁰ KG 26/7 1831: 1

Postverket i Norge ble grunnlagt i 1697, som del av det danske postverket. Etter løsrivelsen fra Danmark i 1814 ble postverket norsk, og en viktig del av utbyggingen av den norske stat. Ikke bare var det viktig for statsforvaltningen selv, men også for utviklingen av den norske kulturen.⁴¹ I tiden etter 1814 økte også antall forsendelser vesentlig, men på langt nær alt gikk gjennom postverket. Først i 1855 kom det første frimerket.⁴²

”Å sende brev ved leilighet” var en formulering som gikk igjen flere steder i materialet. Dette å sende brev ved leilighet, altså med privatpersoner som var på reise, ble legalisert i 1827,⁴³ men trolig hadde det vært utbredt også før den tid. Dette var en langt billigere måte å sende private brev, og ofte også mer effektivt, enn å bruke det offentlige postverket. Mange ganger var det også eneste mulighet. I 1814 hadde bare rundt 30 prosent av prestegjeldene poståpneri. Det var i 1848 økt til 60 prosent, men fortsatt var mange uten offentlig postfordeling.⁴⁴

Selv om deler av postleveringen ble organisert utenom postverket, forholdt Christian og Karen seg til det offentlige systemet. Det refereres til brev som var kommet ”For nogle Postdage siden”⁴⁵ og ”Budet som igaar var paa Posthuset for at spørge efter brev fra din kjære Haand, bragte mig det utilfredsstillende svar at der intet var.”⁴⁶ Og da som nå klaget de på sen postgang: ”Hendes [Lenas] Brev motog jeg den 20de f.m. Det var dateret den 8., saa uordentlig er Postbudet.”⁴⁷

Når det gjelder pakker var det et par ganger referert til at de ikke visste når det ble leilighet for å få det sendt, men det handlet om en forsinkelse, og ikke om at pakkene ikke kunne sendes. Tvert imot ser det ut til at man flittig søkte å utnytte muligheten for å få sendt noe når den var der: ”Jeg ved ei naar dette kommer afsted, adligevel vil jeg gjøre det færdig, medens jeg er i Byen, om der snart gikk nogen leilighed, da det for eftertiden vil blive vanskeligere for mig at faa breve til dig, dog skal jeg ei forsømme nogen leilighed.”⁴⁸ Når det var opphold i brevvekslingen forklares det ut fra brevskriverens tid og helse,⁴⁹ og ikke av mangel på postgang.

---

⁴¹ Johannessen 1996: 144

⁴² Opplysninger fra Postmuseet i Oslo

⁴³ Johannessen 1996: 152

⁴⁴ Johannessen 1996: 144

⁴⁵ CG 8/11 1829: 1

⁴⁶ KG 22/8 1831: 1

⁴⁷ KG 28/2 1841: 1

⁴⁸ KG 26/7 1831: 3

⁴⁹ CG 27/1 1832: 1

Brev som sjanger

”Saavel dinne Breve til Moer, som mig, Læser jeg med Glæde fordi de er altid saa fuldstendige”⁵⁰ skrev Christian i et av brevene til datteren. Brev var eneste mulighet for å kommunisere over avstander, å skrive og motta brev var en sosial aktivitet, og å skrive gode brev var en ferdighet som ble satt pris på.

I materialet kommer det frem at det er flere brev som var sendt og lest, enn de som er bevart. Det kan se ut som det fantes to ulike typer av brev, to ulike sjangere innenfor brevskriving. Den ene kjennetegnes ved at brevenes innhold var åpent og allment, og beregnet for flere lesere. Det fortelles om brev som ble mottatt, lest, ofte høyt for flere, og så sendt videre. Eksempler på slike brev er ikke bevart, men det kommer tydelig frem at de har vært en del av korrespondansen i familien. Det ligger i disse brevenes funksjon at de ikke hadde en bestemt mottaker, og dermed verken stoppet hos, eller ble oppbevart av en enkelt.

De brevene som er bevart, er personlige og en lukket kommunikasjon, de har én avsender og én mottager. Men ikke alltid ble brevet mottatt slik avsenderen hadde tenkt:

”Tak min Kiære Trine for dit velkomne brev, som vi med megen begjærighed modtog. Især Ch., paa Maries vægne Kastede sig over det med megen nysgjærighed, da hun Længe ikke har seet noget hiemmefra. Han kom derfor til at Læse det høit, som jeg for dets indhold ikke gjerne vilde. Dog det var i grunden ikke noget anstødelig for M. heller. Det er best at du Thrina mi skriver paa en særskilt Lap det som Liger dig paa hiærtet og som du Endelig maa medele mig.”⁵¹

Blant embetsmannsmiljøet, der utdanning og dannelse sto sentralt, var brevskrivingen viktig. Rent praktisk var det en måte å opprettholde kommunikasjonen med et stort nettverk over hele landet, og også i utlandet, både i privat og offentlig sammenheng. Men brevskrivingen var også i seg selv et uttrykk for dannelse og kultur. Det var en sjanger man ble trent i og skulle beherske.⁵² Dette kom også til uttrykk i brevvekslingen.

Faren berømmet i flere brev Trine for å skrive godt. ”For nogle Postdage siden besvarede Moer Dit os meget velkomne og underholdende Brev – Du fortjener virkelig Ros for Din Stil m.m. saa vi var fleere om at yde Dig den fortjente Berømmelse derfor.”⁵³ Dette var tydelig et brev som var ment for en åpen lesekrets. Det var nok her behovet for å synliggjøre seg som en

---

⁵⁰ CG 28/3 1835: 1

⁵¹ KG 17/2 1835: 1

⁵² Steinrud 2008: 36f

⁵³ CG 8/11 1829: 1

god brevskriver var tydeligst. De private brevene var mer intime, og hadde som formål å formidle fremfor å more og behage.

Ikke bare Trine, men også fire år gamle Johan Ording, sønn i huset i Skien, fikk velmenende råd fra Karen:

”For Johans Brev med Roverud maa du takke Ham. Han er snil at Han skriver naar Du ei har tid; omenskjønt det ikke i det heele just er sammenhengende, saa er det altid saa moresomt at jeg stedse leer inderlig got deraf, men sig Ham ogsaa at Han gjerne kunde beklippe Papiret.”⁵⁴

Karen beklaget seg ofte, særlig i de siste brevene, over at hun var en så dårlig brevskriver. Dette i seg selv gjorde at hun vegret seg for å skrive til andre enn sine nærmeste. ”Du siger jeg skulde skrive til Moer R. Ja dersom jeg kunde skrive et ordentlig brev, vilde det glæde mig, at gjøre det.”⁵⁵ Hun føyde også ofte til en unnskyldende kommentar på sine brev til Trine: ”P. Sk. Du være takket min Trine for dit Brev som hiertelig glædede mig og os alle; men min Besvarelse er sandelig altfor ussel.”⁵⁶

Utover 1800-tallet utviklet og befestet brevskrivningen seg, og i første rekke ble dette en sjanger der kvinnene kunne uttrykke seg. Mennene hadde også andre muligheter for å uttrykke seg skriftlig.⁵⁷ Det var menn som skrev bøker, aviser og annen offentlig tekst. For en kvinne begrenset det seg til brev, dagbøker og andre personlige nedtegnelser. Av de kvinnene som skrev offentlig, hadde flere kjente litterære verker av kvinnelige forfattere fra denne tiden form som brevromaner, og tok utgangspunkt i forfatterens brevveksling i ungdomsårene. I første rekke var dette en kvinnelig uttrykksform som vokste frem av en sjanger de kjente og behersket. Den unge Camilla Wergeland var en av de som utviklet sin skriving til en kunst. Brevskrivning var ikke bare en akseptert kvinnelig uttrykksform, velegnet for å befeste tidens ideal og syn på unge kvinner, den subjektive og følsomme kvinnen kunne lett komme til orde i brev og dagbøker.⁵⁸

---

⁵⁴ KG 26/7 1831: 1

⁵⁵ KG 27/3 1835: 1

⁵⁶ KG 27/1 1832: 1

⁵⁷ Bull 1998: 16

⁵⁸ Ørjasæter 2002: 92f

Rettskriving og språkføring

Skriveferdigheter viste at man hadde dannelses, og var del av både gutter og jenters undervisning. Å skrive godt var viktig, spesielt i de brevene som var ment for en større leserkrets. Trine fikk som nevnt ros av faren for sine brev, mens moren beklaget seg over svakheter i egne brev. Karens manglende ferdigheter er synlig i form av inkonsekvent rettskriving. Christian skrev bedre, mer konsekvent og hadde en strammere stil.

Både Karen og Christian hadde en mer omstendelig språkføring enn det moderne og ungdommelige uttrykket sønnene hadde i de små notisene som er bevart fra dem. Sammenliknet med den friskheten som sønnen Christian August hadde, virker brevene fra foreldrene alderdommelige og litterære i stilen. Mens foreldrene, med ulikt hell, var opptatt av å skrive korrekt, lekte sønnen både med formuleringer og skrivemåte. Han undertegnet med ”Kischian”⁵⁹ og brukte både humor og ironi. Til svogeren Simen Wolf skrev han ”Hu for en Regjering vi ellers have! Nu skal de lade Dig faae Fletzberg, ellers gjør vi Opstand, ikke sandt?”⁶⁰ Dette lå trolig nærmere dagligtalen, og var en yngre måte å uttrykke seg skriftlig på. Også Christian hadde enkelte humoristiske formuleringer, som da han om et av barnebarna skrev: ”hun er ligesaa styg som Lei - ja hun er mageløs Sød”.⁶¹ Karen hadde få slike formuleringer. I den grad hun brukte bilder var det stort sett religiøse. Dette kan både komme av Karens manglende skriveferdigheter, men også at hennes brev hadde en sterkere oppdragende funksjon enn faren og brødrene sine brev.

I stor grad skrev kvinner til kvinner, og menn til menn. I mitt materiale vises det til korrespondanse mellom Christian og hans sønner og svigersønner. På en liten lapp som lå ved et av brevene fra Karen skrev Christian August ”Du maa altsaa, snille Svoger, for det første nøies med min erkjendtligste Tak for dit hyggelige Brev.”⁶² Også mellom mennene i Trines generasjon ble det utvekslet brev. Selv om faren skrev til Trine, er det langt flere brev fra moren. Innholdet i brevene fra Karen og Christian kan være til forveksling like, men årsaken til at de skrev var ulik. Karen skrev først og fremst for å holde en samtale gående, selv om det ikke nødvendigvis var så mye nytt å fortelle. Christian hadde ofte en forklaring for at han skrev, om det var for å sende noe Trine trengte, en pakke, penger el.l. Karen skrev om klær og

---

⁵⁹ Bl.a. CA 4/3 1832: 1

⁶⁰ CA 4/3 1832: 1

⁶¹ CG 27/1: 1832

⁶² CA 4/3 1832: 1

arbeid, Christian skrev ofte om det sosiale liv og selskapelighet. Kvinnene delte et arbeidsfellesskap, menn og kvinner møttes på den sosiale arenaen.

Analysens oppbygging

Det første kapitlet presenterer hovedpersonene Karen og Trine og den samtiden brevene ble til i. Kontrasten mellom storpolitiske kriger og nytt nasjonalt styre, og det enkle livet som omtales i brevene er stor. Det skrives om store fester og mye sosial omgang, men det er hverdagen med arbeid, pengeproblemer og bekymringer for familiemedlemmenes fremtid som dominerer. Det er et nesten uforståelig sprang mellom familien Gløersens inntekt og det livet de levde, både med tanke på sosiale posisjoner og tilsynelatende god tilgang på husvære og materielle goder. For å forstå det utgangspunktet Karen og Trine hadde, har jeg sett nærmere på bakgrunnen deres. Helt konkret har jeg beskrevet gårdene der de bodde, og hvordan livet artet seg, både til hverdag og fest.

I det andre kapitlet ser jeg på de ressursene Karen rådde over, og hvordan Trine og søsknene fikk tilført egne ressurser gjennom oppveksten. Jeg vil også si noe om hvordan oppdragelse og opplæring hadde betydning både for foreldre og barn, og for kulturen de var del av. Jeg drøfter også hvordan den opplæringen Trine fikk forholdt seg til andre unge jenters opplæring.

I det tredje kapitlet går jeg nærmere inn på den krevende ungpikerollen og Karens bidrag for å hjelpe datteren. Som ung kvinne møtte Trine tydelige forventinger fra omgivelsene, ikke bare i form av fremtidsplaner, men også for hennes oppførsel. Trine gjør en feil, og jeg drøfter de konsekvensene det fikk for henne og omgivelsene. Som 21-åring ble hun gift, og jeg ser på forholdene rundt forlovelse og ekteskapsinngåelse. Ekteskapet var et brudd med morens forventninger, og i lys av dette drøfter jeg de endringene som skjedde i ekteskapsidealer. Til slutt vil jeg se på ulike måter å fylle oppgaven som hustru, mor og etter hvert også enke.

I den avsluttende delen drøfter jeg de kvinnelige ressursene i forhold til Bordiues begreper kulturell, sosial og økonomisk kapital. Jeg ser på hvordan disse er mulig å omsette for Karen og Trine i det sosiale rom. Avslutningsvis ser jeg på det handlingsrommet jeg har funnet at Karen og de andre kvinnene hadde, og hvordan de benyttet det for å sikre familien.

”Jeg maa nu fortælle dig noget om hvorledes vi har det”

To generasjoner

Mor og datter

Kvinnene i familien Gløersen er beskrevet som dyktige, nøysomme og arbeidsomme. Det er sagt at Gløersenslekten sitt ”særpreg synes å ha vært karakterfasthet og rettskaffenhet”.⁶³

Karen Wetlesen var født i Skjeberg 11/8 1773. Foreldrene var tollskriver Jacob Wetlesen og Marthe Regine født Gløersen. Faren eide gården Kaare-Hornæs der Karen vokste opp. Hun hadde tolv søsken, hvorav syv vokste opp. I tillegg hadde hun seks halvsøsken fra farens første ekteskap. 18/12 1795, 22 år gammel, giftet hun seg med morens tretten år eldre fetter Christian Gløersen. Han var sønn av kaptein Børge Jørgensen Gløersen og fogdedatteren Johanne Juell, og vokste opp på gården Vold i Id, ikke langt fra Skjeberg.

Christian og Karen bosatte seg i Skjeberg før han som nyutnevnt kaptein kjøpte gården Askildrød i Berg. Bare et halvt år etter at de giftet seg ble sønnen Børge født. Fram til 1817 fikk de til sammen elleve barn, hvorav ti vokste opp.⁶⁴ Livet som mor og husmor må ha vært krevende. Årene på Askildrød var preget av knapphet, og da Danmark-Norge kom med i napoleonskrigene i 1808, var Karen mye alene:

”Mens kapteinen laa i felten var fru Gløersen og barneflokken paa Askildrød henvist til at greie sig selv. Hadde der ikke været overflod paa gaarden før, var der nu i ’barkebrødstiden’ sikkerlig meget verre. Familietraditionen forteller hvorledes husfruen en jul sat alene paa gaarden og hadde det meget smaat og lite mat. Hun bad da om natten til Gud om hjælp, - og næste morgen kom der fra statsraad Tank paa Rød et læs med matvarer.”⁶⁵

Karen og Christian hadde gode venner. Krigsårene var vanskelig for de fleste, og Tank kan neppe ha kjørt matvarer til alle som hadde behov for det. Familien Gløersen må ha vært vel ansett, og hatt forbindelser som fulgte med og følte omsorg for deres hverdag. Slekten hadde bodd lenge i området, blant annet hadde flere av forfedrene hatt lensmannsembete i Skjeberg. Ut fra slektshistorien går det frem at de var dyktige og arbeidsomme, men uten store formuer

---

⁶³ Anker-Rasch 2001: 54 Karens mor var født Gløersen, og hun er således fra fødselen en del av denne slekten som hun ytterligere ble knyttet til gjennom ekteskapet med Christian.

⁶⁴ Holmsen 1929: 154

⁶⁵ Holmsen 1929: 259, dette skal visstnok være fortalt av Peter Martin Anker.

eller personlige prosjekter. De forvaltet sine embeter godt, og derigjennom skaffet de seg et solid nettverk. Dette nettverket ser det ut til at Christian og Karen hadde arvet, og nøt godt av.⁶⁶

Etter noen fredelige år ble krigshandlingene mellom Danmark-Norge og Sverige tatt opp igjen i 1813. Askildrød lå ikke langt fra grensen, og en periode var området befestet av svenskene. Flere svensker var innkvartert på Askildrød. Til tross for beleiringen, og at hennes mann ledet tropper som kjempet mot svenskene, skal det ha vært en fredelig stemning på gården. Karen skal ha uttalt at ”svenskene var saa snille til at hjelpe hende med at bære vand og ved.”⁶⁷ Om hun selv faktisk har sagt dette eller ikke, så forteller det at til tross for at hun hadde fått de storpolitiske rivningene i Europa innenfor dørstokken, så var det å få hverdagen til å gå, drive gården og mette familien, hennes hovedanliggende. Kanskje ikke så rart, under beleiringen, 1/9 1814, fødte hun sitt tiende barn.

Cathrine Olava Nicoline Gløersen, kalt Trine, skal senere ha blitt ertet av sine eldre brødre for at hun kom med svenskene.⁶⁸ Selv om hun ble født i en urolig tid, skulle freden etter napoleonskrigene snart legge seg. Norge hadde akkurat fått sin egen grunnlov, nye ideer var i ferd med å få rotfeste, og som ung nasjon var Norge åpen for nye impulser. Karens idealer om nøysomt arbeid for å sikre familien skulle komme til å stå i kontrast til Trines hverdag.

Trine ble beskrevet som et følelsesmenneske, glad i å synge og med en dypt religiøs innstilling. Som frue på Rød var hun midtpunkt i selskapeligeheter, og hjemmet ble et samlingssted for familien. Karen ga Trine et godt skussmål:

”Du har den Lykke Thrina mi at du inntager alle for dig. Lena fortalte i Sommer Kaja havde sagt Thrine er det sødeste menneske jeg kan tænke mig. [...] Du siger Thrina mi, jeg skal sige dig dinne mange Feil. Men Gudskelov, de er da vel ikke mange, og naar du selv tror dig Feilende, maa man med Grund antage at du med dit Religiøse gemyt ved Guds magt og naade vil bestræbe dig for at Rætte dem.”⁶⁹

---

⁶⁶ Holmsen 1929 Her omtales flere av slektens menn. Det ser ut som de aller fleste har hatt trygge embeter, uten å ha startkapital var det vanskelig å oppnå personlig vinning i form av handel, investeringer etc.

⁶⁷ Holmsen 1929: 260

⁶⁸ Holmsen 1929: 260

⁶⁹ KG 17/2 1835: 2

Norge etter 1814

Som ung nasjon sto Norge i 1814 overfor store endringer. I sin bok *Slegten fra 1814* har Carl W. Schnittler beskrevet tiden fra 1814 til 1840-årene som Carl Johans tidsalder, og denne perioden var ”like fjernt fra det gamle, blide enevælde som fra det moderne parlamentariske styret.”⁷⁰ Slutten av 1700-årene hadde vært en oppgangstid for norsk handel, og handelsslektene var blant landets mektigste. De store handelshusene hadde opparbeidet seg privilegier, handelen gikk i arv og det var vanskelig for andre å slå seg igjennom. Norge hadde ikke noe aristokrati, likevel var det handelshusene og deres mannlige overhoder som regjerte. ”Det var et rikmandsvælde – en utpræget handels- og godseierkultur.”⁷¹

Uro i Europa, først og fremst som følge av napoleonskrigene, fikk følge også for Norge. Som nøytral part hadde Norge en stor fordel av å kunne drive handel, og skipsfarten og spesielt trelasthandelen ga store inntekter. Senere ble Norge selv rammet av krigen. I 1808 brøt det ut krigshandlinger mellom Danmark-Norge og Sverige. Danmark-Norge ble tvunget av sine forpliktelser overfor det allierte Frankrike til å erklære krig mot Sverige for å tvinge svenskene til å tiltre fastlandssperringen, som Napoleon hadde innført som et strategisk tiltak mot Storbritannia. I tillegg var det en grense- og interessekonflikt mellom de to landene. De første krigshhandlingene ble avsluttet i 1809, men den økonomiske nedgangen og uroen fortsatte frem til 1814.

Danmark-Norge hadde siden 1807 vært alliert med Frankrike, og som tapende part ble det ved Kiel-freden i 1814 bestemt at Danmark skulle avstå Norge til Sverige. Til tross for fortsatt uroligheter er det beskrevet som et mirakel og lykketreff at Norge dette året fikk sin selvstendighet, uten utmattende frihetskamp og unødig store krigshandlinger. Men hendelsene de siste årene førte til at den rike handelskulturen i Norge etter 1814 ble overtatt av en økonomisk langt fattigere embedsmannskultur.⁷² Noen familier klarte overgangen, slik som Collett og Anker. Men nå som embete ble viktigere enn handelsprivilegier, ble også nye familier toneangivende. Embetsmennene som hadde fast inntekt, kom relativt ubemerket gjennom de økonomiske nedgangstidene, noe som bidro til å danne grunnlag for den sterke posisjonen de fikk etter 1814.⁷³

---

⁷⁰ Schnittler 1911: 1f

⁷¹ Schnittler 1911: 9ff

⁷² Schnittler 1911: 7

⁷³ Pryser 1999: 94

Embetsmennene etter 1814 var ansett som ”landets mægtigste – baade i indflydelse, i social anseelse og vistnok ogsaa i økonomisk evne. De indehadde regjeringsmagten, stortingsopinionen og herredømmet rundt i sine distrikter. *De* var landets virkelige herrer, og *deres* dannelse var det ogsaa, som trykket sit stempel paa landets kultur i denne tidsalder.”⁷⁴ Schnitler levner ikke tvil om deres innflytelse, men tar forbehold i forhold til deres økonomiske overlegenhet. Han beskriver et samfunn der embetsmennene utgjør en elite som stod over bøndene, men åpnet også for en kritikk av denne holdningen:

”Den utpræget byraakratiske standsbevissthet, som karakteriserer tiden, følelsen av den enorme afstand mellem embedsmand og bonde faar i denne forbindelse et overordentlig klart og naivt uttrykk. I sorenskriverens embedsmæssige uttalelser om den maate, hvorpaa de dem tillagte gaarder var bebygget av leilændingene, fremheves det nemlig stadig, hvor ganske umulig og utænkelig det er for en embedsmand av rang og æra at leve under slike forhold. For hans egen og statens anseelses skyld maa alt paa gaardene raseres og opføres fra nyt, hvis det skal være tale om for ham at kunne bo der. Det hævdes ofte nok, at gaardene – beboelseshus som uthus – kan være bra nok til bruk for bønder, men avgir ingenlunde ’verken nogen passende eller bequem Bolig for en Embedsmand.”⁷⁵

De økonomiske opp- og nedgangstidene og de sosiale og politiske omveltningene hadde først og fremst preget landets elite.⁷⁶ For bøndene var endringene mindre, og flere steder må de ha sittet i vel så gode kår som mange embetsmenn. Embetsmenn og borgerskap på den ene siden og bønder på den andre, levde ved siden av hverandre, men med så ulike kulturer og levemåter at de hadde lite sosialt fellesskap. Skillet mellom kulturene var tydelige, og handlet i stor grad om kultur og utdanning, og ikke økonomi.⁷⁷

Den nye norske grunnloven i 1814 førte også med seg nye idealer for styring av landet. I starten var det som nevnt preget av å gjelde en liten utdannet elite, men etter hvert slo det gjennom krav om større innflytelse også for bøndene. Den første viktige endringen var innføring av formannskapslovene i 1838, som gav økt lokalt selvstyre. Dette var starten på overgangen fra embetsmannstiden til et folkedemokrati med parlamentarisme.⁷⁸

De politiske endringene blir synlige gjennom to anekdoter fra livet på Rød. Carsten Tank var av den gamle generasjon, en velstående handelsmann og statsråd. Påske var høytid på Rød, og

---

⁷⁴ Schnitler 1911: 2

⁷⁵ Schnitler 1911: 141

⁷⁶ Schnitler 1911: 6

⁷⁷ Try 1992: 9

⁷⁸ Pryser 1999: 251

under feiringen av skjærtorsdag arrangerte de et stort opptog. Da kjørte han og familien i staslige vogner, og familien Tank kastet mynter til den frammøtte allmuen. Dette var en tydelig markering av avstand mellom elite og vanlige folk. Tanks svigersønn og Trines ektemann Peter Martin Anker var aktiv på venstresiden i politikken. Han var også patriot, og åpnet hagen på Rød for 17. mai feiring for Haldens innbyggere.⁷⁹ Fra svigerfarens markering av avstand og posisjon, ønsket han å i større grad å inkludere alle lag av befolkningen, men det har nok likevel også bidratt til å befeste hans posisjon som Haldens mest velstående mann.

Jeg har valgt å bruke embetsmannsmiljø som betegnelse på miljøet jeg beskriver, selv om det ikke er helt presist. Av Christians sønner og svigersønner, hadde tre en militær karriere og fire var teologer. Eldstesønnen Børge var skipsfører⁸⁰, mens svigersønnene Mogens Mathiesen og Peter Martin Anker drev handel, hadde store landeiendommer og politiske karrierer.

Det er først og fremst embetsmannsmiljøet som omtales i brevene. En av de få omtalene av arbeiderne på Linderud gård er i et brev Karen skrev etter en brann som ødela alle driftsbygningene. Dette var en stor brann, og Karen skrev at ”flere 100 Mennesker” i all hast var samlet for å slukke. Av de som nevnes spesielt har alle titler som overlærer, doktor eller professor. Om husmenn og drenger står det ”Naboer og deres Huusmænd har taget paa Foder adskillige af deres Kræature” og ”Ch. Siger han vil give Reise Penger til de Branlitte Drænge som ikke har meer en det de havde paa”.⁸¹ Dette viser ansvarsfølelse og en paternalistisk holdning, men mangelen på omtale ellers i brevene underbygger inntrykket av avstand mellom embetsmannsmiljøet og bønder og arbeidere.

Jeg har bevisst valgt å unngå begrepet klasse som er knyttet til det nye samfunnet som vokste frem mot slutten av 1800-tallet. Dette nye klassesamfunnet skilte seg fra standssamfunnet blant annet ved en langt større sosial mobilitet. Mulighetene for å styre sin egen fremtid ved hardt arbeid og økonomisk fremgang økte, og sosial status fulgte i større grad som en følge av økonomisk status.

---

⁷⁹ Forstrøm 1915: 355ff

⁸⁰ Som skipsfører var det godt mulig han hadde en militær utdannelse, men jeg har ikke funnet opplysninger om dette.

⁸¹ KG 17/4 1835: 1f

Sosiale posisjoner

Karen og Christian Gløersen var eiendomsløse, men var likevel del av et velstående miljø. De observerte slekt og venner som endret sosiale posisjoner. Det var familier som mistet forsørgeren, og enkene som satt igjen i vanskelige kår, og ekteskapsinngåelser der kvinnen hadde med seg penger og hjalp mannen til å etablere seg. Selv skrev de lite om sin egen endring. De klagde aldri til datteren over å være eiendomsløse, eller forhold som hadde ført til den situasjonen de var i. De skrev heller aldri om å legge til rette for å bedre sin egen sosiale status. Det kan virke som eiendom, embete og inntekt hadde lite å si for deres egen oppfattelse av sosial posisjon, og heller ikke for deres omgangskrets.

Både i *Familjen på Gilje* og *Kommandørens døtre* skrev Jonas Lie om ønsket om å klatre sosialt, og redselen for å ramle nedover. Familiens kvinner var bundet av mannens posisjon, og deres stilling fulgte hans embete og inntekt. Kvinnenes mulighet for å påvirke egen sosial posisjon var gjennom selskapelig omgang og barnas ekteskap. Spesielt kommandørinnen la strategier for å sikre barna gode ekteskapsforbindelser, men som beskrevet lyktes hun ikke. Denne sosiale mobiliteten, og ikke minst den aktive handlingen for å bedre sosial status, finner jeg ikke igjen i brevene.

Christian Gløersen hadde en militær karriere bak seg, og kom fra en familie med sterke militære tradisjoner. Etter at han gikk av på vartpenger søkte han ulike lavere sivile embeter, uten hell. Han følte seg tvunget til å søke ”endog meget beskedne og slet avlønnede embeder innen toldtaten.”⁸² Dette ble han sterkt frarådet av vennen Birch som skrev: ”Hertil kommer: at naar De har været, som vel bekjendt, en duelig Officer og Major – saa er det dog haardt paa gamle Dage at maatte staae i en langt mer underordnet Post, udsat for mangehaande Chicaner... Sandelig jeg tænker nok paa Dem og Deres.”⁸³

I kraft av å ha vært offiser nøt Christian fortsatt godt av den sosiale statusen det ga, selv om det ikke hjalp ham økonomisk. Denne posisjonen var så sterk at det var bedre å beholde den, enn å søke et lavere embete. Som jeg skal vise var det for å bevare stabiliteten viktig med sterke nettverk som kunne demme opp for eventuelle endringer som å miste embete, inntekt og eiendom.

---

⁸² Holmsen 1927: 260

⁸³ Utdraget fra brevet er sitert i Holmsen 1927: 260f

En familie med mange hjem

Familien Gløersen bodde flere steder i løpet av årene mellom 1828 og 1841, det meste av tiden losjerte de hos slekt og familie. Med unntak av Trines reiser til Trøndelag og Telemark, befant de seg på et lite geografisk område på det sentrale Østlandet: Halden, Kristiania, Linderud og Asker. Dette var rike jordbruksområder, trelast var en viktig næring og det var store muligheter for å drive handel. Det var korte avstander, og i forhold til andre deler av landet, enkelt å reise både med båt og hest. Den enkle kommunikasjonen gjorde det mulig å opprettholde et stort nettverk, og å ha sosial omgang utover de nærmeste gårdene uten å måtte legge ut på lange reiser. Til tross for at de flyttet mye rundt, var det ikke vanskelig å opprettholde det samme kontaktnettet som tidligere. Med unntak av Trines første tur til Trøndelag, var reiseavstandene ikke mer enn 25 mil, og foregikk i hovedsak med hest, eller med dampbåt på Oslofjorden.

På stadig flyttefot er det lett å oppfatte Trines ungdomstid som rotløs og hjemløs. Foreldrene var uten egen bolig, og i lengre perioder bodde de ikke sammen. I dag oppfatter vi ofte hjemme som det stedet der vi har eiendelene våre, enten vi eier, leier eller låner bolig. Her hadde de få eiendeler, og enda mindre de tok med seg når de flyttet. Husgeråd og utstyr fulgte husholdet og huset. Da de flyttet fra Askildrød, den eneste boligen familien hadde eid, ble det meste solgt på auksjon. Likeledes var det på auksjon man fikk tak i det som trengtes når nye hushold skulle utstyres.⁸⁴ Når de leide seg inn eller var på besøk, fantes det meste de trengte der. Det de flyttet med seg var stort sett klær og kommoder eller kister å ha klærne i.

Når noe ble oppfattet som mer hjemme enn andre steder, var det ikke personlige eiendeler som gjorde det. Først og fremst handlet det om at hjemme var der familien bodde, og jo tettere familieband det var mellom leietaker og eier, jo mer hjemme var man. I tillegg ser det ut til å ha vært en avgjørende faktor for Karen hvor stort ansvar hun hadde i husholdet.

Slik kom Linderud til å bli det stedet som var mest hjemme for hele familien. Familiebandene var tette, det var datteren Hanna og hennes mann som eide stedet. Barnebarna omtalte Christian som ”vore Smaae”, og fortalte at femåringen Tilla⁸⁵ på grunn av sykdom ikke sov sammen med de andre barna, men ved siden av sengen til besteforeldrene.⁸⁶ Hanna var selv

---

⁸⁴ KG 17/2 1835: 3f

⁸⁵ Mathilde Henriette Beate Mathiesen født 11/5 1824. Holmsen 1929: 155

⁸⁶ CG 8/11 1829: 2

aktiv i husarbeidet, og hadde trolig god bruk for både moren og søsterens arbeidskraft. At flere av sønnene til Karen og Christian også bodde her i perioder, gjorde at Karen fikk et ekstra ansvar for å sørge for dem og deres klær. Også Christian hadde noe å gjøre på Linderud, selv om han med dårlig syn trolig ikke var så aktiv i arbeidet. Han drev blant annet jakt på småfugl, og skrev han håpet han fremdeles kunne more seg på den måten. Det var ellers ingen liten fangst, ”over 400 Trost og 5 Urfugle.”⁸⁷

For Karen var Stokker den perioden hun bodde der vel så mye hjemme som Linderud. Her manglet en kvinnelig eier, og hun fikk stort ansvar for husholdet. For Trine virker det som nærheten til vertskapet var viktigere enn ansvar. Hos søsteren Kaja i Telemark trivdes hun godt. Hos Randers trivdes hun minst, og Karen skrev om presteparet som ”disse Fremmede Mennesker”.⁸⁸ Dette inntrykket ble ytterligere forsterket av brevenes innhold. Karen ga gjennom hele perioden Trine gode råd, men var i de tidlige brevene fra 1835 lang mer direkte i formen. Trine følte seg mer usikker her, og ba moren spesielt om å veilede henne.⁸⁹ De eldre søstre og slektningene hun tidligere hadde besøkt hadde kunnet fungere som oppdrager, og var stedfortredere for moren. Hos Randers manglet hun dette.

I 1835 fikk Trine sitt eget hjem på Rød, og ble boende her resten av sitt liv. Hun var glad i stedet, og som enke forlot hun sjelden gården, i stedet samlet hun den store familien rundt seg.⁹⁰ Kvinner eide sjelden selv eiendom, unntaket var enker. Ugift datter til eiendomsløs far hadde i realiteten ikke noe hjem, og ekteskap var stort sett eneste mulighet for å skaffe seg et.

På reise

Selve det å forflytte seg krevde planlegging, spesielt for kvinner som vanskelig kunne gjennomføre dette på egenhånd. Dels fordi det var upassende og ansett som farlig for kvinner å reise uten mannlig beskyttelse og fordi det var fysisk anstrengende. Men også fordi det var mennene som rådde over skyssmidlende og pengene, dersom man skulle kjøpe seg reiseplass. Karen skrev i 1832 om problemene med å få gjennomført en reise til datteren Marte Regine i Vang i Valdres:

---

⁸⁷ CG 27/1 1832: 3

⁸⁸ KG 17/2 1835: 1

⁸⁹ KG 17/2 1835: 2

⁹⁰ Anker-Rasch 2001: 54

”Da Christian og Johan i Torsdags var i byen paa Prøve til Røverborgen, medbragte de brev fra Regine og Stang, hvis indhold var at det var den siste umulig, formedelst forretninger og Lidet i Pungen, at holde sit Løfte, umulig at afhænte mig. Derhos beder de bege at Faer og Lena paa Sommerføre, Endelig maa Ledsage mig der op, siden det nu, mod deres inderlige ønske, ikke kan Lade sig gjøre. Men Faer, Rørt af R udtryk, sagde, da jeg paa Sængen havde Læst Hendes brev: Dersom jeg kunde faa Sænt Ham Pænge, Stakkel, skulde jeg Rigtig gjøre det for R skyld. Jeg forsømte da ikke Leiligheden, men sagde, Du kan jo ligesaa got see at hjelpe mig der op, maaskee kunde de Bønder som medbragte brevet og som skal Hænte Rug m m blevet med mig paa Veien. Strax var Faer saa snil, Han sagde Han vilde Selv gaa til byen for at tale med dem, hvorpaa jeg fik indfald at vilde følge med for at tale med Ungers, som er saa Længe siden jeg besøgte. Hanna var saa snil at gaee op og bede sin Mand om Hæst, som vi fik.”⁹¹

Thomas Stang, Marte Regines mann, var sogneprest i Vang. De hadde tidligere lovet å hente Karen slik at hun i følge med dem kunne besøke dem. Men dårlig råd og andre oppgaver førte til at de ikke fikk gjennomført dette. Marte Regine hadde i brevet til moren gitt uttrykk for at hun var lei for dette, og gjerne skulle hatt besøk av moren. Karen selv hadde ingen mulighet for å gjennomføre reisen uten hjelp fra en mann, og leste brevet for Christian.

Som mann hadde Christian muligheter for å legge til rette for denne reisen. Han beklaget først at han ikke kunne sende penger til Stang. Pengemangel var trolig hovedgrunnen til at han og Marte Regine ikke fikk hentet Karen som først avtalt. Men Karen hadde sett en annen mulighet, og benyttet anledningen til å foreslå den for sin mann. Formuleringen hennes legger ikke skjul på at hun tenkte strategisk i måten hun la frem saken, og planen lyktes. Christian ville med en gang se om han kunne få til en ordning slik at hun kunne reise til Vang. Dette var en form for beskjedenhetsretorikk, der hun ikke direkte framsatte sine ønsker.⁹²

Reisen ble gjennomført våren 1832, Karen tok med seg Lena og besøkte Marthe Regine som ventet sitt fjerde barn. ”Det var ellers ikke før efter min Plan at tage Hende med, men de Synes her jeg bør tage Hende med i tilfælde jeg skulde blive sygelig enten paa veien eller siden.”⁹³ Karens reise til Vang er den mest omtalte i brevene, og også hennes lengste. Til tross for det uttalte ønsket om å reise, kan det virke som Karen var engstelig for selve turen. ”Lad mig nu see du ei glemmer at skrive mig til fordi jeg kommer langt bort”⁹⁴ skrev hun like før

---

⁹¹ KG 4/3 1832: 1

⁹² Haavet 2001: 174ff

⁹³ KG 4/3 1832: 2

⁹⁴ KG 4/3 1832: 5

avreise. Trine var selv like langt borte, nemlig i Mo i Telemark. Men det understreker Karens opplevelse av Linderud og Stokker som hjem, og at hun opplevde Vang som langt unna.

Askildrød

Familien hadde det jeg vet bare en gang eid sitt eget hjem.⁹⁵ I 1803 ble Christian utnevnt til kaptein, og kjøpte gården søndre Askildrød i Berg utenfor Fredrikshald for 1800 Rdl. For å kunne gjøre dette hadde han tatt opp et lån på 1999 Rdl. Hovedhuset var i halvannen etasje med nesten 200 m² grunnflate. Bygningen var dekket av ”nyt Tegl af Hollandsk Steen” og ble kalt ”Chefsgaarden”. I tillegg til hovedbygningen var det en mindre tømret stue, låve med stall, fjøs og andre mindre uthus.⁹⁶ Årene her var preget av knapphet. Christian var aktiv militær og lite hjemme. Med tre små barn fra før og åtte nye mens de bodde her, kan ikke Karen heller ha hatt mye tid til selve gårdsdriften. Etter at Christian ble pensjonert fra militæret ble det vanskelig å beholde gården, og de solgte den tidlig på 1820-tallet.

Christian solgte gården flere år før det er bevart brev, men familien bodde her rundt 20 år. Selv om det var urolige tider, tidvis med beleiring av svneske soldater som tidligere omtalt, var det en lang periode med stabile boforhold. Flere av Trines søsken hadde hele sin barndom og ungdom her. Etter så mange år med eget hjem og med fullt ansvar i husholdet, må det ha vært en stor overgang for Karen å miste dette, og leie seg inn i andre kvinners hjem.

Linderud

Som skrevet tidligere var det Linderud utenfor Kristiania som etter hvert ble det faste holdepunktet. ”Hun trippet strax til det kjære L.” skrev Karen om yngstedatteren Lena i 1831.⁹⁷ Den eldste datteren Hanna ble i 1823 gift med Mogens Larsen Mathiesen, sønn av en av landets mest suksessrike handelsmenn, Haagen Mathisen. Ved hjelp av egen og sin første kone Marthe Beate Monsens arv, og dyktighet i forretninger, var han trolig Norges rikeste mann da han døde i 1842. Haagen Mathisen hadde fra sin svigermor, Helene Cathrine Monsen, overtatt disposisjonsretten over Linderud. Han foretok store utbygginger og endringer på gården, fra å være sommersted og lystgård, til å bli fast bolig. Mogens Larsen Mathisens oppvekst var urolig. Da faren reiste fra familien i 1818 stakk han av med en tjenestejente han allerede hadde to barn med. Moren skal angivelig ha drukket seg i hjel i sorg

---

⁹⁵ Holmsen 1929: 256ff

⁹⁶ Holmsen 1929: 257

⁹⁷ KG 18/7 1831: 2

og skam. Sønnen var bare 20 år da faren dro, og bodde på Linderud sammen med moren som døde bare noen måneder etter at han giftet seg med Hanna,⁹⁸ og mormoren som eide Linderud. Mormoren døde i 1831,⁹⁹ og Mathiesen arvet Linderud.¹⁰⁰

Til tross for farens posisjon, og Linderuds store eiendommer hadde Mathiesen stadig økonomiske bekymringer. I forbindelse med arveoppgjøret etter Helene Cathrine Monsen skrev Karen ”Gudskelov Ma. Stilling bliver nu bedre fordi vi alle kommer der, og af en 50 000 efter den S afdøde maa der vel blive noget til overs af Hans part, om Han en skylder flere tusind.”¹⁰¹ At den økonomiske stillingen kunne bedres ved at Christian og Karen med familie flyttet opp, skyltes både at de kunne bidra med arbeidskraft og at de betalte for oppholdet.

Det var ikke bare Hannas foreldre og søsken som fant sitt hjem på Linderud. I manntallslistene fra 1834 og 35¹⁰² er det oppført en Wetlesen som gårdsfullmektig for Mathiesen. Dette var Jørgen von Sender Wetlesen (1787 – 1847), Karens yngste bror, gift med Marie Elisabeth Glad (1782 – 1847). I *Slegten Gløersen* står det om ham: ”Kjøbmand i Kr.ania, senere Feierinspektør i Fr.stad Distrikt, en tid Eier af Solberg Gaard i Borre, kjøpte Abildsø Hovedgaard i Ø. Aker 1843.”¹⁰³ Ut fra dette må stillingen på Linderud tolkes som midlertidig. Jeg kan ikke finne ham omtalt i brevene, og vet ikke om han ble oppfattet som en ansatt, eller som en del av familien. I manntallslisten fra 1831 er gårdsfullmektigen en ung mann på 25 år, uten egen familie.

Christian og Karen betalte for oppholdet, men mindre enn de gjorde i Kristiania. Christian var ansvarlig for seg selv, konen og de ugifte døtrene. Brødrene Christian August og Johan som studerte til teologisk embetseksamen, betalte selv sine opphold. Karen skrev om dette som en god ordning: ”Ch. tager ogsaa der op og betaler 5 Spd. M, altsaa kun det halve af hva Han betalte i Byen.”¹⁰⁴

---

⁹⁸ Mathisens mor skal angivelig ha drukket seg i hjel i 1823 på grunn av mannens utroskap.

⁹⁹ I all litteraturen jeg har tilgjengelig står det at Mathisens mormor, kansellirådinne Monsen døde i 1833, men brevene omtaler dette utførlig gjennom sommeren og høsten 1831. Jeg har valgt å forholde meg til brevenes daterting, og vet ikke hva som er årsaken til denne forskjellen. Det synes heller ikke å gjøre noen forskjell for analysen.

¹⁰⁰ Høisæther 1984: 36

¹⁰¹ KG 10/7 1831: 3

¹⁰² Manntallslistene for Aker, nedre Romsaas, Oslo byarkiv

¹⁰³ Holmsen 1929: 144

¹⁰⁴ KG 10/7 1831: 2

Mathiesen hadde fått sin utdannelse i England, og skal ha vært dyktig både i forretninger og skogsdrift.¹⁰⁵ Likevel kom han i praksis aldri kom til å drive familievirksomheten, i stedet ble det overtatt av sønnen Haaken Christian Mathiesen.¹⁰⁶ Husholdet og gårdsdriften var i stor grad Hanna sitt ansvar. Hun var en usedvanlig dyktig og driftig kvinne, noe som blir understreket både i brevene og i annen litteratur. Hun var både ”den ledende Aand og den virksomme Haand”¹⁰⁷ i husarbeidet. Mathiesen skulle ved flere anledninger ha foreslått å få hjelp i huset, men det hadde Hanna avslått.¹⁰⁸

Karen og Christian skrev aldri noe direkte negativt om sine svigersønner, likevel er det tydelig at Mogens Larsen Mathiesen ikke var en lett mann å leve med. ”Mat: er ikke, og bliver aldrig frisk gid kun at Hanna maatte være det; men hendes Humeur liider meget, ved Mandens vrage og dumme Ideer som han vil paanøde hende”¹⁰⁹ skrev Christian. Mathiesen var giktisk, humørsyk og kunne være egenrådig. Om Trines mann Peter Martin Anker hadde de bare godt å si, han omtales som snill, omtenksom og dyktig.

Rød Herregård

Før han var 30 år gammel var Anker en suksessrik forretningsmann, og i stand til å kjøpe Rød herregård med tilhørende skogeiendommer av sin første svigerfar, Carsten Tank, som hadde fått økonomiske problemer. Anker eide store landområder, drev med skogsdrift, trelasthandel, rederivirksomhet og handel. I tillegg hadde han en betydelig politisk karriere, og valgt til stortingsmann i 1839.¹¹⁰ Anker var både dyktig og vel ansett.¹¹¹

Som på Linderud var det flere generasjoner som fant sitt hjem på Rød. Ankers første svigerforeldre ble boende etter at han overtok, Carsten Tank døde i 1832 og hans kone Cathrine Tank i 1837.¹¹² Deres datter Diderikke døde i barselseng i 1833, og Anker ble enkemann. Da han giftet seg med Trine i 1835 var det svigermoren som var ansvarlig for husholdet. Etter hvert fikk også flere fra Trines familie sitt hjem på Rød. Brevene Karen skrev fra Rød i 1839 var lettere i stilen enn tidligere, og langt mer detaljrike i sine beskrivelser. Det

---

¹⁰⁵ Moe 1920: 165

¹⁰⁶ Sejersted 2002: 233ff

¹⁰⁷ Moe 1920: 165

¹⁰⁸ KG 4/3 1832: 4

¹⁰⁹ CG 27/1 1832: 4f

¹¹⁰ Anker-Rasch 2001: 23ff

¹¹¹ Forstrøm 1915: 345

¹¹² Forstrøm 1915: 356

er mindre bekymring å spore enn det tidligere var. Rød fremstår som en trygghet for familien, der den enkelte fikk plass på egne premisser, som den syke Jørgen og den aldrende moren.

Rød introduseres i brevene med ball og festligheter, og dette omtales som en stor opplevelse for Trine. Etter at Trine selv ble frue på Rød, var det hverdagen som stod i fokus, og ikke minst barna og deres oppdragelse. Moren tilbrakte store deler av sin alderdom her, delvis med ansvar for oppdragelse av barnebarna. Hun beskrev forholdet nært, og unnskyldte seg at hun skjemte dem bort.¹¹³ Det var gårdsdrift på Rød, og driften av den var del av den kvinnelige hverdagen. Karen skrev:

”Med dig maa jeg underholde mig Lit i Huusligge anligender. Først maa jeg berette at baade Dronningen og Prinsessen er i ønskelig velgaaende. Hun er Enu ikke ganske frisk og kan derfor ikke Regne hva Hun Melker. Men i Gaar var det 10 Potter. Mer maa det vel blive naar hun er fulkommen frisk. I Dag har den Koe Kalvet som blev kjøbt paa Herrebrøed og har faaet en Oxekalv. Nu er det rimelig at den Lever til Paaske. Anne er saa glad i den første Kalv. Hun siiger Hun kan se Mon paa den hver Dag, saaledes Voxer den.”¹¹⁴

Trine hadde mindre med husholdet på Rød å gjøre enn det Hanna hadde på Linderud. Der Hanna var den som utførte arbeidet, var Trine vertinne. Hun var med Anker på reise, og overlot store deler av ansvaret for husholdet til andre.

Kristiania

De første brevene i 1831 var sendt fra Akershus festning i Kristiania, der Christian og Karen leide husvære hos en slektning som var magasinforvalter der. Magasinforvalter Johan Carl Unger var gift med Karens yngre søster Anne Marie Wetlesen. Dette var hans andre ekteskap, det første var med Karen Gløersen, som var Christians søster. Anne Marie Wetlesen igjen var datter av Christians kusine. Dette tydeliggjør en stor nærhet mellom familiene, og tett sammenvevde slekter. Hvor lenge Karen og Christian hadde leide seg inn hos Unger vet jeg ikke. Kontakten med Linderud var sterk, Karen skrev at Christian gjerne gikk opp dit en gang i uken.¹¹⁵ Muligens bodde de bare i byen til alle barna var ferdig med skolen. Yngstedatteren Lena var nå den siste som bodde med foreldrene.

---

¹¹³ KG ?/1 1841: 1

¹¹⁴ KG ?/3 1839: 1

¹¹⁵ KG 3/6 – 1831: 2

Også Trine tilbrakte noe tid i Kristiania før hun reiste til Skien. Om huset skrev Karen: ”Du havde vel moroe af at hvide om vores daglige liv, og det er omtrænt som da du var her, med den forskjæld at man nu daglig er i Mellem Stuen og Blaastuen Staar paa Stads.”¹¹⁶ Huset hadde to etasjer der den ene var bortleid og den andre var for familien selv. Trolig var lokalet de leide ikke fullt utstyrt med alle rom slik at de bare delvis levde atskilt, og delte produksjons- og oppholdsrom som kjøkken og stue, og at leien dekket både hus og mat. ”I gaar var Faer Un. Gusta og jeg allene hjeme”,¹¹⁷ skrev Karen, og fortalte om et tett samliv mellom de to familiene. Samme brev avsluttet hun med ”Nu skal vi ind at spise, da K er 8te”.¹¹⁸ Alt tyder på at de leide noen få, private rom, men ellers var en del av familien Ungers hushold.

Muligheten for å losjere hos Unger omtales også i et senere brev, Christian skrev, tydelig som svar på et spørsmål fra Lena:

”Jeg ønskede gjerne at Lena i anledning af Fru Hauch som er bestemt til at reise til Christiania for at raadføre sig med Lægerne angaaende hendes Sygdom og for hendes Logi i Byen anbefalede jeg Ungers; men da jeg i Fredags talte med Unger sagde han Localet nedenunder allerede var bortleiet, og Ungers^s Familie skal boe ovenpaa hvor Broch^s var, men derimod anbefaled de en Mægler Nerdrum, som boer i Waterland, og som er bekjendt for særdeles snille Folk.”¹¹⁹

Dette sitatet viser at det var vanlig å leie ut værelser i egne hjem, og ikke bare til nærmeste familie. Dette kunne være en nødvendig ekstrainntekt, og utleieforholdet ser ut til å ha variert i lengde. Et slikt leieforhold var likevel ikke noen permanent løsning for leietakeren og utskiftingen var stor.

Stokker

Stokker ble omtalt som sjefsgården i Asker, og eldstesønnen Jacob kjøpte stedet og flyttet hit da han ble utnevnt til batterisjef i 1833. En sjefsgård var en militær embetsmannsgård i offentlig eie, men de var ”de mindste og tarveligste av embedsgaardene, og de av dem, som var brukelig bebygget, sees ofte bare at ha hat 3-4 værelser og at ha været gamle og uhensigtsmæssige.”¹²⁰ Jacob var ikke gift da han flyttet inn, og moren flyttet med som husholdets kvinnelige overhode, også Trine var med for å hjelpe til. I 1835 var Karen således

---

¹¹⁶ KG 3/6 – 1831: 2

¹¹⁷ KG 18/7 1831: 1

¹¹⁸ KG 18/7 1831: 1

¹¹⁹ CG 28/3 1835: 1

¹²⁰ Schnitler 1911: 143

ikke ført opp i manntalslisten for Linderud. Hos seg hadde hun Marie Randers som var forlovet med Christian August, mens Trine var hos Maries foreldre i Skjeberg. Også sønnen Jørgen bodde på Stokker.

Jacob ble forlovet med kusinen Kaja Stockfleth i april 1835, og etter å ha ventet på ekteskapstillatelse ble de gift i romjulen samme år. Kaja var født i 1799, begge var altså godt voksne da de ble gift, 39 og 36 år, og de fikk ingen barn. Karens opphold på Stokker ser ut til å ha vært som overhode i husholdningen, og en hjelp til Jacob for å etablere hans hjem. Etter at Jacob ble gift, ble morens hjelp overflødig og hun flyttet tilbake til Linderud.

I brevene fra Stokker møter vi for første gang en nærhet til gårdsdriften, husarbeidet og innredningen. Karen skrev blant annet om størrelsen på gården: ”Vores besætning er nu forøget med 4 raske Kalver, saa vi nu har 5 Kjøer som melker, og 10 Lam har vi.”¹²¹ Og om innredningen i husene skrev hun: ”Alting er her som da du var her untagen vi spiser i Sængkammeret da vi paa en Aution har faaet kjøbet et stort klaffeBord.”¹²² Det var viktig å gjøre huset presentabelt og beboelig. For å pynte opp hadde hun lånt bilder, og da de måtte leveres tilbake, benyttet hun seg av kontakten med Linderud for å bøte på dette. Familiens eiendeler var et fellesgode som kunne flyttes rundt og byttes på ettersom det var behov for dem:

”Atter fik jeg Brev fra Moer som blant andet melder [...] at Fabrisius ventedes i Tirsdags, hvorved Moer beklager at Skillerierne maatte borttages og beder saaledes om de som tilhører os og om Maths havde nogle at undvære, til at hænge paa de nøgne Vægge.”¹²³

Karen trivdes med å være virksom, og ga uttrykk for at hun likte oppgaven som husmor.¹²⁴ Hvorvidt det var ansvaret eller selve jobben hun trivdes best med, kommer ikke frem. På Linderud hadde Hanna ansvaret. Det var også en langt større gård og med flere tjenestefolk, og det var ikke nødvendigvis så mye arbeid Karen ble involvert i. Stokker var en relativt liten gård, og til hjelp i huset hadde Karen trolig bare en tjenestejente som het Christine¹²⁵ foruten Trine eller Marie Randers.

---

¹²¹ KG 27/3 1835: 2

¹²² KG 17/2 1835: 3f

¹²³ KG 26/2 1835: 2

¹²⁴ KG 27/3 1835: 1

¹²⁵ KG 27/3 1835: 1

Prestegårder

På reise var Trine på besøk i prestegårder: Meldalen og Mo i Telemark der to av søstrene var gift med prester, og Skjeberg prestegård som var Marie Randers hjem. I Skien besøkte hun ”Fru Pastorinde sal Stockfleth”,¹²⁶ som var enke. Enker fikk pensjon fra menigheten, og kunne bidra til å redusere prestens inntekt: ”efter hva jeg har hørt, er ikke Flesberg Kald værd at Søge for Vores U, thi den Sidste Enke er tilstaaet en Stor Pention af Kaldet, som før har en forarmet almue.”¹²⁷ Livet på prestegårdene beskrives som roligere, enklere og med mindre selskapelighet enn på Linderud. Meldal og Mo var tydelig mindre prestegårder enn Skjeberg, som Karen skrev om som et ”saadant stort og ordentlig Husholdningsvæsen”¹²⁸

På sin første reise besøkte Trine søsteren Marthe Regine i Meldal. Hun hadde nettopp fått sitt første barn, og Trine hjalp søsteren i huset og med barnepass. Marte Regines hverdag beskrives senere i brevene som vanskelig, og at hun er hardt prøvet. En av årsakene til dette kan være dårlig råd og en stadig voksende barneflokk, hun fikk til sammen elleve barn.

Marte Regines liv stod i sterk motsetning til det glade og lyse livet som ble beskrevet på Moe. Kaja og Trine var nære venninner, livet var rolig, men trivelig. Besøket ser også ut til i større grad å være motivert ut fra å skulle besøke søsteren og gjenvinne egen helse, enn å skulle fylle en rolle i husholdet eller i Trines oppdragelse og opplæring. Karen skrev ”Gud være laaved du nu kunde tye derhen thi er der paa noget Stæd mulig at du kan gjænvinde din Helbred saa maa det være i det ordentlige Rolige Huus, og af dit Brev, saavelsom af Jacobs udsagn ved jeg hvor hygelig I haver det”.¹²⁹ Det var ingen overflod på Mo heller, men et hyggelig og fornuftig hushold.

Prestegårdene fulgte med kallet. Å bli teolog var en kostbar utdanning, men ga en mulighet for å bli etablert. Størrelsen på soknet og prestegården avgjorde i stor grad velstanden, samtidig som det var ønskelig å finne kall som var i nærheten av slekten og med enkle muligheter for kommunikasjon. Å bytte kall var en mulighet for å stige i gradende og endre egen velstand. Marte Regine flyttet på denne måten fra Meldal, via Vang i Valdres til Nes i Hallingdal. Det ga ikke særlig større inntekter, men de kom nærmere familien.

---

¹²⁶ KG 22/8 1831: 1

¹²⁷ KG 4/3 1832: 5

¹²⁸ KG 17/2 1835: 1

¹²⁹ KG 4/12 1831: 1

Kajas mann Simen Wolf søkte nytt kall, og Christian håpet de fikk det, ikke for å bedre inntektene, men for å komme nærmere slekt og venner:

”Hvor hjertelig vi alle ønsker at den Længe, velfortjente Simen Præst, at Hans Ansøgning om Dybvaag Kald maatte reucere – i disse Dage, ja maaske han allerede er indstillet, neppe har han nogen Concerent som gaaer for ham. Maatte jeg være forundt den Glæde af Gud i min sidste Alder endnu, at see og favne minne elskværdige Børn – Gud! Gud, hvilken Glæde for mig, bønhør o Gud! vor Bøn, sandt nok at Forbedringen i Indkommen blev kun Liden; men der er jo en behagelig Omegn, en peen og vel bebygget Præstegaard og ved Dampfartøiet kan de besøge Venner og Beslægtede baade her og andre Stæder.”¹³⁰

Wolf fikk ikke dette kallet, og han og familien ble i Mo til 1833, derfra flyttet de til Aurskog og senere til Sauda.

Hverdagssysler

Omtalen av de ulike hjemmene viser sammensatte hushold med flere familier, og at disse ofte varierte. Karen, Christian og barna flyttet ofte på seg, også andre personer var på samme måte tilhørende i flere hushold over tid. Det varierte noe i hvilken grad de delte hverdag og fest med de andre i husholdet, men stort sett ser det ut til å ha vært et nært fellesskap.

Forretninger og embete var mennenes hverdag. Selv om dette kunne utføres i hjemmet, er det ikke omtalt i brevene. Deres arbeid var forbeholdt dem og eventuelt ansatte. Christian var uten embete, og ingen ting tyder på at han gikk inn i virksomheten til noen av sønnene eller svigersønnene. For kvinnene derimot, hadde de en plass i arbeidsfellesskapet i det husholdet de var i.

Hverdagen var en arbeidsdag, og kvinnens hverdag handlet om hushold, gårdsdrift og familie. Det nære og selvsagte ble ikke omtalt i brevene, og noe tydelig inntrykk av de hverdagslige aktivitetene er det ikke. På Stokker hadde Karen ansvar for husholdet, og dette var en kontrast til hvordan hun ellers hadde det. På Linderud kunne Karen hjelpe til, men hennes innsats var ikke nødvendig. Derimot måtte hun sørge for klær til Christian og de ugifte barna. Noe laget hun fra grunnen av, hun både kardet og spant, vevde og sydde. Til annet kunne hun kjøpe stoffet ferdig. I tillegg til det som skulle lages, var det nødvendig med vedlikehold.

---

¹³⁰ CG 27/1 1832: 1

Hanna var det dyktige overhodet i husholdet på Linderud, og roses for dette av begge foreldrene, og i annen litteratur. Husholdet var omfattende, med arbeidskarer og tjenestejenter i tillegg til familie og slekt. Som nevnt var Hanna selv aktiv i arbeidet, noe som flere ganger førte til diskusjon mellom ektefellene:

”Da jeg nu var nede for at spise til aften, talte Mathisen som sædvanlig om at maatte have et Menneske i Huuset, men Hanna vil aldeles ingen fornæm have til Huusholdningsvæsenet, heller ikke er det mulig det kan gaae mer ordentlig eller sparsommeligere til en det nu gjør – det skal derfor glæde mig at du kan være Hende til hielp”¹³¹

Hanna var overhodet i husholdningsvesenet på Linderud, og ønsket ikke å miste den posisjonen. Hun hadde ansvar for flere ansatte, men det er tydelig at Mathiesen så behov for å avlaste henne. Det var ikke snakk om ekstra arbeidshjelp, men en som hadde innsikt i selve driften. Her så moren muligheten for at Trine kunne hjelpe til. Hun omtalte en eventuelt utenforstående som ”fornæm”. For at Hanna skulle få avlastning, måtte det inn en med samme sosiale status, altså en fra embetsmannsmiljøet, og ikke en tjenestejente.

Sosialt samvær

Med mange i huset var det også gode anledninger for underholdning. ”og da nu baade Jørgen og Chr. er her, manglede vi ikke Sang og Musikk, og efter at have spist til aften blev der Danset nogle Galloppader”¹³² skrev Karen. Sang, musikk og dans var viktig del av den sosiale omgangsformen i miljøet. Christian skrev om en frøken Juul at hun ”danser peenere nu end forhen”.¹³³ Det var forventet at alle deltok, og dersom man ikke mestret utøvelsen tilfredstillende, ble det lagt merke til. Å underholde hverandre var en del av oppdragelsen, og spesielt brødrene Christian August og Johan var dyktige og ivrige.¹³⁴

”De [Christian August og Johan] spiller og fordriver Tiden hos os ret behagelig for oss alle og til Adspredelse for Dem Selv. C. har isære meget Force paa Pianeforte, ja naar hans Bryst er reent synger han deilig og Iohan Seconderer, deals med Sang, deals og paa Fløite. Lena har ret en vakker Stemme; men hun vil ikke rigtig skrige ud fra Brystet.”¹³⁵

---

¹³¹ KG 4/3 1832: 4

¹³² KG 22/8 1831: 2

¹³³ CG 27/1 1832: 3

¹³⁴ Historier om deres kreativitet og påfunn levde lenge i familien. Som barn fikk jeg høre hvor dyktige og morsomme de hadde vært, lenge før jeg kjente til brevsamlingen.

¹³⁵ CG 27/1 1832: 3

Alle visitter og underholdning foregikk i hjemmene på gårdene. Bare en gang nevnes det at Trine har vært med på offentlig underholdning, Karen skrev at det hadde vært snilt av Ordings som Trine bodde hos i Skien, å gi henne en billett til ”Comedin”.¹³⁶ Men selv om underholdningen var privat, var repertoaret tidsmessig og allment. Karen skrev at ” Ch. har blant andet vent sig til at Spille og Synge den Seene af Fjæld Eventyret som begynder med Lanstryker giv jer til Fange”.¹³⁷ *Fjæld-Eventyret* er et syngespill av Waldemar Thrane fra 1824. Stykket var populært, og ble satt opp i Kristiania flere ganger i disse årene.¹³⁸

Christian August og Johan var aktive i teaterlivet i Kristiania, og i 1832 var de med på oppsetting av operaen *Røverborgen*.¹³⁹ Det var det dramatiske selskab, en amatørteaterforening, som satte opp operaen i samarbeid med Det musicalske Lyceum. Foreningene hadde vært viktige for det offentlige musikk- og teatertilbudet i Kristiania, før byen fikk et profesjonelt tilbud.¹⁴⁰

Selskapelighet

I historiene om Linderud blir det fremhevet at Mathiesen førte et stort hus med mye selskapelighet.¹⁴¹ De helt store festlighetene er ikke omtalt i brevene, enten fordi de ikke fant sted i de tidsrommene det er bevarte brev, eller fordi de ikke fremsto som så spesielle i samtiden. Akkurat som hverdagens gjøremål var selvsagte og ikke noe å skrive om, kan det være likedan for selskapeligheten. Det er også mulig at den har foregått uten at Karen og Christian deltok, og hatt mer form av representasjon. Jeg anser det for mest sannsynlig at det ikke var så stor selskapelighet på Linderud disse årene, ikke minst med tanke på den omtalen ballet på Rød fikk som en helt ekstraordinær opplevelse for Trine.

Julen var den store høytiden for ball og selskapelighet. I et brev Christian skrev i slutten av januar 1832 fortalte han ikke bare om ball på Linderud, men opptil flere andre som de hadde vært på. Om ball på Linderud skrev Karen: ”Mathi. skranter af gigt. Dog taler Han om at vilde have en liden Bal i Julen.”¹⁴² Det Karen kalte et lite ball, var et selskap med rundt 60 personer, med mat, drikke og dans. Christian fortalte om ballet:

---

¹³⁶ KG 26/7 1831: 4

¹³⁷ KG 4/3 1832: 3

¹³⁸ 1825, 1826 og 1831 Qvamme 2002: 237

¹³⁹ KG 4/3 1832: 1

¹⁴⁰ Qvamme 2002: 237

¹⁴¹ I bøker som Moe 1920 og Høisæther 1984, og i formidlingen på Linderud gård

¹⁴² KG 4/12 1831: 5

”Onsdag efter Nytaar var her et stort Bal paa henved 60 Personer [...] Gjestene vare nesten alle dandsende og hyggelige Menisker. Ingen Lapser – Beværtningen bestod i Smørebrød, først The og Æftasvær med Brv, Puns, Bisp, Confect over en Skoe, du kan troe her blev tømt 2 til 3 store Boller af hvert Slags, paa omtrent 12 pottes foruden Kalsuper med Fleske-Salat. Ingen var beruset, men muntre og mellem Dansene sang adskillige Viiser, som, især Christ, Johan og Broch oplivede Selskabet med. Over Midnat holdt man Aftenmoltidet med Kaffe og Cocolade og ved Lys Dag Kl. mellem 7 og 8 ranglede hver til sit Hjem.”¹⁴³

I dag knytter vi begrepet ball først og fremst til dans, men det var her en fellesbetegnelse for ulike typer selskap. Form og innhold kunne variere, men dansen var ofte sentral. Ballet som ble omtalt på Linderud var et selskap for flere generasjoner. Dansen var en viktig del av det sosiale, men man vekslet på med sang og musikk. Det var også egne barneselskap, Lena var på ”Barneball hos Gulbrandsen”¹⁴⁴ i Kristiania. Her kunne det også danses, men mer i form av lek. Ballet på Rød varte i flere dager, og Karen skrev nokså uærbødig om Anker, som hun da ikke visste skulle bli hennes svigersønn: ”De Dansede jo hver dag, og den Tykke Hauk maatte jo være med.”¹⁴⁵

I *Kommandørens døtre* lar Jonas Lie det bli sagt om den ene søsteren da hun var tidlig i 20-årene, at hun var blitt for gammel for å gå slik på ball. Denne typen dans var forbeholdt ugift ungdom, og dansen var et egnet sted for møter mellom gutt og jente. Ble man for gammel, var ikke dette lenger en akseptert arena for å møte ny partner, i alle fall ikke for jentene. For menn var det nok noe annerledes, men Karens omtale av Anker kan tyde på at han var på grensen av det som ble forventet, og at hun syntes en enkemann på 34 var for gammel for den slags danseutskeielser.

Ballet på Rød var en tilstelning for flere generasjoner. Blant dem var fru Jørgensen og fru Tank, Ankers husholderske og første svigermor. I et senere brev skrev Karen at Lena og mannen ”sige begge som du i Faers breve at det var glade og herlige dage de tilbragte paa Rød hos den i Sandhed velsignede Fru Tank”.¹⁴⁶ De har altså vært den gamle fru Tanks gjester, og ikke Ankers, selv om han var verten for begivenhetene.

---

¹⁴³ CG 27/1 1832: 1f

¹⁴⁴ KG 4/12 1831: 2

¹⁴⁵ KG 1/5 1835: 4

¹⁴⁶ KG 17/4 1835: 3

Karen ba Trine hilse ”den Eie gode Grønn som aarsag til den fornøielse du havde.”¹⁴⁷ Med Fredriksten festning like i nærheten, var det mange unge offiserer å be til ball på Rød. For å få par til dansen trengtes flere unge kvinner. Det er ikke sikkert at Anker selv kjente Trine før de møttes på ballet. Karen skrev ”Det er snilt af den gode Fru Breder, som er saa god at vil[le] have dig til sig naar Lena kommer til Rød”.¹⁴⁸ Med så mange gjester over flere dager, kan det ha vært vanskelig å innlosjere alle på Rød. Trolig var det de nærmeste og de med høyest sosial prestige som fikk den æren. Sitatet kan tyde på at Lena og mannen var blant de som ble innlosjert på Rød, mens Trine ikke var det.

---

¹⁴⁷ KG 17/4 1835: 5

¹⁴⁸ KG 27/3 1835: 2

Kvinnelige ressurser

Foreldrenes forsørgeransvar

”Iaenledning af en Drøm, jeg inat har haft”, skrev Karen sommeren 1831 fra Linderud, så bestemte hun seg for å begynne på arbeidet med en vinterkåpe til Trine. Hun var bekymret for datteren, og ville gjøre hva hun kunne for at hun skulle ha det bra. Med hjelp fra yngstedatteren Lena skulle hun selv karde og spinne garnet til innslag, og veve stoffet. ”Du vil vel sige det har lang udsigt”, skrev hun, men om helsen holdt skulle kåpen bli ferdig til vinteren.¹⁴⁹

Kåpen ble ferdig før jul, og Karen sendte den til Trine i Mo i Telemark. Datteren takket for gaven og Karen svarte: ”Det fornøier mig at du er fornøiet med Kaaben. Gid du maa bruge den med hilsen. Du maa endelig see at skrive Faer til engang. De hvide vanter var lagt i Lommen med flid for at du kunde bruge dem.”¹⁵⁰

Denne lille historien viser begge foreldrenes omsorg for datteren, men at den fikk ulikt uttrykk etter hvilke ressurser de rådde over. Karen hadde først og fremst sin egen og de ugifte døtrenes arbeidskraft å bidra med. Selv om hun skrev at hun ville kjøpe bomullsgarn til renningen,¹⁵¹ var det arbeidet og tiden som var den betydelige innsatsen. Christian hadde større tilgang på penger ettersom han mottok familiens inntekt, selv om ikke den heller var særlig stor. Hans hilsen til Trine var et par kjøpte vanter.

Selve overrekkelsen av gaven var også ulik. Karen skrev om kåpen før den var påbegynt, og fortsatte å omtale den til den var ferdig og sendt. Dette var ingen overraskelse, men et nyttig og nødvendig bidrag til Trines garderobe. Farens hilsen var gjemt i lommene på kåpen, som en blanding av hemmelig luksus og beskjedenhet. Også senere sendte Christian en gave til Trine og vertskapet hennes i Mo i Telemark. Det var Karen som sendte det på vegne av Christian. Det var seks tørklær, og hun skrev utførlig hvem som skulle ha hvilket tørkle.¹⁵² I et p.s. skrev Christian senere ”I Vinter en Gang blev det sendt noget – jeg ved ikke hvad det var –Torkl. eller saadant Raskeri”.¹⁵³

---

¹⁴⁹ KG 26/7 1831: 2

¹⁵⁰ KG 4/12 1831: 2

¹⁵¹ KG 26/7 1831: 2

¹⁵² KG 4/3 1832: 3

¹⁵³ CG 12/4 1832: 2

Den unnskyldende tonen kan ha vært ektefølt forlegenhet over manglende evne til å sende større gaver, han la også til at han senere håpet å kunne sende mer. Men det var nok også et uttrykk for at det ikke nødvendigvis var Christian selv som ordnet med forsendelsen, men Karen. Det var likevel tydelig at gaven var fra Christian. Det var han som hadde penger og styrte økonomien, og den som kunne stå for en slik gave. Likevel hadde han en distanse til selve innholdet. Dette er et handlingsmønster som vi fortsatt ser i mange familier, der mor kjøper inn og planlegger julegaver for far. Forskjellen er likevel at mor også i de fleste tilfeller har en egen økonomi og også kan kjøpe gaver fra seg selv.

Kari Telste uttrykker foreldrenes ulike forhold til barna slik: ”Begge foreldre bidrog til omsorga for barna, faren stod helst for det materielle medan mora stod for oppdraginga.”¹⁵⁴ Her var faren først og fremst ansvarlig for det materielle i den forstand at han var forsørger både av Karen og Trine, og den som forvaltet pengene. Det var moren som sto for klærne, forvaltet eiendeler og som beskrevet også delvis gjennomførte farens økonomiske disponeringer. Omsorgen og oppdragelsen delte de også på, selv om moren hadde det største ansvaret. Men som jeg har skrevet kunne også Christian veilede Trine i den mer offentlige opplæring, som for eksempel brevskrivning.¹⁵⁵

Økonomi og materielle verdier

Menn og kvinner var ikke økonomisk likestilt, det var et område der mannen nærmest var enerådende. Kvinnene i materialet hadde ikke egen inntekt av betydning, og de styrte sjelden over egen eiendom. I tillegg til at lovgivningen favoriserte menn, var det også en viss forventning til at det var menn som kunne og skulle styre økonomien. Var det snakk om større pengesummer, ble det gjort opp mellom menn.

Med rettigheter og forventninger fulgte også ansvar, og Christian beklaget at han ikke alltid kunne oppfylle dem slik han ønsket. De nærmeste til å hjelpe når Christians pensjon ikke strakk til var familien. Broren Christian August tro støttende til der han kunne, og sendte blant annet med et brev fra Karen en spd som Trine skulle bruke til kjole. ”Du skal vel siden faae flere Pænge naar Faer faaer nogen”,¹⁵⁶ skrev Karen. Men selv om Christian gjerne ønsket å hjelpe Trine, var det brødrene som ble prioritert først: ”Naar jeg har afbetalt den Gjeld jeg

---

¹⁵⁴ Sogner 2003: 167

¹⁵⁵ CG 8/11 1829: 1

¹⁵⁶ KG 10/7 1831: 4

skylder for endeel Kornsorter som jeg gav Iacob og dt Uhr jeg kjøbte til ham, skal her vist blive noget til overs til Dig vil jeg paa Guds Almagt haabe”.¹⁵⁷ Selv om Christian ønsket å kunne bruke mer på datteren, var det lite realisme bak håpet.

Det ser ut som Trine i stor grad håndterte egne penger når hun var på reise, og at hun muligens da hadde mer økonomisk frihet enn moren. Karen sendte en pakke til henne i Skien og skrev: ”du maa tilgive, at ei fragten er betalt, da jeg ingen Pænge har, og Faer er paa Linderud.”¹⁵⁸ Karen må ha forventet at Trine kunne betale frakten da pakken kom frem. En gang kjøpte Christian kjolestoff og sendte Trine, men ellers sendte han penger slik at Trine selv ordnet med innkjøp. Faren hadde likevel en viss kontroll med pengebruken til Trine og i et brev skrev han i p.sk. ”Kjøb intet i Skien”.¹⁵⁹ Han hadde også fått sønnen Johan til å føre på ”Jeg skal fra Faer, som nu ogsaa er i Byen, hilse Dig og sige at han ikke vil sende Dig meer end 5 Spd, da Du skulde modtage de øvrige i Skien.”¹⁶⁰ Var det snakk om større pengesummer som her over fem spd, foregikk forsendelsen mellom menn i slekten, og Trine håndterte ikke direkte så store summer av gangen.

Selv om økonomien var dominert av mennene, kunne kvinnene bidra med materielle goder. Kvinnene hadde stort ansvar og selvstendighet i husholdet. De var blant annet ansvarlige for produksjonen av klær, og hadde her tilgang på materiale som husholdet selv produserte eller på annet vis anskaffet. På besøk hos søsteren Kaja i Moe fikk Trine stoff til en kjole. Karen skrev ”Tak den velsignede K. Fra mig for det tilbud om Ja. i henseende til hværkens Kjole til dig. Gudskjelov Hun er forsynet med mange gode ting i det store skab som I har beskrevet mig.”¹⁶¹ Varer og materiell i husholdet var det kvinnene som disponerte. Og som brødrene kunne hjelpe faren med å bidra økonomisk, kunne søstrene bidra fra sitt hushold.

Der faren skrev til Trine om bruk av penger, skrev moren om bruk av og forvaltning av de tekstile verdiene. Karen hadde sydd en ny kjole til Trine som hun sendte til henne i Skien. Dit hadde hun også sendt et stykke bobinett, et lett bomullstøy, som skulle brukes til ermer. I ettertid hadde hun kommet på at det trolig var for lite. ”Jeg var derfor tilfreds du ei havde tilklippet det thi saa kunde du bruge det til andre ting, og jeg skulde vel see at skaffe det

---

¹⁵⁷ CG 5/5 1835: 1

¹⁵⁸ KG 26/7 1832: 4

¹⁵⁹ CG 12/4 1832: 2

¹⁶⁰ JG 12/4 1832: 3

¹⁶¹ KG 4/12 1831: 2

dersom du tror du behøver dem.”¹⁶² Å lære å ta vare på og forvalte disse ressursene mest mulig økonomisk var en viktig kunnskap for å strekke verdiene lengst mulig. Både med tekstiler og i matstellet var dette en viktig kunnskap for kvinner, og som tidligere omtalt fremholdt og roste Karen Hanna for hennes egenskaper i så måte.¹⁶³

Forskjellen i hva som hadde verdi for menn og kvinner kommer frem i omtalen av arveoppgjøret etter Mathiesens mormor, fru Monsen, som døde i 1831. Arven ble anslått til 50.000 Spd.¹⁶⁴ Dette kan ha vært både et rent pengebeløp, men også eiendom og andre større verdier. Uansett var arven mulig å omsette til penger. Også Hanna hadde arv etter fru Monsen, og Karen skrev til Trine og fortalte:

”det vil blive altfor vidløftig at opregne alle de Større og mindre Kurver og ædsker samt floer og blonder, N.b. af Silke, som der var. Dog var der meget som var nyttig, blant andet var der iblant Nætteldug, et par Sorte og hvide Silke Strømper, et ditto Tørklæde, den afdødes Brude Kjole som bestod af hvid Moire, broderet med Coløret Silke, en meget smuk mørkerød Damaskes Sæng med Stort Teppe af samme slag, fal ogsaa på Hannas part.”¹⁶⁵

Dette var sikkert alt sammen kostbare saker, men brukte tekstiler hadde liten omsetningsverdi. Disse eiendelene ble ikke målt i penger, men hadde likevel en viktig, og som Karen skrev, nyttig verdi for kvinnene. Å ha tilgang på slike lager med tekstiler gjorde det mulig å hente frem, uten å måtte gå til mannen for å be om penger. Tekstilene ble tatt godt vare på, og den omtalte broderte brudekjolen finnes fortsatt på Linderud.¹⁶⁶

For å få tilgang til mennenes ressurser var Karen tydelig på at hun måtte være strategisk. Jeg har alt beskrevet hvordan hun manøvrerte Christian for at han skulle legge til rette så hun kunne reise på besøk til datteren Marte Regine. Likeledes oppfordret hun Trine til å skrive direkte til faren når hun trengte penger, og at det var bedre om han selv kom på at hun trengte penger, enn at hun spurte direkte. ”Nu behøver du Pænge igjen, stakkell. Jo jeg tænker naar Faer seer hva du skriver falder han derpaa af sig selv.”¹⁶⁷

---

¹⁶² KG 10/7 1831: 1

¹⁶³ KG 4/3 1832: 4

¹⁶⁴ KG 10/7 1831: 3

¹⁶⁵ KG 22/8 1831: 2

¹⁶⁶ Det er selvsagt vanskelig å fastslå at det er brudekjolen, men et likt utseende tekstil finnes på gården.

¹⁶⁷ KG 1/5 1835: 5

Denne omveien for å få penger ble ikke brukt bare for eget forbruk, men også når andre hadde behov for en håndsrekking. Våren 1835 hadde Trine skrevet om Jomfru Bohr i Halden, og hennes vanskelige situasjon. Karen sendte brevet til Christian så han kunne lese ”i fald han vil sende noget”.¹⁶⁸ Da han bestemte seg for det, ba Karen om at det skulle sendes til Trine så hun kunne overrekke det.¹⁶⁹ Slik ble kvinnene aktører i den økonomiske forvaltningen, uten selv å ha råderett over pengene.

Kollektiv arbeidskraft

Å forvalte husholdet ga også Karen råderett over den kvinnelige arbeidskraften. Dette var en ressurs som hun kunne forvalte til beste for seg og familien. I det enkelte husholdet var det et kvinnelig arbeidsfellesskap, der en sammen produserte også på tvers av de økonomiske enhetene. På Linderud hadde Hanna og familien en økonomi, Christian og Karen en annen. Likevel gikk Hanna og Karen ofte sammen i arbeidet, og delte på produksjonen.

Fortellingen om Karens arbeid med kåpen til Trine viste tydelig hvordan hun benyttet seg av arbeidsfellesskapet for å få den ferdig. Trines yngre søster Lena bodde på Linderud, og hun skulle hjelpe Karen med å karde, mens hun selv skulle spinne. Det var Hanna som eide veven og før Karen kunne begynne måtte hun vente på Hanna som ”først selv skal nedvæve et hværken til Kjole til os alle.”¹⁷⁰ De som fikk av dette kjolestoffet var i tillegg til Hanna og hennes døtre, moren og en Josepha som trolig også bodde på Linderud. I tillegg hadde Hanna sendt kjolestoff til Tante Helene, en eldre tante som tidligere hadde vært behjelpelig i husholdet på Linderud.¹⁷¹

Der mennenes arbeidsinntekt var personlig for ham og den nære familien, var kvinnes arbeid i større grad en kollektiv innsats uten helt klare linjer mellom produsent og konsument. Salg av overskudd fra gårdens produksjon, kunne gi inntekter. Disse inntektene kunne gå direkte til kvinnene som egne inntekter. Om det var tilfelle for noen av kvinnene i materialet, så ble det ikke skrevet om. Det kan ha vært så selvfølgelig at det ikke ble nevnt, men det kan også være fordi Karen selv ikke hadde noen gårdsdrift å få inntekter fra.

---

¹⁶⁸ KG 1/5 1835: 2

¹⁶⁹ KG 17/4 1835: 4

¹⁷⁰ KG 26/7 1831: 2

¹⁷¹ KG 4/12 1831: 3

Kvinnenes kollektive produksjonsform kan likne på det man gjerne forbinder med førmoderne selvforsyningshushold. Produksjonsfellesskapet som Karen var en del av skiller seg her likevel fra dette typiske bildet gjennom motiveringen for produksjonen. Det er ikke et fast mønster av produksjon som gjentas hvert år, der hver har sin klare plass og mål, og all produksjon er rettet mot fellesskapet som konsument. Det ser ut som Karen fritt kunne styre og prioritere arbeidskraften. De ugifte døtrene var hennes ressurs, som hun enten kunne ha til å hjelpe seg selv, eller sende på reise til andre i familien når de trengte det. Som mennene hadde ansvar for å forsørge familien økonomisk, hadde kvinnene ansvar for å sørge for husholdet, og at familien fikk mat og klær. Da Karen skulle reise til Marte Regine i Valdres, skrev hun at Hanna på Linderud ”rimelig vil finde Savn efter os,” men det ville bli mindre om Trine kom tilbake fra Mo, ”også for Faer og Johan, der ofte behøver tilsyn med deres Tøi m.m.”¹⁷² Karen definerte sin oppgave og betydning i familien ut fra den arbeidsinnsatsen hun kunne bidra med. Det er den som ville bli savnet, og det var her Trine kunne bøte på savnet.

Også under oppholdet på Stokker, der hun var for å hjelpe sønnen Jacob med å etablere seg, ble det mangel på kvinnelig arbeidskraft for Christian og brødrene på Linderud. Trine var i Skjeberg, og i flere brev skrev Karen og ba henne finne en leilighet for å reise tilbake til Linderud:

”Af indlagde fra Faer seer du at der er fleere som vil have dig fat. Vi kjænder Mathiesens Yttringer saaledes, men det tør ogsaa være noget deri, da Hanna kan behøve nogen til hjælp naar Tante Helene kommer bort, og saa nødig jeg vilde unvære dig, vilde det være Syn, at nægte Hanna det stakkel, hvilket Du vel heller ikke har i mod Thrina mi, da jeg, naar Gud under mig at blive saa frisk som jeg nu er nok kan hjelpe mig”.¹⁷³

Akkurat som Christians økonomiske ressurser var begrenset, var også Karens arbeidskapasitet en begrenset ressurs. De ugifte døtrene var en kjærkommen utvidelse av denne, og hun forvaltet den etter beste evne.

Slektens gjensidige ansvar

”Hils den søde F. Ording [enkefru Stockfleths datter] at jeg med fornøielse vil udrette enhver Commission Hun vil paa læge mig saa got jeg kan” skrev Karen til Trine i Skien.¹⁷⁴

Gjensidige tjenester mellom slekt på landet og i byene var viktig i et samfunn med begrenset

---

¹⁷² KG 4/3 1832: 2

¹⁷³ KG 10/5 1835: 1

¹⁷⁴ KG 3/6 1831: 3

infrastruktur. Disse tjenestene ble kalt kommisjoner. Fra handelsfamiliene i Trondheim, skriver Ida Bull: ”Familieforbindelsen var hele tiden sterk. Kjøpmannen i byen utførte kommisjoner for slektninger i distriktet, sønnene nordfra fikk iallfall deler av sin utdanning mens de bodde hos slektningene i Trondheim, og brevvekslingen var livlig.”¹⁷⁵

Dette var en type gjensidig bytte av tjenester, en økonomisk ordning som i stor grad også kvinnene disponerte. Tjenestene var ikke ensidig hjelp fra byen og til distriktene. Det ser vi tydelig med Trine som reiste til Trøndelag og ble konfirmert, og hadde et lengre opphold i Skien etter problemene i 1831. Nettverket involverer både menn og kvinner, men sjelden med stor samhandling mellom kjønnene. Det var nærmest som to parallelle nettverk, et kvinnelig og et mannlig.

Å bare bruke begrepet ”slekt” kan være litt misvisende, for det var ikke slik at slektskap alene ga en nær relasjon, det måtte kombineres med kontakt i form av brev, gaver, tjenester og lignende, eller sosial omgang. En fjern slektning man så ofte kunne således oppfattes som nærmere enn en man hadde tettere slektskap med, men mindre kontakt. Begrepet ”skyldfolk”¹⁷⁶ er kanskje en mer dekkende betegnelse på de relasjonene man hadde gjensidig ansvar for. Man skyldte dem å ta kontakt, hjelpe hverandre og gjensidig sørge for hverandres ve og vel.

Karen gjorde sitt for å opprettholde slektsnettverket, også innenfor andre slekter. Det var som nevnt viktig å opprettholde disse for å skape sosial stabilitet, og det var i alles interesse at det ble opprettholdt og at ingen unnlot å ta sin plass. Karen skrev om to søstere, som tydelig ikke handlet slik de burde:

”Jeg var i dag hos Jomfru Sandberg som du ved jeg forlænge siden burde, og Hun lovede, at vilde gjøre for sin Søster hva Hun kunde, og sagde tillige at Hun havde sent Hende 5 Spd til begravelsen, men har siden intet hørt fra Hende, nu vil jeg skrive Hende til med Thomas Leganger som Reiser derned næste uge.”¹⁷⁷

Dette var tydeligvis viktig for henne, for hun gjentok i neste brev:

---

¹⁷⁵ Bull 1990: 486

¹⁷⁶ Bokmålsordboka skriver at ordet opprinnelig kommer fra norrønt *skyldr* som betyr ”som en skylder å forsørge”

¹⁷⁷ KG 18/7 1831: 1

”I forrige uge var jeg hos Jomfru Sandberg for at tale Hendes Søster Sag, men Hun var støt paa Johane fordi Hun intet havde hørt fra Hende siden Hun havde sænt Hende 5 Spd til den gamles Begravelse. Dog lovede Hun at gjøre, hva Hun kunde for Hende.”¹⁷⁸

Det var tydelig at Karen, på tross av at søstrene Sandberg ikke var hennes nære slekt, opplevde det som viktig å sørge for at nettverket ble ivaretatt, og at det som ble forventet av støtte og hjelp i dette ble ytt.

Nettverket gjorde livet mindre uforutsigbart. Pryser skriver om denne perioden at den var kjennetegnet av liten sosial mobilitet, ”folk fekk ein fast plass i samfunnet ved fødselen, rolle og status gjekk i arv og kunne tileignast. Slik følgde son etter far, døtre gifte seg innanfor standen, få skifte sosial status.”¹⁷⁹ Ansvar for hverandre kunne også gå ut over slektskap, det var en del det å være et godt menneske. Christian skrev:

”Det gjør mig sandelig ondt Jomfru Bohrs Kaar er saa beklagelsesværdig, der maa dog være adskillige Formuende som kjender dette, som vist baade bør og vil yde hende den behøvende Hjelp saavel til Pleie som Næring, den der kan nægte sig denne salige Glæde, kan ikke være et godt Mennisk.”¹⁸⁰

Senere skrev Karen at både Mathiesen og Christian hadde sendt henne økonomisk støtte. Dette var en form for private støtteordninger som bidro til å begrense problemer den enkelte kunne få enten i en kort periode eller over tid. Karen selv hadde som omtalt mottatt slik støtte i form av mat fra Tank på Rød under krigshandlingene i 1808.

Men selv om man hadde slekt og nettverk, var det ikke alltid sikkert at ting ble ordnet helt slik man ønsket. I brevene fortelles det om Tante Helene som i en periode bodde på Linderud. Hennes stilling var i 1831 tydeligvis endret, og hun hadde behov for å komme inn i et hushold i slekten. ”Det er nu afgjort at Tante H. skal blive paa L til der gives en Leilighed for Hende, men Han. er slet ikke glad deri.”¹⁸¹ Hun ble på Linderud bare en tid, da får hun en mulighet til å flytte på landet, om enn noe motvillig.

---

¹⁷⁸ KG 26/7 1831: 3

¹⁷⁹ Pryser 1999: 28

¹⁸⁰ CG 14/3 1835: 1

¹⁸¹ KG 26/7 1831: 2

Gode råd

Karen var ansvarlig for Trines oppdragelse, og i de periodene hun ikke så henne daglig, var brevene en måte å veilede henne. Med en mors kjærlighet skrev hun råd og formaninger til Trine:

”For alting, Vaag over dig selv og Lad aldrig dit varme, bløde hjærte forlede dig til at gjøre noget som du ved Rolig eftertanke skulde fortryde, og hvorved du paadrager dig ansvar og Sorg som gjør din Ungdom tung og uskikket til at udvikle dinne herlige Aans gaver den gode Gud har udrustet dig med, og hvorved du kunde forskjønne Livet baade for dig Selv og andre som omgiver dig.”¹⁸²

Karens råd handlet om å bli kvinne, og var opplæring for å være forberedt på de forventningene Trine kom til møte, først som ung kvinne og senere som hustru og mor. Rådene var ofte konkrete og praktiske, og kunnskapsoverføringen skjedde fra mor til datter. Christian opptrådte i mindre grad som oppdrager og veileder i brevene. Han kunne som jeg har skrevet berømme henne for gode brev og gi formaninger om pengebruk, men det som handlet om arbeid og følelser var et fellesskap mellom kvinner. Karen understreket betydningen av det hun skrev: ”Ansee ikke noget af hva jeg her har sagt for ubetyde, og Slaa det ikke hen i Veier og Vin. At efterleve mine simple og Moderlige formaninger vil give dig et Let og fornøiet Sind”.¹⁸³

Til ballet på Rød hadde Trine langt fra så mange og fine skift som de andre gjestene. Karen var irritert på seg selv for at hun ikke hadde fått sendt Trines fineste silkekjole, men fremholdt at det ikke var så farlig så lenge hun var ”peen og anstændig”.¹⁸⁴ Det var en dobbelthet i dette, der hun fremholdt to motstridende standpunkt. Hun hadde full forståelse for Trines ønske om å kunne skifte på kjoler og pynte seg som de andre, og hun så ikke noe galt i dette ønsket. Samtidig appellerte hun til Trines fornuft, og skrev at hun ikke ble ”Dadlet af fornuftige folk om du ei havde saa mange forandringer.”¹⁸⁵ Men, la hun til ”det havde været hyggelig for dig selv.”¹⁸⁶

Karen visste at det ikke var muligheter med familiens økonomi å skaffe Trine bedre utstyr, og oppfordret Trine til å akseptere det. Det var forventet av en ung kvinne å kunne vise seg fra

---

¹⁸² KG udatert 1832 eller 1835: 1

¹⁸³ KG udatert 1832 eller 1835: 1

¹⁸⁴ KG 17/4 1835: 4

¹⁸⁵ KG 1/5 1835: 2

¹⁸⁶ KG 1/5 1835: 2

sin beste side ved en anledning som denne. Men Karens fornuft og grunnleggende holdning tilsa måtehold og arbeidsomhet som viktige dyder. Det virket ikke som hun selv reflekterte over denne dobbeltheten. Til Trine hadde hun bare gode råd om å takle misforholdet mellom forventninger og muligheter, og forsøkte gjennom dette å få Trine til å akseptere den stilling hun og familien var i.

Også Christian appellerte til Trines fornuft, for at hun skulle forstå hvorfor det måtte være slik. Men han beklaget at han kunne være årsak til at Trine var nedstemt etter ballet, fordi hun ikke hadde kunnet vært ”saa elegant som andre”.¹⁸⁷ Som tidligere omtalt la han til at når han bare hadde betalt gjeld etter å ha hjulpet en av sønnene, håpet han å kunne ha penger til Trine.¹⁸⁸ Trolig var dette å gi Trine falske forhåpninger, og ikke særlig realistisk.

Dette viser også to ulike måter å forholde seg til livet på. Karens råd til Trine handlet om å tilpasse seg og finne sin rolle under de forutsetninger andre hadde satt for henne. Hun skulle ikke opponere, men gjøre sin plikt nettopp ved å innordne seg det bestående. Christian hadde nok heller ingen forventning om at Trine skulle gjøre noe aktivt for å endre sin egen situasjon, men han forventet det av seg selv. Som Trines forsørger var det han som skulle endre forutsetningene, selv om han ikke var i stand til å gjøre det i praksis.

Nå er det bare brevene til Trine som er bevart, men de peker mot en ulik oppdragelse av jenter og gutter. En ting var at guttenes utdannelse og utstyr ble prioritert, der Christian til og med tok opp lån for å få det til. En annen ting var at der Trine passivt skulle motta forholdene slik de var, var det opp til sønnene å skape seg en karriere og etablere sitt eget.

Skolegang

Bare fjorten år gammel var Trine ferdig med skolegang, og ble sendt til søsteren Marte Regine. Her fikk hun konfirmasjonsundervisning, og stod konfirmant høsten 1829.¹⁸⁹ Etter dette fortsatte hun å lære under morens og andre eldre kvinners veiledning, frem til hun selv ble gift.

---

¹⁸⁷ CG 5/5 1835: 1

¹⁸⁸ CG 5/5 1835: 1

¹⁸⁹ CG 8/11 1829: 1

Trine var ferdig med sin skolegang før hun reiste fra foreldrene, men den tre år yngre søsteren Lena gikk fortsatt i skole. Skolen var i Kristiania, og Lena bodde hos slektninger i byen for å kunne følge undervisningen. Høsten 1829 skrev faren fra Linderud at de igjen måtte hente Lena for at moren skal stelle noen sår hun hadde. ”Hun faaer ellers Roes for sin Fremgang paa Skolen.”¹⁹⁰ Skolegangen tok slutt det året Lena fylte fjorten og Karen skrev: ”Lena blev i Løverdags færdig med skolen, hvorfor jeg fulgte Hende op til den snille Frøken Aubert, for at tage taknemmelig farvel.”¹⁹¹

Frøken Auberts skole var en privatskole for piker i Kristiania,¹⁹² men det er ikke sikkert den hadde så mange elever hele tiden. Det kan godt være bare noen få jenter som fikk undervisning i lærerinnens hjem. Undervisningen var fortsatt på begynnelsen av 1800-tallet et privat ansvar, ikke minst i embetsmannsmiljøet, og organiseringen av denne kunne ha mange former. Begrepet skole var knyttet til læringen, og ikke undervisningsformen eller rammene den hadde.

Å undervise var en av de få mulighetene ugifte kvinner i embetsmannsmiljøet hadde til å skaffe seg sitt eget levebrød. Hannas døtre på Linderud fikk undervisning hjemme av en guvernante. Først ble denne posten fylt av Hannas svigerinne, Mogens Larsen Mathiesens søster Haagine, frem til hun giftet seg. Da hun ikke kunne fortsette undervisningen, ansatte de en lærerinne. Undervisningen var kostbar, og etter at døtrene var konfirmert ville de slippe denne utgiften.¹⁹³

I embetsmannsmiljøet ble det lagt vekt på å gi både gutter og jenter en viss allmennutdannelse frem til konfirmasjonen. Denne skolegangen kunne være organisert relativt likt for begge kjønn, men innholdet var forskjellig. Ida Bull skriver at det tidlig på 1800-tallet gikk både sønner og døtre fra byens handelshus på Trondhjems borgerlige realskole, guttene fire dager i uken, jentene to. Begrunnelsen for ulik skoletid var at jentene hadde mer de skulle lære utenfor skolen, og deres tid gikk med til dette.¹⁹⁴

---

¹⁹⁰ CG 8/11 1829: 2

¹⁹¹ KG 18/7 1831: 1f

¹⁹² Jacobine Auberts privatskole for piker er kjent som en av de tidlige pikeskolene i Oslo, hun levde 1802 – 1833 og var kusine til Camilla Wergeland. Opplysninger fra Oslo skolemuseum-

¹⁹³ KG 28/2 1841: 2

¹⁹⁴ Bull 1990: 491f

Lovfestet skolegang kom først i 1827 for landsskolene, og ikke før i 1848 for byskolene. Før 1848 var byskolene behovsprøvet, det vil si at enkelte barn var utestengt fordi deres stilling var så god at den ikke gjorde dem berettiget til offentlig hjelp. Om lag en tredel av barna gikk i private skoler eller fikk undervisning hjemme. Skoletilbudet i byallmueskolen var bedre enn på landet. Undervisningen foregikk stort sett i faste skoler, og skoletiden var lengre. Fagkretsen var også bredere, og det var ikke uvanlig med undervisning også i orienteringsfag. Enkelte byskoleplaner hadde hatt en ganske bred fagkrets allerede fra begynnelsen av 1800-tallet.¹⁹⁵ Den utvidede fagkretsen var likevel forbeholdt gutter, jenter lærte mest håndarbeid og det nødvendige av kristendom, skriving og regning.¹⁹⁶

Trine hadde, i følge Karen, ”herlige Aans gaver” som hun forhåpentligvis ville få mulighet til å utvikle og bidra til å ” forskjønne Livet baade for dig Selv og andre”.¹⁹⁷ Likevel fremhevet hun betydningen av praktisk arbeid, både som viktig for å få gjort det nødvendige, og nyttig for helsen.¹⁹⁸ For en jente var boklig lærdom underordnet huslige sysler. Karen kommenterte forholdet mellom praktisk arbeid og åndelig dannelselse på denne måten:

”Huuslige Sysler, naar du vænner dig dertil, vil gjøre dig mer munter, og Læt af Humør en at Læse formeget, omenskjønt det baade er gavnligt og nødvendig for din dannede Aand. Den har meget Sans for hva du Læser; Nb det maa være gode Bøger, og paa den tid Du ikke forsømmer andre forretninger, thi da er det bedre at opsætte det til en beleiligere Tid.”¹⁹⁹

Å lære kulturutøvelse

Vel etablert som Peter Martin Ankers hustru, skrev Trine til søsteren på Linderud og foreslo at Helene, den midterste av tre døtre, skulle komme til henne på Rød. Tilbudet ble høflig avslått i et brev fra Karen, der hun skrev at Hanna og mannen mente Helene burde fortsette å lære musikk og tegning slik hun hadde begynt sammen med sine søstre. Dette var året før Helene ble konfirmert.²⁰⁰

Trine selv var flink til å synge, og sang ofte i selskaplige sammenhenger, for å glede andre og seg selv. Karen skrev at hennes sang var savnet når hun ikke var tilstede: ”I Tirsdags var Marie, Ch og jeg i Præstegaarden, hvor de ogsaa spurgte meget om dig. Fru Museus sagde da

---

¹⁹⁵ Hagemann 1992: 13f

¹⁹⁶ Hagemann 1992: 65

¹⁹⁷ KG udatert: 1

¹⁹⁸ KG 17/2 1832: 2

¹⁹⁹ KG 17/2 1835: 2

²⁰⁰ KG 28/2 1841: 2

Ch. Sang og Spillede Engebors Klage, 'havde vi nu Thrine Gløersen her.'"²⁰¹ Det er ikke omtalt hvorvidt Trine hadde fått undervisning i musikk, men trolig hadde hun det. Tolv år gammel begynte lillesøsteren Lena å "informerer af Wetterstrand paa Pianeforte"²⁰² i tillegg til skolegangen.

Undervisning i estetiske fag, som var en viktig del av opplæringen for jenter i embetsmannsmiljøet, foregikk utenfor skolen. Å kunne spille og synge var en viktig del av den sosiale omgangsformen, og det var forventet at man kunne ta del i dette, eller annen form for kunstnerisk aktivitet. Bjurmann skriver at jentene i svensk middelklasse ble trent i talenter, som var ferdigheter som kunne læres. Læringen tok ikke nødvendigvis utgangspunkt i jentenes fortrinn og ferdigheter, men fulgte den allmenne oppfatningen av hva en ung pike burde kunne, stort sett tegning, sang, musikk og dans. Dette sammen med språkkunnskaper og noe boklig lærdom, var del av den nye middelklassens livsstil, og et middel til å markere utdanning og velstand.²⁰³

Akademisk utdanning

Brødrene til Trine og hennes svogere studerte til embetsmenn, tre med militær karriere og fire studerte teologi. Unntakene var Børge, Anker og Mathisen. Børge var Trines nest eldste bror, han var skipsfører og bare sporadisk nevnt i brevene. Foreldrene hørte tidvis lite fra den ugifte sønnen. Anker og Mathisen, Trines og Hannas ektemenn, var forretningsmenn og hadde juridisk og merkantil utdanning fra utlandet. Den formelle utdanningen frem til embetseksamen var forbeholdt gutter. Utdanning var grunnlaget for å kunne ta et embete senere.²⁰⁴

For å få råd til akademisk utdanning lånte Trines brødre penger av etablerte venner utenfor familien. Å få lån ser ut til å ha vært en vanlig og praktisk løsning. Christian August studerte teologi, og ble beskrevet som en dyktig student. I tillegg til egne studier hjalp han også brødrene og venner som slet mer enn ham. Han gjorde seg på flere måter bemerket, og fikk post som huslærer og løfte om videre hjelp allerede før han hadde avlagt eksamen.

---

²⁰¹ KG 1/5 1835: 1

²⁰² CG 8/11 1829: 2

²⁰³ Bjurman 1998: 213f

²⁰⁴ Pryser 1999: 23ff

Arbeid

Selv om skolegangen tok slutt sommeren det året hun fylte fjorten, var det ikke slutt på Trines opplæring. Hun reiste hjemmefra samme høsten, og var borte et år og deltok i konfirmasjonsundervisning. Lena ble boende hos foreldrene etter avsluttet skole. Det gis i brevene ingen direkte forklaring på det, men i forbindelse med en reise skrev Karen: ”At jeg tager Lena med Skeer meget fordi de slemme Saar hun har i Hovedet ofte bryder ud igjen og kunde ved forsømmelse blive som de har været.”²⁰⁵

At det ble Lena som ble boende med foreldrene kan ha flere årsaker. Hun var yngst, og hadde således ingen som kunne fylle hennes plass om hun reiste. Å reise ut etter skolegang, handlet for jentene ofte om å få seg erfaring i et større hushold, eller de dro til byen for å bli introdusert i passende kretser.²⁰⁶ Nå som foreldrene bodde hos Hanna på Linderud, ville Lena kunne få begge deler der. Det er heller ikke sikkert alle de eldre søstrene hadde reist ut, det kan være Trine som var unntaket. At Trine reiste, kan skyldes at Marthe Regine fikk sitt første barn i 1828, og dermed trengte mer hjelp til hushold og barnepass. Samtidig som Trine kunne hjelpe søsteren, fikk hun også nyttig erfaring og kunnskap i det som var forventet å bli hennes fremtid. Det kan også være at Lenas helse, sårene i hodet, gjorde det påkrevd å være i nærheten av moren.

Etter endt skolegang og opphold hos søsteren i Meldal, reiste Trine tilbake til foreldrene, og bodde sammen med dem i Kristiania. Sommeren 1831, seksten år gammel og like før foreldrene flyttet til Linderud, reiste Trine til tanten i Skien. Trine var syk, og reisen var et middel for å gjenvinne helsen. Ut på senhøsten, da Trine var reist videre til søsteren Kaja i Mo i Telemark, syntes Karen det var på tide for Trine å ta opp igjen mer nyttige oppgaver: ”Nu har du anledning til at lære at væve i stæden for at gjøre Blomster. Det første foretrækker jeg.”²⁰⁷

Våren 1835 ble avgjørende for Trine. Hun oppholdt seg hos presten Randers i Skjeberg, og det er under dette oppholdet hun møtte sin kommende mann. Men møtet kom uventet, og det var ikke først og fremst det sosiale som var utgangspunkt for reisen, men arbeid og økt erfaring.

---

²⁰⁵ KG 4/3 1832: 2

²⁰⁶ Bull 1990: 493

²⁰⁷ KG 4/12 1831: 2

”Jeg forestiller mig det er saa saare nyttig for dig for fremtiden at sætte dig ind i saadant stort og ordentlig Husholningsvæsen, man ved jo ikke hva din Lod skal blive. Det Du før har haft anledning til at Lære at kiende har kun været overfladisk, og i faarbigaaende og i det smaa. Du maa ikke Lade dig afskrække om du finder det besværlig, eller om Du ikke er saa Flink som de andre Smaa Piger. Hold dig ved godhed til dem og gjør dig umag for at sætte dig ind i det, saa ved jeg ikke hva det skulde være for noget, som du med din gode Forstand og dybe Tænkemaade ikke skulde Finde udaf naar det er dig derom alvorlig at gjøre.”²⁰⁸

Karen la ikke skjul på at opplæring i husarbeid var et viktig mål for reisen. Trines stilling i huset ble i det ytre som for de andre pikene, men det var ingen ting som tydet på at hun var ansatt og fikk lønn. Reisen kom til i all hast i forbindelse med at Randers hadde fulgt sin datter Marie til Stokker, der hun skulle følge og lære av Karen i husholdningen.

Trine var som beskrevet langt fra å anse som unyttig i de husholdene hun oppholdt seg, men viktig arbeidskraft. Unge jenters arbeid hadde en dobbel funksjon, både å lære jentene opp i arbeid og ansvar, men også å få tilstrekkelig med hender til de oppgavene som skulle løses. Å ha dyktige døtre var også en bekreftelse på at man selv var en god og dyktig mor og husholderske: ”Fru R[anders] er vist en brav og god Kone, det maa jeg Dømme efter saa meget, saa og af M[arie]s oppdragelse. Hun er saa opmærksom, og velvillig, uden at det er forstilt”.²⁰⁹ At Trine var dyktig ville på samme måte ha betydning for Karens omdømme.

To typer opplæring

I et tydelig kjønnsdelt miljø var det klart at guttene skulle kvalifiseres til å bli forsørge, jentene skulle bli gift. Den unge Camilla Wergeland beklaget seg til sin venninne Emilie Diriks, over hvordan de ugifte kvinnene var dømt til å brodere og kjede seg hele sitt liv. Dette var nok annerledes for døtre på storgårder, og i mindre velstående familier. Som for bønder var husholdet her et produksjonsfellesskap, der døtrene var nyttig og nødvendig arbeidskraft.²¹⁰ Gjennom brevene var flid og arbeidsomhet fremholdt som en dyd.

Noe av den kritikken Camilla Collett og Jonas Lie i sine forfatterskap rettet mot oppdragelsen av jenter i embetsmannsmiljøet på begynnelsen av 1800-tallet, var den virkeløsheten de ble utsatt for. De skulle være til pynt og behage, uten egentlig å utrette noe og skulle verken mene eller formidle noe. Brevene uttrykker et helt annet ideal. Karen skrev ”Bestræb dig for at være

---

²⁰⁸ KG 17/2 1835: 1

²⁰⁹ KG 17/2 1835: 1

²¹⁰ Hodne, Hodne og Grambo 1985: 45ff

saa nyttig som mulig, det vil blive dig Selv til gavn i fremtiden.”²¹¹ Hun hadde et klart ønske om at Trine ikke skulle være virkeløs, men nyttig både for seg selv og husholdet.

Karen oppdro Trine etter et 1700-talls kvinneideal der skolegang, utdanning og arbeidstrening var satt sammen med tanke på å gjøre døtrene egnet og ettertraktet for ekteskap og en posisjon som hustru, mor og ansvarlig for et hushold. Bjurmann skriver at jentene i den svenske middelklassen på 1800-tallet fikk en uttalt, utadrettet undervisning, og en ikke uttalt oppdragelse i nøysomhet og husarbeid.²¹² Både fordi Karen la stor vekt på det praktiske husarbeidet, og fordi Trine fikk deler av oppdragelsen gjennom brevene, ble også denne delen av hennes oppdragelse tydelig og uttalt.

Sammenlikner jeg utdanningen Trine og Lena fikk med den utdanningen Camilla Wergeland fikk, var det store forskjeller. Delvis fulgte Camilla den undervisningen brødrene fikk av huslærere på prestegården. Det året hun fylte fjorten gikk hun på Jomfru Pharos pensjonatskole i Christiania, og de to påfølgende årene ved hernhuterbevegelsens skole i Christiansfeldt i Danmark. Med det var skoletiden over. Men gjennom senere opphold i Paris og Hamburg, fikk hun utviklet språk og møtte nye impulser.²¹³

Det kan se ut som to typer utdanning som også gjenseiler seg i oppdragelsen forøvrig. Den ene, som Camilla Wergeland fikk, var utadvent og innovativ. Hun lærte språk, fikk skolegang i utlandet og fikk reise. Hun møtte radikale ideer og ble del av Kristianias unge intellektuelle miljø.

Den andre utdanningen var innadvendt og konservativ, og var betegnende for søstrene Gløersen. Brevenes argumentasjon skapte lite rom for nye ideer og utvikling. Døtrene ble oppdradd med tanke på ekteskapet som en arbeidsplass, målet var å lære å fylle sin plass for å sikre stabilitet i det eksisterende. Dette var riktignok foreldrenes, og først og fremst Karens idealer, og med påvirkning fra flere og andre impulser, er det langt fra sikkert at de ble førende for Trines holdninger.

Også Jonas Lie lot kommandørinnen sende døtrene på skole i Kristiansfeldt, der de var i tre år. Hensikten var dels å beskytte døtrene for fristelset, men kommandørinnen hadde også et

---

²¹¹ KG ?/02 1835: 1

²¹² Bjurmann 1998: 213f

²¹³ Ørjasæter 2002: 19

sterkt ønske om å klatre sosialt, og barnas utdannelse var et middel for å oppnå dette. I *Familien på Gilje* synliggjøres de to holdningene til jenters utdannelse med de to eldste døtrene som representant for hver sin oppdragelse. Det er likevel ikke slik at den ene blir fremholdt som riktig eller bedre, begge døtrene ble offer for forventninger og konvensjoner. Den ene søsteren, Inger-Johanna, var vakker og talentfull, og ble sendt til en tante i byen for å lære å gjøre lykke. Hun møtte både strenge konvensjoner og nye ideer, og gjorde på sin måte opprør mot det etablerte. Den andre søsteren ble sendt til slektninger i en mindre by sør på Vestlandet for å lære mer om husarbeid. Hun møtte også strenge krav, gjennom farens ønske om å gifte henne vekk til en eldre bekjent, mens de nye ideene bare ble formidlet gjennom søsteren.

Også Camilla Collett hadde følt det etablerte som tyngende, noe som tydelig kom til uttrykk i *Amtmannens døtre*. Hennes utadvendte og nytenkende utdanning handlet om at hun fikk reise ut fra hjemmet, og ble gitt mulighet til å utvikle seg. Men hun var likevel fratatt muligheten til å uttrykke seg, og målet var klart definert: å bli gift. Kristin Ørjasæter viser i sin avhandling *Selviakttagelsens poetikk* hvordan konflikten mellom de nye ideene og begrensningen i uttrykksform bidro til Camilla Wergelands dagbok. Å få en utdanning som utfordret intellektet, økte frustrasjonen over å være utestengt fra den offentlige meningsyttringen. Bjurman skriver om de unge kvinnene i hennes materiale at de ble oppdradd til et kulturelt tomrom, ”de fostras att bli bildade i stället för husliga.”²¹⁴ Tomrommet oppstod fordi de ikke fikk innpass i mennenes utdannende kultur eller fikk brukt sin kunnskap i offentligheten, samtidig som de ble utelatt fra det kvinnelige arbeidsfellesskapet.

Camilla Collett var en markert forkjemper for at jenter skulle ha andre karrieremuligheter enn ekteskap. I *Familien på Gilje*, som er skrevet 30 år etter *Amtmannens døtre*, er disse alternativene tydeligere tilstede. Et slikt alternativ forekom ikke som ønskelig fra foreldrene, men en av døtrene valgte likevel å forsørge seg selv. Dette var ikke en aktuell problemstilling for Karen og Christian i deres korrespondanse med datteren. Alternativene til å bli gift var i deres øyne så utenkelige, og lite ønskelige både for dem og Trine, at de ikke nevnes før etter at hun var gift og ventet sitt første barn. Da var det som Karen pustet lettet ut, og endelig turte å skrive om det hun hadde fryktet.²¹⁵

---

²¹⁴ Bjurman 1998: 18

²¹⁵ KG 29/11 835: 2

Den utadrettede utdanningen kostet langt mer enn den søstrene Gløersen fikk. Reisene de tok foregikk mellom slektninger, og var vel så mye utveksling av arbeidskraft som dannelsesreiser. Opplæringen i det arbeidsfellesskapet som husholdet var, bidro til å begrense utviklingen og virket konserverende på kvinnenenes arbeidsliv. Etter at Marie Randers forlovet seg med Christian August, kom hun til Stokker og til Karen for å få opplæring. Det var generasjonenes erfaring som ble formidlet. Karen selv hadde fått opplæring av sin svigermor. Svigermoren var ”en ordentlig Kone som jeg mange gange ikke syntes om, men jeg har siden ofte velsignet hendes minde for hva jeg af hende Saae og Lærte i Sparsommelighed.”²¹⁶ På mange måter kunne nok denne opplæringen oppleves som enklere og mindre konfliktfylt enn den innovative. Det var en helt klar sammenheng mellom den utdanningen og opplæringen som ble gitt, og den plassen man var forventet å fylle.

---

²¹⁶ KG 17/2 1835: 1f

Kvinnelig balansekunst

Sosialt fall

Kvinneres sosiale posisjon var avhengig av menn, enten faren, brødre eller ektemannen.

Mannens posisjon var først og fremst styrt av embete og eiendom, som representerte inntekt og kapital. Da Christian ga opp sin militære karriere og samtidig ble tvunget til å selge gården, var det en betydelig svekkelse av familiens økonomiske kår. Det ser likevel ikke ut til å ha fått stor betydning for den sosiale posisjonen de hadde blant slekt og venner.

Også andre familiers økonomiske problemer ble skrevet om i brevene. Spesielt vanskelig var situasjonen for ugifte kvinner og enker:

”Herre Gud hvor sørgelig det er med general Kaltenborens Dødsfald. Folk som gikk paa gaden kunde høre hvilken graad og jammer der var inde, det første Han var Død. Den arme Kone fik sit sædvanlige Krampe tilfælde, og Hendes gamle elskværdige Fader som skal opleve den sorg og see sin Datter i Smaa omstendigheder uden at kunde hielpe Hende da Han ei kan slaa sig igjennem selv.”²¹⁷

Ellers var det lite av sosiale fall og uhell som omtales i brevene. Det kan være små kommentarer til uheldige hendelser, men det ser ikke ut til å ha fått særlig betydning for de involverte. Dermed ble det som skjedde med Trine det året hun var seksten stående som noe særskilt, både i familien og i omgangskretsen for øvrig. Det kan likevel hende det ikke var så spesielt, men at det fremstår som mer enestående fordi man ikke skrev om slike hendelser. Selv i den tette brevvekslingen mellom Karen og Trine, var Karen forsiktig og vag i sin omtale. For Trine må det ha økt opplevelsen av å være alene om problemet, og forsterket graden av alvor i hendelsen.

Året 1831 markerte et vendepunkt i Trines liv, handlingen i brevene tok en uventet og uønsket vending, sett med både brevskriver og mottakers øyne. Det som utløste denne endringen ble som nevnt ikke direkte skrevet om, i alle fall ikke eksplisitt og entydig, men formuleringene som ble brukt åpner for flere tolkninger. Sikkert er det at noe hadde skjedd som gjorde Trines sosiale posisjon usikker, og hun ble for første gang sendt på reise, ikke fordi hennes arbeidskraft var ønsket, men fordi hun måtte vekk fra hjemmet og omgivelsene der hendelsen hadde skjedd. Dette var eneste gang i brevene at fravær var ønsket årsak til en reise, ellers var

---

²¹⁷ KG 4/3 1832: 3f

det et nødvendig resultat av Karens disponering av arbeidskraft. ”Fra Jakob skal jeg hilse dig, jeg havde i gaar brev fra Ham. Han taler altid trøstens ord, men han vedbliver at Du maa være borte til Vinteren over”²¹⁸ skrev Karen. Broren hadde så å si satt en karantenetid til vinteren over før hun igjen kunne komme tilbake til familien. Karen la til Jakobs formaninger en appell til Trines fornuft, og rettfærdiggjorde det Trine gjennomgikk med at motgang også hadde sin nytte.²¹⁹

På nyåret 1832 skulle Trine tilbake til Linderud og da moren skrev og forberedte henne på mottagelsen hun kunne vente, ble alvoret i det som hadde skjedd ytterligere forsterket:

”Gud give blot du kunde blive fri for ubehageligheder naar du kommer paa disse grænser, saa hjærtens god som din Tante er, saa tør man ikke Stole paa Hendes eller de øvriges velvilje, det er maaske mulig Du ved dit fremtidige forhold og beskedne adfærd imod dem kunde faa den Plads du før har haft. Imidlertid bør du saa skjælden som mulig søge deres omgang. Dette har Hanna og jeg talt om. Hun Lagde det til at Du kan omgaaes med den fornuftige og jeg tror vist snille Frøken Hoff og Maribos paa Økern, de fløttede didhen i fjor Sommer. Fru Widt og hendes Søster er ogsaa troveærdige, hyggelige Mennesker, som Du tillidfuld og ugeneret kan besøgge. Jeg maa tilstaa at naar de taler eller spørger om dig, Røber det aldrig nogen ond villie til dig, ja Gusta og Malla sagde mig de vilde skrive dig til da de sidst var Her. Den sidste tror jeg ikke heller nogen tid har haft imod dig, men du ved selv hvor ofte du fælte Taarer for deres forhold i mod dig, men som sagt, Gud give det maa falde ud til alles tilfredshed at du kommer her.”²²⁰

Det som Trine hadde gjort, stred imot den rådende moralen, og var av en slik karakter at hun av den grunn møtte motvilje hos andre. Trine hadde gjort seg skyldig i forhold som ble fordømt av andre, også av de som ikke direkte var rammet. Det som var skjedd, hadde ikke påvirket de omskrevne personene i deres liv. Moren og Hanna hadde funnet personer som visste om det som var skjedd, men som ikke dømte Trine, og som ikke ville la det påvirke forholdet da hun kom tilbake. Ikke bare hadde det Trine hadde gjort eller vært utsatt for gitt henne bekymringer, men det hadde også endret hennes forhold til slektninger og venner. Karen skrev at Trines plass var forandret, og bare med tid og riktig oppførsel kunne rettes opp.

---

²¹⁸ KG 10/7 1831: 2

²¹⁹ KG 10/7 1831: 2

²²⁰ KG 4/3 1832: 2

Reise som medisin og avledning

Sommeren 1831 skrev Karen til Trine i Skien:

”Hanna har læst dit brev. Hun beder meget at hilse dig. Hun er lei over det intrufne, men Hun som vi andre trøster os med det er en overgang. Gudskjelov og tak jeg ved du nu er blant Mennesker som ei forbittre dig tiden. Det gjør mig ont at erfare af dit brev en hvis slax trouirighed, men det maa du stræbe at overvinde. Gudsketak, alting kan igjen blive som det skal være.”²²¹

Oppholdet i Skien skulle hjelpe Trine med å komme over det som hadde skjedd, og det skal sørge for å opprettholde Trines posisjon, slik at alt igjen kunne bli som det hadde vært.

Selv om Karen flere ganger presiserte ønsket om at Trine hadde det bra, og at hun var blant vennlige folk som gjorde det de kunne for henne, understreket hun også oppholdets betydning for Trine: ”Jeg stoler paa din Klogskab som du viser deri at du vil tilside sætte det behagelige for det nødvendige. Naar man opfylder sin Pligt saa maa udfaldet altid blive til det gode. Hermed kan du trøste dig gode Trine. Modgang har ogsaa sin nytte”.²²²

Vertskapet i Skien var Christians søster Marthe Christine, som var enke etter pastor Joachim Stockfleth. Brevene var adressert hit, men i husholdet var også Trines kusiner, blant annet Fredrikke gift med Jørgen Flood Ording og deres små barn. Karen uttrykte stor takknemmelighet overfor slektningene som hadde tatt imot Trine, og at hun var villig til å strekke seg langt for å gjøre gjengjeld.²²³ En formulering i et senere brev viser at Karen muligens også betalte for Trines opphold med penger:

”Men af alle Eders kjære breve ved jeg jo, I er alle friske og vel, hva det er for 3 Spd den gode kjære W. Omtaler ved jeg ei, men det er vist at jeg af hjærtet ønske at kunde betale meget mer. Nu det er jo intet mer at tale om. Gud velsigne den gode Tante som er saa nøisom, og god mod dig.”²²⁴

Denne betalingen var ikke å anse som leie av husvære, men mer for å dekke de faktiske utgiftene Trine hadde og medførte husholdet. Pengene gikk ikke til Trine selv, men til den som styrte økonomien i husholdet. Kvinnenens opphold var utveksling av arbeidskraft og ble betalt gjennom innsats eller gjentjenester. Karens hentydning til betaling for Trine i Skien, tydet på at oppholdet skilte seg fra Trines andre reiser. Reisen var ikke et resultat av at Trine

---

²²¹ KG 10/7 1831: 3

²²² KG 10/7 1831: 2

²²³ KG 3/6 1831: 3

²²⁴ KG 18/7 1831: 1

var fri arbeidskraft, og at tanten hadde bruk for denne. Selve årsaken lå i Trines behov for å komme vekk, og å gjenvinne det som var tapt, om det så var helse eller sosial status, eller begge. Det var heller ingen ting i Karens brev fra denne perioden som viste til at Trine tok del i arbeidet i husholdet i Skien. Dette er i kontrast til oppholdene både i Meldal, Mo og Skjeberg, der både Karen og Trine gjennom Karens brev, håpet at Trine kunne være til nytte der hun var.

Mens det ellers i materialet var faren som stort sett skrev om og ordnet med penger, betaling for opphold og organisering av reise, tok Karen her ansvar også for dette. Oppholdet var en ordning kommet i stand mellom to kvinner, Karen og hennes svigerinne, enkefru Stockfleth. I Karens brev fra perioden får vi vite at Christian stort sett var på Linderud, men dro til Kristiania en gang i uken. Dette var en tur han tok til fots. Med andre ord var han ikke dårlig slik at han var ute av stand til å skrive, og han hadde så absolutt anledning til å sende brev. Da han først skrev, unnskyldte han seg for ikke å ha gjort det før, og forklarte det med ”virkelig Ulyst til at skrive”, han var frisk, men ”Humøret er maadelig.”²²⁵ Det kan se ut som Trines tilstand var en sak mellom kvinner, og at det ikke var påkrevd med brev fra faren for å ordne det praktiske.

Å bruke reiser som medisin mot dårlig helse, og som avledning både for den som reiste og de som ble reist fra, ser ut til å ha vært vanlig. Camilla Wergeland ble av faren sendt på reise til byen da hun ble syk av kjærligheten til Welhaven.²²⁶ Kommandørinnen sendte døtrene på jenteskole, ikke bare for å gi dem utdanning, men også for å holde dem unna fristelser som formye sosial omgang med unge menn kunne by på. Slik Trine før hadde reist, kan det ikke ha virket som en underlig panikkhandling å sende henne til Skien. Å besøke og bo hos slektninger var en vanlig foreteelse. Karen skrev om oppholdet både som en hyggelig avveksling for Trine, et opphold som kunne gi henne ro og styrke, og som en plikt for å overkomme noe ubehagelig. Reisen var en sammensatt behandling, og kunne bøte på flere problem.

Å beholde helsen

Karen skrev om Trine som sykkelig, både fysisk og mentalt. I det første brevet til Skien skrev hun: ”Gid du nu fremdeles maatte blive frisk, T. min. Af Johans brev ser jeg at du Gudskelov

---

²²⁵ CG 27/1 1832: 1

²²⁶ Ørjasæter 2002: 173

er munter som du vist har aarsag til. Gid du kunde bidrage til at muntre dinne kjære omgivne med.”²²⁷ Likevel fortsatte Karen å bekymre seg for datterens helse. Selv om Trine var frisk og munter, hadde hun før hun reiste besøkt familiens lege og fått råd og medisiner. Hun hadde med andre ord vært dårlig før hun dro fra Linderud. Dette tyder på at det kan ha vært sykdom i seg selv som var årsak til reisen.

”Ængstelig herover [at hun ikke hadde fått brev] kan jeg ei undlade at tilskrive dig, min gode Trine, for tillige at bede dig at jeg med næste Post Endelig for vide om dit befindende som jeg har aarsag at formode det værste om. Dog jeg vil forestille mig det bedste, for ei paa en ufornuftig Maade at ængste mig over det som maaske ikke er tilfældet, det nemlig, at du skulde været meget syg, ogsaa havde vist en af dine Cusiner været saa god at underrette mig.

(...)

Hva din Reise til Moe angaar, da kan du gjerne foretage den om du nu ikke synes du er ganske frisk, med undtagelse af den tid Du bruger dit Pulver, og i det tilfælde du virkelig er Syg, som Gud forbyde. Du ved ellers at D.W. har sagt at al anstrængelse er dig tienlig.”²²⁸

Pulveret var en medisin. Om hun ikke ble bedre når hun tok denne medisinen, var hun virkelig syk. Samtidig var hun foreskrevet anstrengelser. Flere år senere, da Trine var hos Randers i Skjeberg, beskrev moren hennes tungsinn som en form for sykdom. Hun skrev om den som noe som hadde vært, og alltid ville være, en del av Trine. Denne tilstanden, eller sykdommen, var med andre ord ingen ting som ville gå over:

”Det gjør mig saa ont, som jeg kan mærke af dinne Ytringer, at du nu er af lige Sinds beskaffenhed, da jeg dog troede at du ved at være hvor du er, skulde blive fri eller bedre for de mørke forestillinger din Levende indbilning Skaber dig. Men det er en følge af din Sygelighed som desvære vel neppe nogen tid bliver annerledes.”²²⁹

Karen knyttet fysisk sykdom og psykiske lidelser til hverandre, og det var ikke uvanlig å bli syk av undertrykte følelser. Også senere omtalte Karen Trine som sykkelig. I et brev hun skrev i forbindelse med at Trine og Anker venter sitt første barn, røpet hun både lettelse og lykke over den skjebnen som er blitt Trine til del. ”Herregud hvor ofte jeg tænker tilbage naar baade Du og jeg var bedrøvet, hvor mørk saa da din Fremtid ud for mig, fordi du var Syggelig, og Ligesaa frygtssom var jeg om det skulde falde i din Lod at blive bunden til et menneske Du ikke kunde Leve lykkelig med.”²³⁰ Sykdom var ikke bare et spørsmål om å bli frisk, men

---

²²⁷ KG 3/6 1831: 3

²²⁸ KG 22/8 1831: 1

²²⁹ KG 1/5 1835: 1

²³⁰ KG 29/11 1835: 2

kunne også forhindre Trine fra et godt gifte. Det var dermed klart at også et sykdomstilfelle ville kunne være grunnlag for at Trine skulle reise bort, for at det ikke skulle bli allment kjent. Det gjenspeiles i omtale av en annen jente, der Christian skrev: ”Tilla har Doct^r With beordret at [?] ikke spiise Frugt, ikke at komme i Luften, ikke at Ligge med de øvrige Børn men Ligger saaledes ved Siden af Vor Seng, er en Sandhed, som kun maa være imellem os bekjendt.”²³¹ Tilla var Hannas da 5 år gamle datter.

Å beholde helsen var et gjennomgående tema i brevene. Både Karen og Christian skrev åpent om at egen helse skrantet etter hvert som de ble eldre. Det kan virke som det var uproblematisk å forholde seg til og skrive om dårlig helse når det gjaldt voksne og eldre som allerede var forsørget. For yngre var dårlig helse en usikkerhet med tanke på å kunne bli forsikret for fremtiden.

Å ha god helse hadde noe ulik betydning for kjønnene. For menn var det viktig å ha helse så man kunne forsørge seg selv og en familie, og først når man hadde denne muligheten kunne man gifte seg. Selv om god helse var nødvendig også for mannen for å inngå ekteskap, var det først og fremst knyttet til arbeidsdyktighet og forsørgerevnen. Selv med dårlig helse var det mulig å forsøke seg i arbeidslivet. Trines bror Jørgen startet på en militær karriere, men måtte til slutt søke avskjed på grunn av helsen.

For kvinnene representerte ekteskapet en større overgang, både i status og arbeidsoppgaver. Først som gift fikk de muligheten til å styre et hushold, i materialet var det bare de færreste som hadde gått inn i en slik rolle som husholderske tidligere. Det var ikke nødvendigvis en uforberedt eller vanskelig overgang, med støtte fra mødre, svigermødre og andre erfarne kvinner. Men til tross for denne støtten var det begrensede muligheter for å prøve seg i rollen som ansvarlig for husholdet før ekteskapsinngåelsen. Dermed var det viktig å sannsynliggjøre for aktuelle ektemenn at man var i stand til å utføre arbeidet som ventet en husmor. Dersom man ikke kunne det, ville det påføre mannen en utgift gjennom å ha en annen i denne posisjonen.

---

²³¹ CG 8/11 1829: 2

Forbudte følelser

Mye tyder på at den umoral eller skandalen som Trine hadde gjort seg skyld i var knyttet til følelser, og at hun i en utsatt posisjon hadde latt følelsene styre og ta hånd over fornuften.²³² Også i forbindelse med Trines reise til Randers i 1835, skrev Karen at Trine tidligere hadde latt seg forlede av følelsene: ”Ja Gud være Loved, jeg tror vist at Du med Guds bistand, herefter bedre kan modstaa Fristelser som du hidintil desværre ofte har været udsat for, just i den Farligste alder naar Hiærtet er fult af varme Følelser, og uden Erfaring Lader sig henrive af dem.”²³³

Før Trine reiste med presten Randers til Skjeberg, skrev Karen noen velmenende råd for at Trine ikke skulle pådra seg ”ansvar og Sorg som gjør din Ungdom tung”. Hun ba Trine skrive til henne om alt som lå henne på hjertet. ”Din Skaansomhed mod mig har føren haft Slemme følger for Dig, min inderlig kjære Th.”²³⁴ Formuleringen kan tolkes slik at det som førte til problemene for Trine i 1831 var gått over, og at reisen fungerte etter hensikt og alt var tilbake slik det en gang var.

Ga man etter for sine følelser, kunne konsekvensene bli store. Det fortelles om Ankers svigerfamilie på Rød at Niels Tank (1725 – 1801), faren til Ankers første svigerfar, nektet å se sin datter etter at hun hadde rømt med en lege, og senere blitt forlatt i Amsterdam. Han sperret henne inne på et rom på Rød, og nektet folk å snakke med henne. Værelset hun satt i skal ha stått urørt til henimot 1830.²³⁵

Hendelsen lå langt bak i tid da Trine gjennomlevde sin krise, og den samme behandlingen hadde neppe vært noen fare eller trussel for henne. Men Karen vokste opp i nærheten av Rød, og hun hadde trolig hørt historien allerede som barn. Om verken hun eller Christian hadde noe annet enn kjærlig omtanke for Trine, var det også denne typer holdninger Karen visste kunne møte Trine. Det er ikke å undres at familien satte i gang tiltak for å minimere skadeomfanget, om Trine var uskyldig eller ikke i det som hadde skjedd. Det handlet om hennes fremtid, og for Karen var det om å gjøre å se henne godt gift.

---

²³² KG 4/12 1831: 5

²³³ KG 17/2 1835: 2

²³⁴ KG udatert 1832: 1

²³⁵ ”Berettet av advokat Roll i ”Rød”, Morgenbladet, aarg 1900”, Forstrøm 1915: 351

Umulig ungpikerolle

Karens bekymring for Trine var uttrykk for et ønske om at datteren skulle ha det bra, og for å sikre hennes fremtid. Den fremtiden var å bli gift med en mann som kunne forsørge henne, og som Trine kunne leve godt med. Både sykdom og ukontrollerte følelser ville begrense Trines muligheter på ekteskapsmarkedet.²³⁶ Å holde døtrene innenfor gjeldende normer for god oppførsel var blant en mors viktigste oppgaver. ”De unge piker kan ikke være forsiktige nok; de skal være med, og man må dog holde dem borte”²³⁷ lar Jonas Lie kommandørinnen si i *Kommandørens døtre*, og tydeliggjør bokens, og døtrenes, dilemma. I slutten av tenårene og begynnelsen av 20-årene skulle jentene være aktive på ekteskapsmarkedet, synlige i selskapslivet og for potensielle ektemenn. Samtidig måtte de passe seg for skandaler og å bli koplet for tett til en mann. Balansegangen var en umulig kunst, og begge døtrene bukket under for presset.

Det nye kjærlighetskravet som kom på 1800-tallet kompliserte livet for de unge kvinnene.²³⁸ Det hadde vokst frem en forventning til de unge jentene om den store individuelle kjærligheten som grunnlag for forbindelser. Men følelsene skulle være rene og åndelige. For samtidig som det ble økt forventninger til at kvinnene skulle forelske seg, viser Telste hvordan kvinnene fikk større ansvar for å bevise sin uskyld.²³⁹

Camilla Wergeland argumenterte mot at kvinner ikke skulle ha fysisk begjær. For henne var det viktig at kvinnene skulle ha rett til indre frihet på lik linje med mennene.²⁴⁰ Ørjaseter viser at det var en sammenheng mellom Camilla Wegerlands mangel på muligheter for å gi kjærligheten et uttrykk, og på sykbildet hos unge jenter:

”Kjærligheten er ikke bare hellig, den er i høyeste grad bundet i kroppen. Det erotiske begjæret er et ubesvart fysisk begjær, og sykdommen gir anledning til å forløse kjærligheten som en lidelse. Kroppen er kjærlighetens fengsel, og hun blir syk. Sykdommen kan altså ses som en destruktiv overgivelse til begjæret og som en mulighet til å leve ut kjærligheten. Denne muligheten oppstår fordi kvinnen allerede er definert som passiv, svak og sykkelig.”²⁴¹

---

²³⁶ KG 29/11 1835: 2

²³⁷ Lie 1995: 8

²³⁸ Bjurman 1998: 176

²³⁹ Telste 1999

²⁴⁰ Ørjaseter 2002: 65

²⁴¹ Ørjaseter 2002: 173

Dette er, skriver Ørjasæter, en destruktiv måte å se kvinnerollen på. Men det viser til en sammenheng mellom de nye kjærlighetskravene og unge jenters sykdom. Å bli syk var et av de få uttrykksmulighetene kvinnene hadde, og skillet mellom problematiske følelser og fysisk sykdom var uklart.²⁴² Også i Karens brev til Trine er det uklart om hun opprinnelig var syk, eller om sykdommen var et resultat av vanskene med å tilpasse seg kravene omgivelsene stilte.

Ungpikerollen var så krevende at det for flere førte til fysiske reaksjoner. Camilla Wergeland ble så dårlig av forholdet til Welhaven at hun trodde hun skulle dø. Kravet til kvinnen fremprovoserte i seg selv denne typen psykiske og fysiske reaksjoner. De var forventet å føle, men fikk ikke vise begjær eller gi uttrykk for følelser. ”Det å ha full kontroll over sine tilbøyeligheter tilhørte datidens kvinneideal”.²⁴³

En kvinnes trofasthet skulle vare hele livet, også fra før hun hadde møtt sin kommende ektemann. Det var derfor viktig å ikke bli forelsket, og ikke vise det, før man fant den rette. Det var ikke lett så lenge man ikke visste hvem den rette var. Man skulle gi signaler til potensielle ektemenn om at man var åpen og ønsket en forbindelse, uten å vise at man hadde følelser for vedkommende, i tilfelle de ikke ble gjengjeldt. Ethvert møte med unge menn kunne være møtet med en fremtidig ektemann. Det var derfor viktig å gjøre godt inntrykk, og skape muligheter for en forbindelse. Det romantiske ekteskapsidealet innebar at kvinnene skulle være forelsket i sin tilkomne. Men hadde man først vist sin kjærlighet til en mann offentlig, var man mindre attraktiv på ekteskapsmarkedet. Det var med andre ord vesentlig at den først forelskelsen ble den siste.

Denne balansegangen mellom å være åpen for forelskelse ved et hvert møte, og ikke minst gi potensielle ektemenn oppfatning av at man ønsket et forhold, og å ikke offentlig vise følelser, var en nærmest umulig kunst. Det er ikke rart at flere unge piker tro feil og ble forelsket i feil mann. Karen skrev til Trine om et ball som ble planlagt julen 1831: ”I fjor var du med, men Gudskelov at du nu er uden for, der hvor du er bliver du ikke Fristet enten til Sjælens eller Legemets skade, som din fornuft selv innseer.”²⁴⁴

---

²⁴² Ørjasæter 2002: 173

²⁴³ Ørjasæter 2002: 30

²⁴⁴ KG 4/12 1831: 5

Camilla Wergeland tok et synlig oppgjør med denne problematikken da hun viste dagboksnotatene fra årene med ulykkelig kjærlighet til Welhaven, til sin kommende ektemann Peter Jonas Collett. Han oppfordret henne til det, og beskrev et moderne ekteskap basert på åpenhet og tillit, og ingen usagte ting fra fortiden skulle stå mellom dem. Camillas sorg fra ungdomsårene var ikke ødeleggende for forholdet, men var en del av hennes personlighet og erfaringer.²⁴⁵ Camilla Wergeland hadde latt følelsene ta overhånd da hun forelsket seg i Wergeland. Men da hennes kommende ektemann leste dagbøkene hennes der hun skrev om dette, omtalte han forelskelsen som sykdom. Slik kunne han unngå å forholde seg til å dele følelsene hennes med en annen, og opprettholde forståelsen av at hun var ham trofast. Collett skapte langt på vei en likeverdighet i ekteskapet. Men ikke mange av de kvinnene som lot seg forlede til å vise upassende følelser ville møte en mann som Peter Jonas Collett. Som omtalt ble det for mange familier løsningen å sende døtrene på en reise for å begrense skadene, slik både Trine og Camilla ble.

En sikker fremtid

Det fremgår av brevene at frem til hendelsen i 1831 hadde morens mål for Trine at hun giftet med en embetsmann i likhet med de andre døtrene, enten en prest eller militær. Trine ville få ansvar for en husholdning og hverdagen ville preges av mye og tidvis tungt arbeid. Av flere grunner måtte hun nå revurdere dette. Trines engasjement lå ikke først og fremst i huslige sysler, hun hadde derimot intellektuelle og sosiale evner som det krevde velstand for å kunne utvikle. Hun hadde problemer med helsen, i tillegg var den sosiale posisjonen hennes muligens svekket. Samlet utgjorde dette en bekymring for Trines fremtid, både hos Karen og Trine selv.

Det var lite sannsynlig at Trine på noe vis kunne unngå en fremtid der hun ikke daglig tok del i husarbeid. Karen skrev flere ganger og understreket ønsket om at datteren skulle lære dette arbeidet, og at hun gjennom det både ville finne ro og få bedre helse. Fra våren 1832 til vinteren 1835 tok Karen selv ansvar for Trines opplæring. Ingen ting tyder på at ikke Trine var en dyktig elev, og i stor grad hjalp moren i det daglige arbeidet. Etter at hun var reist til Skjeberg og det igjen er bevart brev, skrev Karen om hvordan hun savnet Trine, både som person og som hjelp i huset.

---

²⁴⁵ Ørjasæter 2003: 72 f

Trines reise til Skjeberg kom som tidligere beskrevet i stand i all hast, og Trine virket ikke fornøyd med avgjørelsen. Det var en byttehandel der Marie Randers som var forlovet med Christian August, skulle få sin opplæring av Karen mens Trine ble med Maries foreldre tilbake til Skjeberg. Der hadde Randers et godt prestekall, og førte i følge Karen et stort hus.²⁴⁶ Karen ga uttrykk for at Marie ikke kunne fylle Trines plass verken sosialt eller i arbeidet, men hun ble tatt imot som en av familien. Hun hadde god oppdragelse og var dyktig i arbeidet.

Til tross for manglende interesse og tidvis skrantende helse, hadde Trine evnet å ta sin del av arbeidet. Men selv om Trine ville klare å ivareta en husmors arbeid, var det fortsatt utfordringer. Karen håpet at Trine skulle få en fremtid etter eget ønske, der hun i tillegg til å være hustru, mor og husholderske fikk utvikle sine evner. Det vil si at det var tid og rom for blant annet å synge og lese. For det krevdes et ekteskap med tilstrekkelig med ressurser, slik at ikke all Trines tid ble bundet opp til praktiske gjøremål. Dette ga Karen uttrykk for først som et lettelsens sukk etter at Trine var gift, og ikke som noe hun kunne påvirke eller på annen måte hjelpe til med.

Det Karen kunne gjøre, var å sørge for at det ble kjent at Trine var dyktig til å fylle oppgaven som gift kone. Ved å gå sammen med Karen, var det begrenset i hvilken grad Trine fikk vist sitt potensiale. I tillegg til å få arbeidstrening var oppholdet i Skjeberg derfor en mulighet for å spre ryktet om Trines dyktighet, i tillegg til at hun fikk mulighet for møte med flere aktuelle ektemenn.

Ball med følger

Bevisst strategi eller ikke, Trine Gløersen og Peter Martin Anker møttes under en sammenkomst på Rød våren 1835. Anker og familien Gløersen hadde kjennskap til hverandre fra tidligere, men det er lite som tyder på at Trine og Anker hadde hatt noe kontakt før ballet på Rød. Møtet med Anker og oppmerksomheten han viste Trine, kom overraskende på både Trine og Karen.

Karen omtalte Anker som en etablert mann, fyldig og betydelig eldre enn Trine, og at livet på Rød måtte være ensomt for ham:

---

²⁴⁶ KG 17/2 1835: 1

”At jeg spurgte om Anker, havde ingen anden grund en jeg vilde vide hvordan de Stolte Fajer vidste sig imod dere. Grønn taller om A. at det er alt for stille for ham, da han gjør meget af at have det muntert om sig. De Dansede jo hver dag, og den Tykke Hauk maatte jo være med. Ogsaa musiserede de, siger han. Ja jeg tror gjerne de skilte Eder vel derfra.”²⁴⁷

I et brev skrevet like før ballinvasjonen formidlet hun et rykte om at Anker var forlovet med Julie Kvist.²⁴⁸ Karen tvilte på at det kunne være sant, men det var en allmenn forventning om at Anker skulle gifte seg igjen og at hun ikke var alene i å spekulere på hvem det skulle bli med.

Anker valgte å åpne ballet på Rød med Trine. Det vil si at han danset første dans med henne, en symbolsk viktig handling. Det var vanlig at vertskapet åpnet ballet, og at Anker valgte Trine til denne oppgaven, var mer enn en vanlig gest. Også Trine merket seg dette, og skrev om det til moren som svarte: ”Naar Anker ikke havde ment det han udviste mod dig, kunde han jo have aabnet Ballet med Contesse Knut som var der.”²⁴⁹ Trine var usikker på hva som lå i oppmerksomheten. Hun må ha visst at dette ble snakket om, det var andre damer på ballet som det hadde vært mer naturlig og forventet at Anker skulle fremheve. Under selskapelighetene var det mange unge piker, men Anker valgte altså å vise Trine en særlig oppmerksomhet, til manges overraskelse. Trine ble beskrevet som en søt pike, med selskapelige evner utenom det vanlige, men hadde ingen høy sosial posisjon som kunne måle seg med Anker.

I brevene skrev moren at hun hadde gjort et godt inntrykk på den eldre generasjonen på Rød. ”Grønn og Lena har begge skrevet om dig, men ikke Ringeste hentydning har været paa Du Enten var forkjert eller klodset, som du selv siger, tvert i mod siger G. At Fruene Tank og Jørgensen var saa glad i dere og var alle saa muntre som han ikke har Seet dem i Langtid.”²⁵⁰ Og moren oppfordret Trine til å følge opp besøket: ”Det var Lit Leit du ikke skrev Fru Tank til, du havde vist skilt dig vel derfra. Du maa endelig gjøre Visit der føren du Reiser hjem.”²⁵¹ Også faren var aktiv i diskusjonen om Trines deltagelse i selskapelighetene på Rød, og den kontakten som der ble skapt. ”Med Faderlig Ømhed beklager jeg hjertelig at Du befinder Dig

---

²⁴⁷ KG 1/5 1835: 4

²⁴⁸ KG 20/2 1835: 1

²⁴⁹ KG 1/5 11835: 1

²⁵⁰ KG 1/5 1835: 1

²⁵¹ KG 1/5 1835: 2

saa aldeles nedstemt, da Du vist ikke har noget at bebreide dig Selv min hjertens gode Datter”.²⁵²

Det er tydelig at møtet med Anker har gjorde Trine usikker, både på egen opptreden og på hva Anker mente med den oppmerksomheten han viste henne. Muligens var foreldrene engstelige for konsekvensene dette kunne få for Trine, med tanke på skandalen og sykdommen fire år tidligere. Jentene hadde, som jeg har skrevet, ansvar for å bevare sitt eget rykte.

Oppmerksomheten på Rød, både fra Anker og alt folkesnakket som det sikkert førte med seg, kan ikke ha vært bare enkelt å takle for Trine. Sett i en slik sammenheng er det ikke underlig at faren understreket at Trine ikke skulle bebreide seg selv for situasjonen hun var havnet i. Karen forklarte Trines fortvilelse med en ”sygelig indbilning som gav dig saa vrang begreber om dig selv”,²⁵³ og det faktum at foreldrene ikke var istand til å skaffe henne utstyr som kunne sammenliknes med de andre gjestene.

Det kom som en stor overraskelse på moren da oppmerksomheten viste seg å være alvorlig ment fra Ankers side, og forlovelsen mellom Trine og Anker ble kjent. De nyforlovede besøkte henne på Stokker, og etter besøket skrev Karen:

”Længe vil jeg beholde i min Erindring, de sidste svundne Dage. Men jeg gjorde mig dem ikke saa glæderige og behagelige som jeg havde aarsag til, som deels kom af den overrumplende Glæde, deels fordi jeg ei saa udvei til at kunde skaffe dig det du burde været forsynet med paa den korte Tiid”.²⁵⁴

Forlovelse

Karen var glad for Trines forlovelse, hun var den siste av døtrene hun kunne se vel forsørget. I en spøkefull tone skrev hun like etter at Trine og Anker som nyforlovet hadde besøkt henne på Stokker:

”I Løverdags paa Linderud tilskrev jeg Jacob om at faareslaa sin Kaja at tage til Stokker, som jo meget vel kan Lade sig gjøre, især da det er brugeligt i vores Familie, at Kjæresten tager deres Forlovede med sig. Jeg vil tilsidesætte spøg, og tale alvorlig. Det vil være mig en stor hygge, og have den Fromme blide Sjæl om mig, og for hende selv kan det være baade nyttig og behagelig, Tror jeg.”²⁵⁵

---

²⁵² CG 5/5 1835: 1

²⁵³ KG 1/5 1835: 1

²⁵⁴ KG 28/6 1835: 1

²⁵⁵ KG 28/6 1835: 2

Spøken var trolig myntet på Trine, som tok med seg Anker for å besøke moren. Det var uvanlig at forlovede par reiste sammen på denne måten. Det var nok noe annet om forloveden kom og besøkte familien der kjæresten bodde. Her dro Trine og Anker sammen for å besøke foreldrene hennes. Lettheten i morens spøk, tyder likevel på at det ikke var spesielt umoralsk eller dårlig ansett, men mer som et kuriosum at noen kunne gjøre det.

Christian August møtte sin Marie da han var huslærer hos familien Randers. Bare seksten år ble hun med ham til Stokker der Karen skal lære henne hushold. De unge holdt av hverandre, og ønsket å være i nærheten av hverandre. Da Maries mor skrev at hun kom og ville hente Marie hjem, skrev Karen ”Du har Ræt, Ch. Og M. blev Rigtig nok Lange i ansigtet ved Efterretningen om Moer Randers komme saa snart. Men mon ikke M. fik lov at biie til Ch. kunde følge med hende.”²⁵⁶ Ikke bare var ung forelskelse akseptert i faste forbindelser, men Karen ville også bidra til at de fikk være sammen.

Trine og Anker besøkte først moren på Stokker, deretter faren på Linderud. Både i Norge og andre kulturer var det ofte moren som var aktiv i å legge til rette for ekteskapsinngåelse, mens faren først kom inn når avtalen skulle gjøres.²⁵⁷ Selv om det nå var de unge selv som tok avgjørelsen, hadde nok moren en viktig betydning. Kommandørinnen i *Kommandørens døtre* var ivrig tilrettelegger både for sønnen og døtrene blant annet gjennom å administrere invitasjoner og arrangere selskap, som var viktige møteplasser for de unge. Kommandøren måtte ofte være den formelt ansvarlige part, men kommandørinnen var den agerende.

Anker var selvstendig, hevet over strenge normer og konvensjoner. Han valgte selv å åpne ballet med Trine, til tross for at det var andre, og langt mer passende kandidater. Han reiste sammen med Trine til hennes foreldre, for å bli kjent med dem. Moren til Trine hadde nok heller forventet at Trine kom hjem alene, og at de i fellesskap fikk tid til å forberede hennes ekteskap. Dette var hennes første tanke, og som hun selv skrev var det dette som stod for henne da de var der, og hindret henne i til fulle å nyte gleden ved deres lykke og besøket. Å skaffe utstyr og forberedelser hadde hatt en praktisk betydning for å skaffe de unge utstyr til husholdet. For Trines tilfelle kunne det knapt være nødvendig. Hun flyttet inn på et ferdig velutstyrt Rød. Fru Tank ville fortsatt være med i husholdet og veilede Trine.

---

²⁵⁶ KG 1/5 1835: 3

²⁵⁷ Sogner 2003: 131

Ekteskapsidealer

Anker var som sagt hevet over det forventede handlingsmønster. Han valgte fritt sin tilkomne, og de giftet seg raskt uten de tradisjonelle forberedelsene. Anker kunne tillate seg dette som en av Norges rikeste og mest vel ansette menn. Han spurte ingen om lov, og tøyde grensene for det forventede og aksepterte. Likevel var nok ekteskapet nærmest å regne som en liten skandale, og et brudd på det rådende ekteskapsidealet.

Tradisjonelt var ekteskapet langt mer enn en forbindelse mellom to, det var en handling som involverte hele familien. Både ekteskapspartner og tidspunkt for ekteskapsinngåelse var avhengig av familiens posisjoner og behov.²⁵⁸ Bjurman viser til en utvikling i fire stadier gjennom 1700-tallet:

1. arrangerte ekteskap av slekt og venner, uten at de unge ble rådført
2. ekteskap bestemt av foreldre, men med vetorett for de unge
3. ekteskap bestemt av de unge, men med vetorett for foreldrene
4. ekteskap helt styrt av de unges kjærlighetsvalg²⁵⁹

Bjurman tar forbehold og nyanserer dette, og et av de mest sentrale spørsmålene var hvor fritt de unge unges valg egentlig ble. Deres sosiale omgang var fortsatt langt på vei styrt av foreldrene, og deres forventninger og ønsker kan ha hatt ulik påvirkning på de valgene som ble tatt. Familien var bundet sammen av følelser, og barna ønsket i stor grad å følge foreldrenes ønsker og beholde deres kjærlighet.²⁶⁰

Om Trondheimsmiljøet på slutten av 1700-tallet skriver Bull:

”Valgene av ekteskaps partnere er åpenbart ledet av to hensyn. Partnerne skal være økonomisk likeverdige, og ha utsikter til en rimelig forsørgelse. Kjærlighet skal være grunnlaget for ekteskapet. Begge deler er en forutsetning for et lykkelig ekteskap. Foreldrene føler et klart ansvar for barnas – iallfall døtrenes – ekteskap. Direkte å arrangere ekteskap er ikke aktuelt, derimot sørger foreldrene for å introdusere barna i et slikt miljø at kjærlighet kan oppstå mellom passende partnere. Og foreldrenes samtykke til døtrenes ekteskap er nødvendig. Faren har det siste ordet, mens moren kan fungere som et mellomledd mellom de unge og faren. Kanskje man kan kalle dette en blanding av fornufts- og romantisk ekteskap.”²⁶¹

---

²⁵⁸ Hareven 1982 : 88

²⁵⁹ Bjurman 1998: 112

²⁶⁰ Bjurman 1998: 112f

²⁶¹ Bull 1990: 491

Trine og hennes søsken hadde ingen økonomisk eller forretningsmessig kapital å bidra med i en eventuell ekteskapsstrategi. Brødrene måtte skaffe seg utdanning og embete som kunne forsørge en familie, og døtrene måtte lære å styre et hushold. Ekteskapet var et arbeidsfellesskap, der mann og kvinne hadde ulike roller og det var en gjensidig avhengighet. Utover 1800-tallet endret dette seg. Mannens offentlige virksomhet, enten det var forretninger eller et embete, ble flyttet ut fra hjemmet, og det ble et tydelig skille mellom privat og offentlig. Kvinnen hadde ingen tilgang til den offentlige aktiviteten, og hennes rolle ble i større grad å behage mannen.²⁶²

Samtidig fikk kjærligheten en større rolle for ekteskapsinngåelser. Som Ida Bull viser, var også tidligere kjærlighet en forutsetning for ekteskapet. Nytt var at det først og fremst var kjærlighet som motiverte til ekteskapsinngåelse, og først og fremst var det forventninger til den kvinnelige forelskelsen.

I brevmaterialet er det tydelig at det var de unge selv som bestemte, og noen vetorett for foreldrene var det ikke tale om. Karen tok til orde for ekteskap basert på kjærlighet mellom de unge. Idealet hennes var ikke først og fremst en romantisk kjærlighetsforestilling, men en fornuftig kjærlighet basert på respekt og tillit, slik Bull beskriver ovenfor. Ankers ekteskap med Trine ble ikke ansett som fornuftig, og i fraværet av fornuftsidealet står vi igjen med det romantiske ekteskapet.

Karen var overrasket over forlovelsen. Trines sosiale evner gjorde at hun utmerket seg. Søsterens ekteskap med Mathiesen knyttet også Trine til en av de virkelig store foretningsmennene i Norge. Selv om ikke Trine førte med seg eiendom inn i ekteskapet, kan det heller ikke ha vært en helt upassende forbindelse for Peter Martin Anker. At Trine giftet seg til velstand er klart, men moren fremholdt at det ikke var årsaken til hennes glede. Hun forsikret at det ikke kom av Ankers sosiale og økonomiske stilling, men hans personlighet:

”Med Ergrelse tænker jeg over hvor Kold og Stiv jeg vidste mig imod den som jeg med Liv og Sjæl vilde være opofret, naar jeg kunde vise det, og som stifter til din fremtids Lykke. Tro ikke jeg mener fordi Du ved ham kan blive Rig og anseet, nei, det giver allene ikke den Reene Glæde i Livet eller Sjælero i Døden. Men den Sande Adel, som fortjener at sættes Priis paa, Er en Reen og ædel Sjæl, og den udfoldede sig

---

²⁶² Haavet 2001 : 177ff

ganske i Fremfølelse (?) hos din velsignede Anker ved afskeden, og det vil aldrig udslættes af min Erindring.”²⁶³

Ekteskap bygget utelukkende på økonomisk vinning var ikke vel ansett. Om Oberstløytnant Widings ekteskap skrev Karen: ”Han faaer med B. en 16000 Spd siger man, men Pænge gjør ikke alene lykkelig.”²⁶⁴ Om en ugift kvinne med midler skrev Christian:

”For Herskabet på Stokker havde jeg sladret af at H^s Penge havde en virkelig Beiler og at hun maaske snart blev Frue paa Ness Herregaard. Lieut. Axel Krefting som garnisonerer i Fredt. og ejer denne Hrregaard, var her og ligefrem meldte sig som Frier til Frøkenen og at han tillige manglede nogle Tusinde Daler for at betale Gjeld med.”²⁶⁵

Denne form for motivasjon av ekteskap ble latterliggjort i brevene. Ekteskapet til Krefting kom til slutt i orden, men ikke helt uten forviklinger. I en påskrift til et brev der Christian fortalte dette til Trine, skrev han: ”da dette Eventyr er bekjendt over alt, kan man troe Bedømmelserne derover ikke er favorable”.²⁶⁶

Om Trine og Anker skrev Karen: ”Velsignet være derfor den Dag I først Lære hinanden at kjænde”.²⁶⁷ Om hun ikke akkurat ga uttrykk for noen romantisk kjærligheten mellom de to, viste hun forståelse for at de unge selv skulle bli kjent og kunne gjøre sine valg ut fra det. Det ligger også en gjensidighet i formulerinen. Trine og Anker hadde blitt kjent med *hverandre*, det var ikke han som hadde oppdaget henne. Karen ønsket også å legge til rette for at unge forelskede skulle få tilbringe tid sammen, slik hun hadde Marie Randers hos seg for at hun og Christian August skulle være i nærheten av hverandre i forlovelsestiden. Og når andre ville det annerledes, prøvde hun å endre på det: ”Du har Ræt, Ch. og M blev Rigtig nok Lange i ansigtet ved Efterretningen om Moer Randers komme så snart. Men mon ikke M fik lov at biie til Ch kunde følge med hende. Du maa talle med M R her om, Du.”²⁶⁸

Romantikkens krav til kjærlighet ble likevel delvis motarbeidet i brevene. Trine hadde trolig gått for langt i å vise følelser tidligere, og moren fremholdt beherskelse som ideal. Som Telste har vist hadde kvinnene fått et større ansvar for både egne og mannens handlinger, og det var

---

²⁶³ KG 28/6 1835: 1

²⁶⁴ KG 22/8 1831: 3

²⁶⁵ CG 26/2 1835: 1

²⁶⁶ CG 28/3 1835: 2

²⁶⁷ KG 28/6 1835: 1

²⁶⁸ KG 1/5 1835: 3

viktig for mødrene å beskytte barna mot faktiske feilgrep, og om rykter om slike. De unge kvinnene måtte selv bevise uskyld og forsvare sitt omdømme, slik Karsten med harde midler forklarte søsteren Cecilie i *kommandørens døtre*. Det eldre kjærlighetsidealet basert på aktelse og tillit fremfor romantiske følelser var tryggere, og Karen fremhevet det som mål for et godt ekteskap.

Camilla Collett er kanskje best kjent for å ha skrevet ” Vår bestemmelse er å giftes, ikke å bli lykkelige. I den forstand har jeg sett begge mine eldre søstre oppfylle sin bestemmelse. De tok sine menn med overlegg, frivillig, og dog ville de ikke under noen omstendighet selv ha valgt dem.”²⁶⁹ For Trine så Karen ingen annen fremtid enn ekteskapet. Alternativet var usikkerhet, som kvinne var man avhengig av slektninger eller andre til å forsørge en. Men som Camilla Collett argumenterte for kjærligheten som grunnlag for ekteskapet, var også Karen opptatt av at Trine måtte bli gift med en hun likte: ”Ligesaa frygtosom var jeg om det skulde falde i din Lod at blive bunden til et menneske Du ikke kunde Leve lykkelig med”.²⁷⁰

Foreldre og barns tanker om hvem som var passende ektemann var ikke alltid sammenfallende, og årsak til mange konflikter. Slike konflikter finner både Bjurmann og Steinrud i sitt materiale, og det finnes i skjønnlitteraturen. De unge kvinnes ulike forventninger til kjærligheten, men også samfunnets forventninger til kvinnene som kjærlige personer, skapte store krav. Kvinnene skulle både være behersket og kontrollerte, samtidig som de skulle være i stand til å forelske seg. Men denne forelskelsen måtte ikke komme til uttrykk, i alle fall ikke før en forbindelse var inngått. Dette var et stort dilemma for mange, og forårsaket som tidligere omtalt at flere unge kvinner ble syke.

Det er ting som kan tyde på at det var denne konflikten mellom nye kjærlighetskrav og strenge konvensjoner for jenters oppførsel som forårsaket Trines problemer i 1831. Det var også dette som gjorde henne usikker etter ballet på Rød. Også foreldrene opplevde konflikten mellom gammel og ny tid. Kjærligheten var ikke alene regnet som sterk nok til en forbindelse på tvers av de eldre idealene om sosiale og økonomisk relativt like familiebakgrunner. Men ettersom ekteskapet med Anker var et gledelig brudd med konvensjonene sett med Karen og Christians øyne, var det ikke grunnlag for konflikt. I stedet kommer det uventede ved forlovelsen frem som stor undring over slikt hell.

---

²⁶⁹ Camilla Collett la disse ordene i munnen på hovedpersonen i Amtmannens døtre

²⁷⁰ KG 29/11 1835: 2

Hannas og Trines ulike liv

Karen skrev om ekteskapet som et kall, der man tjente mannen gjennom arbeid i husholdet og med barna. Datteren Hanna hadde til fulle tatt denne oppgaven, men det var en helt annen posisjon Trine fikk på Rød. Hun var viktig for livet på Rød, men ikke så mye i det praktiske som i det kulturelle og sosiale. Hennes personlighet fikk utfolde seg, og hun fikk utvikle evnene sine utenom det rent huslige. Sogne skriver at ”Når individet sin fridom og rett til lykke blir fremheva, var det ikkje lenger så sjølvstendig som før at kvar og ein skulle halde seg til sin plass i den patriarkalske samfunnsstrukturen.”²⁷¹ De to søstrenes ekteskap kan sees på som eksempler på henholdsvis et førmoderne og et moderne ekteskap. Hanna gikk inn i et fellesskap og fylte sin plass. Trine var et individ i en tosamhet. Sammen synliggjorde de overgangen fra ekteskapet som en forbindelse mellom familier og et arbeidsfellesskap, til en personlig relasjon mellom to.

Hanna og Trine er de to søstrene man blir best kjent med i brevene. Til tross for at de begge ble gift med velstående forretningsmenn, hadde de to svært ulike ekteskap. Hanna var den huslige og arbeidsomme, hun delte et arbeidsfellesskap med ektemannen og styrte husholdet. Mathisen selv ble forsiktig karakterisert som vanskelig, giktisk og enerådig. I andre kilder er livet på Linderud i denne perioden beskrevet med et rikt selskapsliv der Mathiesen selv var midtpunkt, og Hanna som den hardt arbeidende husmoren.²⁷² Trine beskrives som tenkende, religiøs og musikalsk, og som en sosial og dyktig vertinne. Hennes ekteskap var basert på en personlig kjærlighet, og Anker og Trine delte et privatliv mer enn et arbeidsfellesskap. Anker styrte forretningene, og i den grad Trine var delaktig var det som vertinne eller følge i selskapsligheter med forretningsforbindelser. Trine hadde på Rød hjelp i huset, og var bestyrer av husholdet i navnet mer enn i praksis. Når Trine var med Anker på reiser og i selskapslivet, bestyrte moren og andre hverdagen på Rød.

Karen viste stor kjærlighet og omtanke for alle barna. Hanna var allerede etablert da brevskrivningen mellom moren og søsteren tok til. Brevene som er bevart var skrevet til Trine, så det er vanskelig å si noe entydig om moren forholdt seg ulikt til de to. Men det kommer frem at moren så på Hanna og hennes valg som et trygt valg for å sikre fremtiden. Om Trine uttrykte hun stor usikkerhet, både knyttet til hendelsen i 1831 og til Trines personlighet. Å utvikle individet, å være et inntagende vesen, var ingen sikkerhet på det førmoderne

---

²⁷¹ Sogne 2003: 134

²⁷² For eksempel i Moe 1920

ekteskapsmarkedet. At Trine ikke hadde stor interesse for husholdsvesenet, ble oppfattet som et minus. Om hun ikke skulle bli gift, ville en alternativ fremtid være å gå inn som hjelp i et annet hushold, fortrinnsvis hos en av søsknene.

I motsetning til flere av de mødrene som Bjurmann presenterer, stilte ikke Karen seg negativ til den nye utviklingen og Trines utvikling som individ. Brevene røper stor kjærlighet og omsorg. Da Trine feilet og falt utenfor den etablerte normen og det aksepterte, beskyttet moren henne, og ga henne mulighet for å etablere seg på nytt. Hun viste stor forståelse for Trine, bar ikke nag, men bidro til å forklare hendelsen som et uttrykk for et bløtt hjerte og ungdommelig sårbarhet. Men om hun ikke dømte, uttrykte hun i ettertid en viss bekymring for Trines fremtid. En bekymring som hun mente å ha delt med Trine. Om Trine hadde valgt, eller mer ubevisst tatt plass i det moderne, opplevde begge bekymring for om det kunne gi en fremtid. Overraskelsen var stor hos begge over det heldige utfallet, og Ankers spontane og uventede oppmerksomhet mot Trine.

Når Trine var usikker på betydningen av den oppmerksomheten hun var vist, var det moren som trakk frem Trines personlighet som hennes fortrinn. Det var ikke hennes familiebakgrunn eller erfaring fra hushold, men nettopp kjennetegnet ved det moderne ekteskapet, personligheten som grunnlag for kjærlighet. De praktiske rådene hun ga, var derimot preget av en førmoderne tenkning.

Det var ikke snakk om noe form for opprør, moren var forståelsesfull og liberal. En sakte utvikling uten konflikt, moren søkte trygghet for datteren gjennom å veilede henne inn mot de bestående konvensjonene. Trine føyde seg delvis og fulgte morens råd, men beholdt sin individualitet.

Hustru, mor og husholderske

”Det er sant min gode Thrine, Du har aarsag at være vigtig paa den Post du nu er sat. Det er vist ikke saa let en sag, for dig, at udfylde Fru J’s Plads. Du har ogsaa et stort gode idet du saa trygt kan henvende dig til den ædle Moer Tank, i Raad og Daad. Gud spare hendes Liv og Hælbred. Hun er dig en god Moder. Gud hielpe dig fremdeles og give dig Klogskab, Mod og Kraft til at udføre det Kald, du nu er bestemt for.”²⁷³

---

²⁷³ KG 21/8 1835: 2

Slik beskrev Karen Trines nye posisjon. Denne beskrivelsen av husholderoppgaven som høyest kommanderende, viser til den verdighet og myndighet som fulgte med denne posisjonen. Det var som tidligere omtalt nødvendig med både et mannlig og kvinnelig overhode for å få et hus til å fungere. I årene som enkemann hadde P.M. Anker hatt fru Jørgensen som husholderske. Gjennom ekteskap ble husholderskene overflødige, og det var ikke alltid like enkelt: ”Det er nu Ofentlig at Fru Pavels og Oberstlui. Widing er forloved, til liden Glæde for Kaja Græfsen som Rimelig-vis maa af Huuset da Bispinden naturligvis selv vil være den Høist Comanderende, og for K. vilde det falde tungt at være underordnet.”²⁷⁴

14/6 1836, ni og en halv måned etter at Trine og Anker 29/8 1835 ble gift, fødte Trine en sønn. I november året før skrev Karen ”Af dinne halv forstaaelige Ytringer i dit sidste brev, maa jeg Tro Du befinder Dig i velsignede omstendigheder”.²⁷⁵ Graviditeten var omtalt i bilder, og heller ikke om andre i tidligere brev skrev hun direkte om graviditet. I løpet av de ti neste årene fikk Trine og Anker ytterligere syv barn.

Hverdagen på Rød beskrev Karen ut fra individ og følelser, ikke husholdets arbeid og rangordning. Også tjenestejenter og barnepiker ble nå omtalt i materialet. Hun skrev om tjenestejenta Anne som var så glad i kalvene, og om barnepiken Gunil. Karen og Trine delte her et intimt fellesskap der de sammen forholdt seg til arbeidet og hadde en oppgave de delte. Samforståelsen kom til uttrykk i formuleringer som: ”da jeg i Striid med den Fjantede Gunil”,²⁷⁶ som klart skiller seg fra tidligere mer formelle formuleringer.

Karen hadde skrevet lite om gårdsdriften på Linderud. Den eneste gangen man får et inntrykk av omfanget og betydningen av denne, er i omtalen av brannen i 1835.²⁷⁷ Karen skrev høsten 1831 ”Det er ikke meget Frugt i Aar”,²⁷⁸ uten at hun ga uttrykk for om det var vesentlig for året som kom eller for å få inntekter. Fra livet på Stokker skrev hun om størrelsen på budskapen. Men først på Rød får vi flere detaljer:

”Med dig maa jeg underholde mig Lit i Huusligge anligender. Først maa jeg berette at baade Dronningen og Prinsessen er i ønskelig velgaaende. Hun er Enu ikke ganske frisk og kan derfor ikke Regne hva Hun Melker. Men i Gaar var det 10 Potter. Mer

---

²⁷⁴ KG 22/8 1831: 2

²⁷⁵ KG 29/11 1835: 1

²⁷⁶ KG 25/8 1839: 1

²⁷⁷ KG 17/4 1835: 1

²⁷⁸ KG 26/7 1831: 3

maa det vel blive naar hun er fulkommen frisk. I Dag har den Koe Kalvet som blev kjøbt paa Herrebrød og har faaet en Oxekalv. Nu er det rimelig at den Lever til Paaske. Anne er saa glad i den første Kalv. Hun siiger Hun kan se Mon paa den hver Dag, saaledes Voxer den.”²⁷⁹

På Rød var dyrene individer med navn, og man brød seg om det enkelte dyret, ikke bare besetningens produksjon. Det var nok ikke Karen som hadde endret seg, men hennes posisjon på de ulike gårdene. På Stokker var målet å bygge opp et levedyktig gårdsbruk, og størrelsen var viktig. Å skaffe dyr var investeringer som hadde betydningen for sønnen og den kommende svigerdatterens fremtid. På Linderud styrte Hanna, men i tillegg til henne hadde de forpakter og mange gårdsarbeidere. Det er ikke sikkert at verken Karen eller Trine hadde noe særlig kontakt med dyrene, og i alle fall ikke i en slik form at de var et samtaleemne dem imellom. På Rød var dyrene del av Trines hverdag, og også Karens når hun var der.

Fra forsørger til forsørget

De siste brevene fra Karen er skrevet i 1839 og 1841, og de hadde en helt annen tone enn de tidligere. De er lysere, stemningen er lettere og langt mer bekymringsløs. Formaninger, praktiske forordninger og oppdragende råd er helt borte. I stedet delte mor og datter en ny nærhet gjennom felles omsorg og omtanke for Trines barn. Dagliglivet med barnebarna skrev Karen om på en måte som jeg ikke finner tidligere. Delvis er det detaljerte rapporter om barnas helse og utvikling, men også morsomme historier. I 1839 var Trine på reise med sin mann, mens Karen var igjen på Rød med ansvar for barna. Hun var ikke den myndige oppdrageren, tvert imot unnskyldte hun seg for å skjemme dem bort. ”Gud give at alle de kjære paa Rød var vel og at Dika var Rolig om natten og Blid om Dagen. Jeg tænker sa ofte paa om det modsatte er tilfældt og at hun for min skyld skal faa Riis og Bask, som jeg aldrig uden Taarer kan forestille mig.”²⁸⁰

Som enke og uten forsørgeransvar hadde Karen fått en ny frihet. Alle døtrene var gift, og sønnene på nær som en hadde fått seg utdanning og kunne forsørge seg selv og familiene sine. Også Jørgen som var arbeidsufør var forsørget. Med mulighet for å bo hos flere av barna, og spesielt hos Hanna på Linderud og Trine på Rød, var Karens alderdom sikret. Hennes arbeidskraft var ikke lenger etterspurt av nødvendighet, hun var der som gjest, mor og mormor. Det var tydelig at hun fortsatt bidro, som ved å ta deler av ansvaret for barnebarna,

---

²⁷⁹ KG mars 1839: 1

²⁸⁰ KG januar 1841: 1

men med barnepiker og tjenestefolk tilgjengelig, var det en litt annen arbeidsbyrde enn det som hadde vært hennes dagligliv tidligere. Karen må ha opplevd at hun hadde lyktes. En stor barneflokk hadde hun født og oppdradd, og sett dem på hvert sitt vis forsørget og med gode fremtidsutsikter. Jeg tolker den lette stemningen disse siste årene til at hun ikke lenger var bekymret verken for seg eller barna.

Karen uttrykte takknemmelighet, spesielt overfor Anker, som viste så stor generøsitet overfor henne. Den ydmyke og unnskyldende holdningen hun tidligere hadde brukt for å takke for hjelp til Trine, enten det var til egne barn og svigersønner eller andre slektninger, er ikke lenger så synlig. Karen visste og ga uttrykk for at det ikke var noen selvfølge, og hun var takknemmelig for den gode alderdommen hun ble gitt. Da andre hjalp Trine var det annerledes. Som ugift var Trine Karen og Christians ansvar, de var foreldrene og skulle forsørge henne. Når andre bidro til dette, og spesielt når de ikke kunne yte gjengjeld, var det mer enn vanlig takknemlighet hun uttrykte. Karen var opptatt av å opprettholde likevekten i samfunnet, og da var det viktig at alle tok det ansvar og de forventningene de var gitt. Å selv ikke kunne gjøre det i tilstrekkelig grad må ha vært vanskelig.

Nå falt aldri Christian og Karen helt ut av sin sosiale posisjon, men klarte, ikke minst ved Karens innsats, å opprettholde status og å utføre det ansvar som var forventet i forhold til det. Men det var tidvis bare så vidt, og det er lett å forstå Karens ydmykhet overfor den hjelp hun mottok. I livets siste fase var det ingen som forventet at Karen skulle fylle noen viktig oppgave i samfunnet, hun hadde ingen forpliktelser. Det var forventet at barna skulle forsørge henne, om enn ikke så generøst som hun ble.

Ikke alle enker hadde en like rolig alderdom. Camilla Collett ble enke mens hun ennå hadde ansvar for små barn. Med en liten enkepensjon ble hun nødt til å ty til slekt og venner for å få endene til å møtes. Da Hanna ble enke i 1875 drev hun selv Linderud i flere år. Dyktig som hun var, førte hun blant annet opp en helt ny driftsbygning, før hun solgte gården til en av sønnene.²⁸¹ Trine selv ble sittende på Rød som enke fra 1863 og til sin død i 1902. Gården opplevde nok noe forfall i denne tiden, men hun var et sosialt midtpunkt for hele den store familien.

---

²⁸¹ Høisæther 1992: 42

”Med kjerligste Hilsen”

Kapital og sosiale rom

Karen skrev til Trine etter forlovelsen om møtet med Ankers mor:

”Den gode Fru Anker er alt for Klog, jeg tror ogsaa God, til at støde dig fra sig, naar du nærmer dig hende som du bør, med agtelse og velvillie. Har du ikke Ahner, saa har du Gud være loved Dyder, som veier mer paa Vægtskaalen i den usynlige værden, og med din Fromme Blide adfærd, formilder Du ethvert gemyt. Mange beviiser [have]s derpaa at det gode Seirer omsider, naar det holder bestandig ved.”²⁸²

Det var nesten som Karen her forklarte Bourdieus begreper om kapital og sosiale rom. ”Den usynlige værden” er det sosiale rom, den virkelighet man kan erkjenne, men i motsetning til den fysiske verden kan den ikke ses, den er ”usynlig”. Og i dette sosiale rommet plasserte Karen betydningen av ulik kapital, og skrev at aner, den sosiale og økonomiske kapitalen hadde langt mindre betydning enn ens dyder, den kulturelle kapitalen.

Det sosiale rom, møteplasser, er avgjørende for at kapitalen skal kunne realiseres og få betydning. Kapital kan brukes som et utelukkende passivt begrep for å beskrive en tilstand og plassere individene i forhold til hverandre i det sosiale rom. Jeg har valgt å se på det som et noe mer aktivt begrep. Kapital er tegn på noe man har, men også noe man kan miste eller tilegne seg. Kapital kan også brukes, det er en ressurs som kan være avgjørende for å komme til posisjoner på feltet.

Kulturell kapital

Kulturell kapital er den mest bestandige. Det er ikke noe man uten videre mister eller tilegner seg, og den er ikke direkte avhengig av økonomisk kapital, selv om det kan være sammenheng. Denne sammenhengen skyldes delvis at det kan være nødvendig med en viss økonomisk kapital for å skaffe seg kulturell kapital, slik det for eksempel kostet med utdanning og opplæring i musikk. Som vi har sett var det å kunne spille og synge sett på som en viktig del av dannelsen, ikke minst for jenter i dette miljøet. Kulturell kapital kunne vises frem som et resultat av familiens velstand. Sammenhengen mellom økonomisk og kulturell

---

²⁸² KG 28/6 1835: 3

kapital kan også skyldes at personer med sammenfallende økonomiske interesser og kapital omgås i samme miljø, og den kulturelle kapitalen formes av omgivelsene. ”Objektivt sett kunne ein rekne med at gutar og jenter som hadde vakse opp i gode slekter, hadde gode dyder.”²⁸³

Kulturell kapital er en sammensatt kapital. Vi har sett hvordan Trine fikk opplæring i kulturelle sysler, hun ble blant annet oppfordret til å lese og hadde fått trening i å synge. Dette dannet grunnlag for en dannelse og væremåte som Karen la stor vekt på etter at Trine hadde møtt Anker. Holdninger til arbeid, nøysomhet og religiøs innstilling var også del av Trines kulturelle kapital.

Foreldre kunne investere i barns kulturelle kapital. Bjurmann viser hvordan døtres ferdigheter i sang, musikk og drama ble vist frem, mer eller mindre mot døtrenes vilje, for å demonstrere familiens velstand. Kulturutøvelse ble et signal om den mulighet familien hadde for å betale for undervisning. Denne kulturutøvelsen fungerte også som en mer utvunget kontakt- og omgangsform.²⁸⁴ Trine behersket denne omgangsformen, spesielt utmerket hun seg som en god sanger.

Kvinner hadde liten råderett over den økonomiske kapitalen. For Karen var deler av den kulturelle kapitalen en viktig ressurs. For å sikre Trine den nødvendige utdannelsen og kulturelle opplæringen, var faren aktiv som betaler. Men etter at Trine var ferdig med den mer formelle delen av utdanningen, var det moren som alene styrte opplæringen. Fellesskapet mellom mor og datter var viktig, og mye av Karens ære lå i døtrenes dyktighet.

Kulturell kapital var den mest private, både i tilegnelse og omsetting. Karen forklarte Trines suksess med hennes evner i møte med folk. Hun fremholdt Trine som yndig, at mennesker ble inntatt i henne, hun var hyggelig. Kort sagt hadde hun en høy kulturell kapital som hun evnet å formidle, og som hadde høy omsetningsverdi i embetsmannsmiljøet.

---

²⁸³ Sogner 2003: 125

²⁸⁴ Bjurmann 1998: 214f

Sosial kapital

Sosial kapital er en egen del av kulturell kapital og er uttrykk for nettverk. Det var denne kapitalen Karen spesielt benyttet som ressurs. Slekten stod i gjensidig ansvar til hverandre, men man måtte pleie kontakten for å holde båndene vedlike. Da Trine var uheldig i 1831, mistet hun i for seg ikke den personlige kulturelle kapitalen hun hadde, men for en periode sosial kapital. Hun ble satt utenfor fellesskapet og kunne ikke lenger omgås alle som hun tidligere hadde gjort. De ulike formene for kapital henger nøye sammen, og uten et stort nettverk og tilgang til sosiale rom, ble den kulturelle kapitalen mindre anvendelig.

De eldste generasjonene vi møter i brevene, Christian og Karen og også delvis deres foreldregenerasjon, ble holdt sammen av innviklede slektskapsbånd som følge av mange giftemål mellom søskenbarn og andre slektninger. Dette ser det ut til å bli mindre av i generasjonen etter. Blant Trine og hennes søsken ble ingen gift med nære slektninger, med unntak av eldstebroren Jacob som giftet seg med sin kusine. Det kan se ut som en utvikling der den sosiale omgangskretsen utvides til i større grad å omfatte også andre utenfor slekten, eller rettere, at slekten stadig omfattet andre som ikke tidligere var betegnet som slekt eller nær omgangskrets. Karen kommenterte det slik da Christian August ble forlovet med Marie Randers, og Trine fikk være hos hennes foreldre i Skjeberg: ”Herre Gud, mennesker som man aldrig har betraktet annerledes en som Fremede kan man faa saa kjær for sinne Børns skyld, som bringer os saa nær sammen.”²⁸⁵

Sogner skriver om utviklingen av sosiale nettverk:

”I dag ser det ut til at venskap har fått mykje meir å seie enn før. I tidlegmoderne tid kunne omgrepet vener tyde dei næraste, og kunne omfatte både nær familie og andre i omgangskrinsen. Det arta seg neppe slik vi tenkjer oss venskap i dag; som ei oppleving av intimitet og gjensidig velvilje uavhengig av familieband. Denne forma for venskap voks truleg fram parallelt med den romantiske kjærleiken frå slutten av 1700-talet, og kom ofte til uttrykk som dyrking av nære og intime venskapsband mellom personar av same kjønn.”²⁸⁶

Hvem man hadde nære relasjoner med var i endring, fra en stor slekt til familie med venner. Dette var bare begynnelsen på endring i sosiale relasjoner som vi fortsatt ser i dag. For valg av ektefeller betød det at man møtte flere, og etter hvert også muligheten for å møte ektefelle utenfor foreldrenes sosiale nettverk. Tidligere virket dette begrensende på mulighetene for

---

²⁸⁵ KG 27/3 1835: 1

²⁸⁶ Sogner 2003: 168

ekteskapsinngåelse. Slekten holdt seg lenge sentral i de sosiale nettverkene. Flere fra generasjonen etter Trine ble gift med sine søskenbarn, og spesielt innenfor embetsmannsmiljøet var det lenge vanlig fordi ekteskapsmarkedet var begrenset.²⁸⁷

Økonomisk kapital

Den økonomiske kapitalen var, som jeg har vist tidligere, i første rekke mannens. Kvinnen var avhengig av en mann som forsørger, far, ektefelle eller annen formynder. Kvinner kunne ha egen økonomisk kapital, og kunne føre ressurser med seg inn i ekteskapet. Men for de kvinnelige hovedpersonene i mitt materiale var den økonomiske kapitalen de materielle ressursene i husholdet. For mennene var det derimot nødvendig å være økonomisk i stand til å forsørge en familie før han kunne inngå ekteskap.

Å ha sammenfallende økonomisk kapital var sett på som en fordel for ekteskapet. Ida Bull finner i sitt materiale en holdning til at partene skulle være økonomisk likeverdige, og ha utsikter til en rimelig forsørgelse.²⁸⁸ Forventningen om en likeverdighet kommer til uttrykk i mitt materiale gjennom en latterliggjøring av menn som frir til langt mer velstående kvinner. For datteren Trine ble det understreket at penger ikke alene gjorde en lykkelig, men den økonomiske ujevnheten ble ikke fremholdt som noe problem så lenge det var mannen som var formuende. Dels kan det skyldes at det ikke var forventet at kvinner skulle ha store formuer, og dels fordi det var mannen som var den som kunne ta initiativ til en ekteskapsinngåelse. For en mann ville det være en aktiv søken etter penger å fri til en formuende kvinne, for kvinnen ville det være et lykketreff å bli fridd til av en velstående mann. I tillegg kommer den sammenheng som er mellom økonomisk og kulturell kapital, og at likhet i økonomi også i stor grad ville bety likhet i bakgrunn, syn på utdanning, sosial samværsform og ordning av dagliglivet.

Anker var, som en av sin samtids mest velhavende menn i Norge, udiskutabelt i stand til å forsørge en familie. Han var dessuten enkemann, og hadde således allerede etablert et hjem. Trines økonomiske kapital var på ingen måte sammenfallende med Ankers. Hennes økonomiske stilling kommenterte begge foreldrene gjennom å peke på hennes mangler i klær og utstyr. Dette var et synlig uttrykk for avstand i økonomisk kapital, men det var delte holdninger til betydningen av dette. Delvis var det ubehagelig å fremstå som mindre bemidlet,

---

²⁸⁷ Sogner 2003: 124

²⁸⁸ Bull 1990: 491

men så lenge man var velstelt og klærne ellers var hele og rene, var det ikke grunn til at det skulle bli holdt mot en. At Karen og Christian var klar over den økonomiske kapitalens betydning er tydelig. Samtidig som de ser dette, var de opptatt av å begrense betydningen. Økonomisk kapital var ikke noe man skrøt av eller åpent kalkulerte med. Til tross for Trines manglende økonomiske kapital, har familien klart å opprettholde den kulturelle og sosiale kapitalen på et slikt nivå at avstanden mellom Trine og Anker ikke var så stor som den kunne ha vært.

Det er likevel klart at denne ulikheten gjorde at forlovelsen ble oppfattet som uventet, og at nyheten av flere ble mottatt som en skandale. Samtidig som Karen skrev at ”fornuftige folk” ikke ville holde det mot Trine, syntes både hun og Christian det var leit å ikke kunne gi datteren den ønskede økonomiske kapitalen. Dette plaget Karen også etter at forlovelsen var inngått, og hun skrev til Trine at hun var takknemlig for forholdet, men understreket at det ikke var det som skulle bety noe, men hvordan Anker var som person, altså hans kulturelle kapital.

Den økonomiske kapitalen var den som lettest ble endret. Endringer som spesielt for kvinnen kunne skje raskt og uten egen innflytelse, ettersom de var så avhengig av forsørgeren. Trine gikk i løpet av noen få sommermåneder fra å være del av husholdet hos svigerinnens foreldre på en prestegård, til å bli frue på Rød, og ansvarlig for sitt eget store hushold. De økonomiske svingningene kunne også gå raskt andre veien, slik Camilla Collett opplevde da hun mistet forsørgeren.

Det fantes likevel et system som skulle demme opp for en slik usikkerhet. Karen var bekymret for at Trines helse skal sette stopper for et giftermål, ikke for hennes økonomiske sikkerhet, men hennes lykke og selvstendighet. Nettverket, den sosiale kapitalen, førte til en stor grad av stabilitet og trygghet.

”Jeg maa ei glæmme at fortælle dig det gode tilbud Præsten Randers har gjort Chri., det nemlig at Han vil have Ham til Huus Lærer og til at være Ham behjælpelig i Forretninger naar Han bliver færdig med sin Embeds Examen. Var ikke dette et velsignet tilbud, jeg kan ei unlade at bemærke, at det er som det algode forsyn liigsom tilgjængjæld for den opofrelse Chri. har vist Jakob Wetlesen i Fridrikstad, i det at Han af de Pænge Han selv maanedlig laaner af gamle Faie, som er 12 Spd, har forbundet sig til at betale Skole Løn for J. Den tid Han har tilbage at gaa paa, som er Enu halvandet aar. Aarsagen at dette skede, var at Hans Moder talte om i Sommer Hun var her, at de saa sig nød til at tage ham du af Skolen da deres Leilighed ikke var at betale

for Ham længer. Dette gjorde Ch. saa ont da Han hørte Han er en flink og brav gut at Han bestemte sig til det anførte og tillige sænde Ham bøger.”²⁸⁹

Dette forteller om et uformelt system der man hjalp de som sto økonomisk svakere enn seg selv til utdanning. Selv om Christian August selv lånte penger, var han bedre stilt enn Jakob Wetlesen, og tok på seg å betale skolepenger for ham. Dette var ikke et forpliktende og institusjonalisert system, men gjennom morens omtale er det tydelig at hun mente man hadde et moralsk ansvar, og at den som tok sine oppgaver i systemet, også ville høste fordelene. At Christian August fikk et så godt tilbud fra presten Randers, var det ”algode forsyn” som gjorde gjengjeld for den økonomiske hjelpen han hadde ytt til en yngre og enda mindre bemidlet skolegutt. Argumentasjonen som her var ført i pennen av Karen, og de holdninger som lå til grunn, var med på å opprettholde de økonomiske ordningene med en kjede av hjelp nedover. Å bryte kjeden, å ikke yte sine forpliktelser, ville ikke gi andre samme gode grunn til å hjelpe en selv. Det var et resiprokt system, der man måtte gi for å kunne regne med å få. Egoisme, eller å stille seg utenfor systemet, var en stor personlig risiko i en tid uten offentlige velferdsystemer.

Kapital var i stor grad knyttet til eiendom og privilegier, som bidro til å stabilisere økonomien. Dette gikk i arv, og det var vanskelig å slå seg gjennom uten tilgang på dette. Men store svingninger tidlig på 1800-tallet, først med oppgang i trelasthandel og påfølgende krigshandlinger og økonomiske nedgangstider, førte til en viss bevegelse. Likevel, som for Ankers første svigerfamilie, Tank, sikret nettverket at de beholdt sin kulturelle og sosiale posisjon, og ble boende i sitt gamle hjem på Rød.

Eiendommens betydning og den trege kapitalutviklingen skiller dette samfunnet fra klassesamfunnet som kom mot slutten av 1800-tallet. Her ble den monetære og raske økonomien viktigere. Mange av de familiene som hadde vært ledende i norsk økonomi på 17- og 1800 tallet forsvant, og nye økonomiske systemer oppstår. Man ble mindre avhengig av arv og nettverk, og mer avhengig av egen dyktighet i økonomiske saker.

Sosiale rom

De ulike formene for kapital er ikke atskilt, men som beskrevet oppstår de i et avhengighetsforhold til hverandre, og fungerer i et samspill. For at kapitalen skulle ha

---

²⁸⁹ KG 4/12 1831: 3f

betydning var det viktig med et sosialt miljø som skapte sosiale anledninger. Her kunne man møtes og forbindelser kunne oppstå. Disse møtene mellom mann og kvinne var sterkt kontrollert, og ga lite frihet og spillerom for den enkelte, spesielt for unge ugifte. Den sosiale kontrollen var streng, og begrenset mulighetene.

Samværskulturen hadde muligheter for samhandling. Sang, musikk og dans var aktiviteter der ungdom på tvers av kjønn kunne gjøre noe sammen. Her hadde kvinnene en viktig plass i forberedelsene og som vertinner, underholdere og dansepartner, og det var viktig å mestre disse ferdighetene. Det er spesielt i brevene fra Christian vi hører om det sosiale livet, om musikk og dans i hverdagen, og de større festene. Dette var som nevnt møteplasser, og noe far og datter hadde felles, i motsetning til det kvinnelige arbeidsfellesskapet som var forbeholdt mor og datter.

Ballet på Rød hadde en helt avgjørende betydning for Trines liv. Hun kunne i liten grad selv ta initiativ til slike møteplasser, og var avhengig av å bli invitert og tatt med. Etter ballet oppfordret moren henne til å holde kontakten, men med fru Tank, ikke Anker selv. Kvinner kunne besøke kvinner, andre møteplasser var det menn som sto ansvarlig for. Dette var et uttrykk for at kvinnen skulle fremstå som passiv i slike saker.

Trine hadde som 16 åring handlet feil i forhold til forventet oppførsel, og måttet ta konsekvensene av det ved å holde seg vekk fra sosiale omgangskretsen et års tid. På denne måten begrenset familien skadeomfanget, samtidig som hun ikke fikk mulighet for å delta og bli utsatt for prøvelser som disse møteplassene kunne være for unge kvinner.

Kommandørinnen til Jonas Lie så hvor viktig de sosiale sammenkomstene var for at forbindelser kunne oppstå. For henne var det en stadig avveining mellom beskyttelse og eksponering. Døtrene skulle synes, men ikke for mye, og for all del ikke ufordelaktig. Møteplassene ga muligheter, men det var om å gjøre å mestre konvensjonene. Datteren Cecilie fikk stadig korreks av broren Karsten, og var fortvilet over de mange forbud og mulighetene til feiltrinn som det var.

Kvinnelig handlingsrom

Det var klare begrensninger for de mulighetene Karen og hennes døtre hadde for å forme sitt eget liv og skape seg en fremtid. Om de opplevde disse begrensningene som problematiske, kom det ikke til uttrykk i brevene. Rammene for en kvinnes handlinger var ikke oppe til debatt i brevene, men tvert imot påpekte Karen betydningen av å fylle sin plass i det etablerte systemet. Det var en kvinnelig plikt, og å gjøre sin plikt var ikke bare riktig, men ville føre til at man fikk et godt liv.²⁹⁰

Kvinnernes utgangspunkt var hjemmet, og det var ut fra dette de kunne agere.²⁹¹ Innenfor de mulighetene kvinnene hadde, gjennom oppdragelse av barna, forvaltning av eiendeler og arbeidskraft, gjensidig hjelp innenfor nettverket av slekt og venner og gjennom tilgang til mannens ressurser, arbeidet Karen aktivt for seg og sine. Uten store ord eller handlinger som syntes offentlig, klarte hun å skaffe familien ikke bare det aller nødvendigste, men en sosial posisjon som var viktig for barnas fremtid. Og hennes arbeid ble kronet med hell, om enn til overraskelse for henne selv og omverdenen.

Selv om det ikke ble stilt spørsmål til de grunnleggende rammene for kvinnelig aktivitet, var det likevel ikke uproblematisk å følge dem. Karen var oppmerksom på at det var vanskelig å følge normen, og da Trine ikke lyktes, opptrådte hun som en mild veileder for å få henne innenfor det aksepterte igjen. Selv om Karen var forståelsesfull, fryktet både hun og Trine at andre kunne reagere på det som hadde skjedd, og at Trine kanskje kunne miste den posisjonen hun før hadde hatt. Med den nære familien som støtte, la de til rette for at Trine skulle reise seg og komme styrket tilbake.

Trines ekteskap med en av landets rikeste menn kom overraskende på familien, og var nok en aldri så liten skandale i samtiden. Men i stedet for å være et enkeltstående tilfelle av grenseoverskridelse, var det et eksempel på en endring i praksis ved valg av ektefelle. At det ble så tydelig og lagt så godt merke til, skyldtes først og fremst Ankers posisjon som en fremstående, rik og relativt ung enkemann.

---

²⁹⁰ KG 10/7 1831: 2

²⁹¹ Steinrud 2008: 222

Steinrud stiller spørsmålet om kvinnene kunne betraktes som selvstendig agerende individer, og svaret blir at: ”I fallet med de fyra systrarna Terdmeden är det tydligt att de visserligen levde i ett patriarkat och var underkastade mannen, med det betydde inte att de kunde agera som självsändiga subjekt.”²⁹² Karen levde også i en hverdag der mennene hadde langt større rettigheter og muligheter. Ettersom Christian var pensjonert og eiendomsløs, var hans posisjon og muligheter minst like begrenset. Uten egentlig å bli gitt råderett over ressursene eller den formelle posisjonen, var det langt på vei Karen som var det aktive familieoverhodet. Dette gjorde hun i det stille og uten å sette Christian tilside. Denne fremgangsmåten kaller Haavet ”beskjedenhetsretorikk”. Kvinnene fremsto som underordnet, og fremstilte ikke direkte sine ønsker og meninger. Likevel fikk de formidlet sine interesser under ”slør”.²⁹³

Offentlig og privat

Steinrud skriver om hvordan søstrene Tersmeden diskuterte og var involvert i mennenes forretninger. At jeg ikke finner dette i samme grad i materialet, behøver ikke bety at Karen, Trine eller Hanna ikke var orientert om dette. Christian hadde knapt noen forretninger. Den lille pensjonen han hadde gikk med til daglige utgifter, og når de snakket om penger til kjolestoff, reise og hjelp til andre, var det trolig alt de hadde av midler. Det var dermed ingen forretninger det var naturlig å involvere seg i for Karen.

Karen var informert om mennenes handlinger i det offentlige rom. Hun omtalte med bekymring Mathiesens økonomiske stilling og arveoppgjøret etter hans bestemor gjennom flere brev sommeren 1831.²⁹⁴ Hun engasjerte seg i svigersønnenes søknad til nye prestekall,²⁹⁵ og forsøkte å styre Christians pengebruk.²⁹⁶ Karen kunne også ta initiativ til samtaler, slik hun i et brev skrev:

”Jeg maa ei glæmme at fortælle, at jeg var saa ganske hældig i gaar at faa den Søde StadsRaad Krogh i tale, som jeg siden Fru M’s Død, meget har ønsked. Det traf saa veltilpas Han kom for at tale med Un. og med samme tog jeg anledning til at tale med Ham under fire øine, hvor om, tror jeg vist du slutter dig til fra i Vinter. Jeg fant mig ved Hans venlige tale og kloge Ytringer meget tilfreds.”²⁹⁷

Hva samtalen handlet om er uvisst, men synliggjør samhandling mellom kjønnene.

---

²⁹² Steinrud 2008: 220ff

²⁹³ Haavet 2001: 174ff

²⁹⁴ Bl.a. KG 22/8 og 10/7 1831

²⁹⁵ KG 4/3 1832: 5

²⁹⁶ KG 1/5 1835: 5

²⁹⁷ KG 18/7 1831: 2

”Offentlig” og ”privat” utgjør ikke fysiske rom, men er sosiale og ideologiske konstruksjoner.²⁹⁸ Ved å bruke de til å skille ut mannlige og kvinnelige områder i kulturen, kan man også se hvordan de ut fra sine ulike domener samhandler. Når jeg gjennom analysen har understreket det kvinnelige og mannlige, har det ikke vært for å skape motsetning, men for å beskrive de to posisjonene. Slik de fremstår i materialet er de langt på vei sidestilt, og gjensidig avhengig av hverandre. Det er først når man lar offentlig dokumentasjon som lovgivning, politiske skrifter og lignende være førende for beskrivelsen av kulturen at den private delen blir usynlig.

”Privat” i denne sammenheng er ikke det samme som ”intim”.²⁹⁹ Det private er et sosialt rom, der menn og kvinner samhandler, og der den kvinnelige kapitalen har verdi og er mulig å omsette. Brevene tar i stor grad opp private tema, men bare mindre deler er intime. Selv ved Trines sosiale fall var moren bare unntaksvis direkte personlig, og det var vanskelig å få tak på hva som hadde skjedd. De mest intime brevene er de siste, der de felles følelsene og ansvaret for Trines barn omtales svært personlig.

Mangelen på intimitet i brevene skyldes blant annet at det ikke var en sikker kommunikasjonsform, men lett kunne leses av andre. Dette igjen viser nettopp hvordan det private også var en åpen og allmenn arena, bare med andre normer og uttrykksformer enn den offentlige. Slik mannen hadde en enestående posisjon i det offentlige, hadde kvinnen sitt motstykke i det private. Likevel er det ikke tvil om at mennene hadde flere rettigheter og større handlingsrom enn kvinnene, og at den reaksjonen som kom, blant annet fra Camilla Collet var berettiget. Men fra Karens ståsted, hadde hun muligheter, både innenfor det kvinnelige fellesskapet, og i samhandling på tvers av kjønn.

Kvinner som stabiliserende kraft

Karens mål var å opprettholde det bestående. Hun ga aldri uttrykk for at hun ønsket at sønnene skulle gjøre stor karriere, eller at familien på noen måte skulle bedre sin økonomiske og sosiale posisjon. Idealet var nøysomhet. Hun var opptatt av at sønnene og svigersønnene skulle få embete som gjorde det mulig for dem å forsørge familiene sine, og at døtrene og svigerdøtrene skulle fylle sine kall som hustru, husholderske og mor. Men hun så også alle barna som ulike individer, med egne drømmer og behov.

---

²⁹⁸ Steinrud 2008: 20

²⁹⁹ Steinrud 2008: 20

For Trine spesielt håpet hun at hun skulle få en mann som kunne gjøre det mulig for henne å utvikle evnene hennes. Kanskje var det mer fordi hun så at Trine ikke hadde de store gledene ved huslig arbeid, at hun ikke hadde så god helse, eller at hun hadde spesielle anlegg og talent for annet enn husarbeid. Likevel var det størst sannsynlighet for at det ble hennes fremtid, enten som hustru til en embetsmann, eller som husholderske i et annet hushold. Gjennom hele oppveksten, og ikke minst gjennom opplæring og reiser, ble Trine forberedt på fremtiden som gift, med ansvar for et hushold. Hun ble også introdusert for foreldrenes nettverk. Uten eiendom og økonomiske verdier, var dette den viktigste medgiften Karen kunne gi henne.

Opplæring ga i stor grad inkludering i et kvinnelig arbeidsfellesskap, og den tette kunnskapsoverføringen mellom generasjonene bidro til en kontinuitet i arbeid og utførelse. Ikke bare egne barn, men også svigerdøtrene ble inkludert, slik Karen selv hadde fått opplæring av sin svigermor. Det generasjonsoverskridende fellesskapet skapte kontinuitet, og bidro til å styrke Karens ideal om å bevare det bestående. Samtidig pekte Karen selv på at hun ikke alltid hadde vært enig med sin svigermor, og hadde vi hatt Trines svar på brevene, hadde nok forskjellen mellom generasjonene blitt tydeligere.

Karens ideal var tydelig førmoderne og preget av en eldre tid da det ikke var lagt til rette for individuell utvikling, men at man måtte inn i relasjoner og bli del av det gode selskap for å lykkes. Man var avhengig av nettverket for å komme inn i sentrale posisjoner, slik Ida Bull beskriver miljøet blant handelsmennene i Trondheim på slutten av 1700-tallet.

Klassesamfunnet som avløste dette var derimot preget av nettopp sosial mobilitet. De gamle nettverkene fikk mindre betydning, de ble endret og erstattet av nye. Også kvinnerollen ble endret, og ferdighetene og idealene Karen hadde satt så høyt nettopp fordi de bidro til stabilitet, ble byttet ut med nye som ga andre muligheter.

Geskjeftig eller underordnet

Jonas Lies voksne kvinner, komandørinnen og Ma, opptrådte langt på vei som Karen, og agerte innenfor det private og med slekten som nettverk. De gjorde heller ikke opprør mot det etablerte handlingsrommet for kvinner, men i motsetning til Karen tok de det i strategisk bruk for å bedre egen og barnas sosiale posisjon, og ikke for å bevare det bestående. De benyttet seg av strategier og sine kvinnelige posisjoner, handlet innenfor det etablerte og hadde som mål å ikke bare sikre barnas fremtid, men å klatre på den sosiale rangstigen. Lies kvinner fremstår begge som geskjeftige, tidvis komiske, og deres streben oppover ble ikke kronet med

hell. Taktikken og spillet i kulissene slo tilbake på dem selv, og barnas fremtid ble ikke slik de hadde planlagt. Kanskje skjedde dette først og fremst fordi de ikke hadde tatt hensyn til barnas egen vilje, men tvert imot ønsket å styre deres vilje. ”Flickorna var objekt, redskap för familjens strävan uppåt”,³⁰⁰ skriver Bjurmann.

Den stabile samfunnsordningen og lojalitet til at man skulle forvalte den posisjon man var gitt, hørte til det eldre samfunnet. Det var begrensede muligheter for sosial mobilitet, og det var ikke forventet at man skulle eller ville endre sosial og økonomisk status. Lies kvinner hadde posisjoner og muligheter som tilhørte det eldre embetsmanskiljøet, men ønsker og forhåpninger fra klassesamfunnet. Der de pekte fremover i tid, var Karen forankret i tiden før 1814.

Jeg opplever ikke på noen måte Karen som plagsomt geskjeftig på barnas vegne. Hun brukte de mulighetene hun hadde for å sikre familien sin, men hun virker ikke å ha hatt som mål at verken de eller hun skulle klatre sosialt. Det ser ut som beskrivelsen av Glørsenslekten som rettskaffen og karakterfast³⁰¹ stemmer overens med det inntrykket jeg får av Karen gjennom brevene. Målet var å opprettholde livsgrunnlaget og det sosiale nettverket, ikke å øke personlig rikdom eller innflytelse. Tilbakeholdenhet og nøkternhet var en dyd. Foreldrene kunne forstå Trines ønske om å ha flere og finere klær under ballet på Rød, de avviste det ikke som forfengelighet, men fremholdt at fornuftige mennesker ikke ville holde det mot henne, selv om det hadde vært hyggelig for hennes egen del.³⁰²

Der Karen fremholdt det å finne sin plass som en dyd, var Camilla Collett en kvinne som ikke ønsket å følge det etablerte, og gjorde opprør mot det begrensede handlingsrommet kvinnene hadde. Hun var relativt alene om å gjøre det så bevisst, og ikke minst ved å gjøre det i offentligheten. Trine må, ettersom hun hadde hatt problemer med å innordne seg, oppleve at det var begrensninger for hva en kvinne kunne gjøre. Om hun satte ord på det og argumenterte, eller bevisst handlet for å endre disse, kommer det ikke frem i brevene. Ut fra Karens svar tyder det på at hun overfor moren beklaget feiltrinnene sine, og gjorde hva hun kunne for å innordne seg.

---

³⁰⁰ Bjurmann 1998: 218

³⁰¹ Anker-Rasch 2001: 54

³⁰² KG 1/5 1835: 2

Camilla Collett angret ikke det andre ville si fremsto som feiltrinn. Tvert imot brukte hun det som argument for å endre kvinnes stilling. Hun var en opprører og en kvinneaktivist, som etter hvert skulle få mye å si for utvikling og bedring av kvinnes kår. Der Karen agerte i det stille for å opprettholde det etablerte, tok Camilla Collett steget ut i det offentlige og talte åpent kvinnes sak.

Til tross for at morens mål var å sikre stabilitet, og at Trine slik det fremkommer i brevene ikke gjorde motstand mot å innordne seg systemet, fikk hun en fremtid som Lies kvinner kunne misunne henne. Hun ble svært godt gift, og sikret både seg selv og familien økonomisk og fikk økt sosial status. Samtidig fikk hun muligheten til å utvikle sine egne evner, og med Rød som utgangspunkt og salmedikteren Landstad som en av sine nære venner, ble hun sentral i en Grundtvigianermenighet i Halden.

I den grad det moderne er knyttet til overgangen fra et kollektivt handlingsmønster til individuelle valg, er det tydelig at Karen representerte et førmoderne syn. Det handlet om å bevare det bestående, finne sin plass i det etablerte, og handle slik kollektivet ønsker og forventer. Egen vinning var underordnet. Samtidig var egen ulykke også viktig å unngå, da kunne man ikke lenger fylle sine forpliktelser og andre i kollektivet måtte ta over. Da lå man andre til byrde, og det var ikke ønskelig.

Overgangen fra sosial forbindelse til personlig relasjon

Karens syn på ekteskapet fulgte også en førmoderne tankegang om at forbindelsene skulle være mellom to jevnbyrdige. Der Bull fremholder penger og forbindelser som viktig, var det uakseptabelt for Karen. De unge skulle selv bestemme. Hun forventet at det var ryktet om dyktighet og redelighet som skulle vekke en ektemanns interesse. Det intime møtet og den individuelle kjærligheten som ser ut til å være årsak til Anker og Trines ekteskap, var et nytt og moderne ekteskapsideal³⁰³ som hun ikke hadde ventet.

Betydningen som penger, fin familie og forbindelse hadde for ekteskap stått sterkt lenge. I litteraturen om Rød og Anker nevnes hans første kone hyppigere enn Trine. Diderikka Tank hadde den riktige bakgrunnen, og selv i dag er det nok mange som tenker på dette ekteskapet

---

³⁰³ Bjurmann 1998: 9f

som mest betydningsfullt. Til tross for at ekteskapet med Trine som var lengste. Det var hun som førte slekten videre og ble sittende som eier på Rød lenge etter hans død.

Nettverket var viktig, og for familien Gløersen avgjørende, for å opprettholde sosial status, og tidvis trolig også avgjørende for i det hele tatt å sikre mat på bordet hver dag. I materialet blir det tydelig betydningen av å få gitt sønnene en utdanning så de kunne etablere seg, og å få døtrene godt gift. I første rekke ser vi det gjennom Hannas gifte til Linderud og senere også Trine som ikke bare forsørget seg selv gjennom ekteskapet, men ble i stand til å sørge for familien.

Også innholdet i ekteskapet endret seg. For Hanna på Linderud var det først og fremst en arbeidsplass, der hun og Mathisen hadde definerte oppgaver. Hanna var husholdets overhode, og i litteraturen understrekes det at hun skjøttet oppgaven med udiskutabel dyktighet og en enorm personlig arbeidsinnsats. Hun forlot sjelden Linderud, og Mathisen dro flere ganger på reise alene. Trine fremheves i litteraturen først og fremst som vertinne og midtpunkt i selskapslivet på Rød. Hun var mye med Anker på reise, og Karen omtalte forholdet i ekteskapet som nært og godt.

Tretten år er et svært begrenset tidsspenn, og ikke så godt egnet til å snakke om endringer over tid. Likevel kan jeg se tendenser til nettopp dette som kjennetegner overgangen til det moderne, fra fellesskap til individ, fra hushold og produksjonshensyn til følelser, fra slekt til familie.

Et moderne ekteskap?

Karen respekterte og var innforstått med at det ikke var foreldrene, men de unge som både tok initiativ til og avgjorde ekteskapsforbindelser. Verken hun eller Christian viste noe tegn til å ville påvirke sine barns valg utover etter beste evne å gi de tilstrekkelig med utdanning og oppdragelse. Men selv om Karen hadde akseptert forutsetningen for en moderne ekteskapsforbindelse, hadde hun ikke et ideal som tok høyde for ideen om det sterke individet og den personlig kjærligheten.

Anker var rik, godt voksen og handlet ut fra en suveren sosial og kulturell posisjon da han valgte å forlove seg med Trine, på tvers av alle forventninger og normer. Det var ventet at han skulle gifte seg igjen, men hvorfor valget falt akkurat på Trine er vanskelig å si. Det fortelles i

brevene at hun hadde gjort lykke på Rød, og noe hadde vekket Ankers oppmerksomhet. Kanskje var det kjærlighet.

Om Anker var blitt forelsket i Trine, og gjorde sitt valg ut fra et moderne ekteskapsideal, er det et annet spørsmål om Trine gjorde det samme. Følte hun kjærlighet for Anker, og var hennes valg et uttrykk for et moderne handlingsmønster? Hadde Trine i realiteten noe valg?

Som siste ugifte datter i en vel ansett, men ubemidlet embetsmannsslekt, uten eiendom eller forretningsforbindelser, var det ingen som ventet at hun skulle bli gjenstand for Ankers oppmerksomhet. Tvilen hun uttrykte til foreldrene etter ballet vitner om det utenkelige i situasjonen, og hennes usikkerhet på hvordan hun skulle møte den. Men spørsmålet var ikke om hun ønsket oppmerksomheten eller ikke, men hva Anker hadde ment med å åpne ballet med henne. I hennes posisjon å bli fridd til av en av landets mektigste og rikeste menn, ville hun hatt mot til å si nei?

Det var, til tross for at det fremstilles som de unges valg, først og fremst de unges mennenes valg. Det var de som hadde mulighet for å handle gjennom å ta kontakt med de unge kvinnene og etter hvert fremføre et frieri. Kvinnene skulle være klare for å forelske seg, men hadde ingen mulighet for å vise det eller handle i henhold til egne følelser. De ble ikke gitt muligheten for å vise følelsene sine i særlig grad, og var prisgitt at mannen forsto og tok initiativet.

Ekteskapsavgjørelser i embetsmannsmiljøet i første halvdel av 1800-tallet fikk på den måten svært ulikt innhold for kvinner og menn. Mennene fikk større frihet til å velge hustru etter eget ønske. Mange var sikkert fortsatt styrt av de eldre fornuftsidealene i sine valg, i like stor grad som det var et valg basert på følelser. Normene for hva som var anset for et passende parti var lenge nokså faste, og jevnbyrdighet i forhold til sosial og økonomisk bakgrunn var fortsatt et viktig kriterium, og bidro lenge til å opprettholde gamle sosiale mønstre.

Etterord

Fortellingen om Karen og Trine kan lett oppfattes som en solskinnshistorie. En familie med ressurser, en kjærlig mor og en snill datter som blir godt og lykkelig gift. Men da glemmer vi at dette er en familie som har opplevd krig på nært hold, de har kjent sult og ikke visst om de hadde mat på bordet neste dag og de har stått på bar bakke, uten hjem og arbeid.

Mitt oppi dette stod Karen fjellstøtt. Hun drev gård og hushold, fødte 11 barn, skaffet mat og klær og oppdro barna. Uten mulighet til å tre ut i det offentlige rom for å hjelpe familien sin, jobbet hun iherdig privat, nøysom og flittig. Slektninger og gode venner var hennes sikkerhetsnett, og det som sørget for stabilitet for familien. Det var en styrke i Karen som man ikke kan annet enn å bli imponert av.

Fortsatt finnes det kulturer der kvinners handlingsrom kun ligger i det private. Når deres familier blir flyttet på og mister det trygge og kjente, er det ikke å forundres over at kvinnene gjør hva de kan for å opprettholde kontakten med slektninger og venner, og forsøker å opprettholde det nettverket de hadde før. Dette er sterke kvinner som skaper stabilitet for familien sin, men de er ofte lite synlige i offentligheten og kan for andre virke hemmende for utvikling og integrering. Jeg håper denne historien kan bidra til å skape større forståelse for et slikt handlingsmønster også i dagens samfunn.

Sammendrag

Oppgaven ser på det handlingsrommet kvinner i en embetsmannsfamilie tidlig på 1800-tallet hadde. Vi møter en mor og datter og ser hvordan de i spenningsfeltet mellom regler og konvensjoner og sine egne ønsker og evner, fant muligheter for å sørge for seg og sine. Mye av kvinnenenes liv handlet om ekteskapet, og ekteskapsidealene var i endring. Analysen drøfter hvordan de nye idealene om den romantiske kjærligheten fikk svært ulik betydning for menn og kvinner. Selv om det var forventet at de unge jentene skulle være forelsket i sin kommende ektemann, var de gitt få muligheter til å uttrykke dette og handle i tråd med egne følelser.

Materialet består av 42 brev, sendt fra foreldrene Karen og Christian Gløersen til datteren Trine i årene 1828 – 1841. Til tross for lite penger, hadde kvinnene tilgang på ressurser. Den kulturelle kapitalen bygget på utdanning og oppdragelse. Jentene fikk en viss boklig lærdom i tillegg til trening i kunstneriske uttrykk som sang og musikk. Dette var viktig både for å synliggjøre velstand og tilhørighet i embetsmannsmiljøet, og som bidrag til den sosiale samværsformen. Trine fikk også opplæring i huslige sysler, med tanke på en fremtid med ansvar for et hushold. Den sosiale kapitalen var et utstrakt nettverk mellom først og fremst kvinnelige slektninger. Det var et forhold der de hadde gjensidig nytte av og ansvar for hverandre.

Den kulturelle og sosiale kapitalen bidro til å opprettholde familiens sosiale posisjon, selv om Christian var uten embete og nesten uten økonomisk kapital. Slik var familien Gløersen fortsatt del av et velstående embetsmannsmiljø, og i 1835 ble Trine invitert på ball hos en av Norges rikeste enkemenn, Peter Martin Anker på Rød herregård. Til samtidens store forundring la han merke til Trine, og senere samme år ble de gift.

Selv om Karen gjennom flere brev tidligere hadde understreket at det ikke burde være penger, men gjensidig respekt og aktelse som skulle være grunnlag for ekteskapet, var også hun overrasket. Hun hadde forventet større grad av økonomisk og sosial likeverdighet. Men Anker brøt med forventningene, og valgte etter all sannsynlighet ut fra eget hjerte. Det er ingen grunn til å utelukke at også Trine hadde følelser for Anker, men hun kan ikke ha hatt noen reell mulighet for å avslå frieriet som ikke bare sikret hennes fremtid, men også familien forøvrig.

DEL 4: VEDLEGG

”P.sk. Du være takket min Trine for dit Brev som hiertelig glædede mig og os alle; men min Besvarelse er sandelig altfor ussel.”

Kilder og litteratur

Utrykte kilder

Gløersen, Jørgen: *Brev fra major Christian Gløersen og hustru Karen født Wetlesen til datteren Thrine*, Oslo 1970

Manntallslister fra Aker, nedre Romsaas, 1832 – 1836, Oslo byarkiv

Møller, Kai: håndskrevet avskrift av brev datert 20/2 1835

www.digitalarkivet.no

Trykte kilder

Collett, Camilla: *Amtmannens døttre*, i *Norges nasjonallitteratur*, Oslo 1996

Gløersen, Jørgen: *Brev fra major Christian Gløersen og hustru Karen født Wetlesen til datteren Thrine, annen samling*, Oslo 1971

Lie, Jonas: *Familien på Gilje og Kommandørens døttre*, i *Jonas Lie Samlede verker*, Bd 2 og 3, Oslo 1995

Litteratur

Anker-Rasch, Ole: *Slekten Anker. Halden-grenen fra Rød Herregård*, 2000/2001

Beyer, Edvard (red): *Norges litteraturhistorie*, bd 2 *Fra Wergeland til Vinje* og bd 3 *Fra Ibsen til Garborg*, Oslo 1995

Biskop, Gunnel: *Zachris Topelius i dansens virvlar. En studie i den unge Topelis opplevelser i dansnøjena på 1830-talet*, Vasa/Helsingfors 1998

Bjurman, Eva Lis: *Catrines interessanta blekhet. Unga kvinnors möten med de nye kärlekskraven 1740 – 1830*, Stockholm 1998

Bourdieu, Pierre: *Distinksjonen*, Oslo 1995

Bull, Ida: ”Kvinnens dagligliv i borgerskapet ca 1780 – 1830”, i *Historisk tidsskrift* nr 4 1990

Bull, Ida: *De trondhjemske handelshusene på 1700-tallet. Slekt, hushold og forretning*. Trondheim 1999.

Dahl, Ottar: "Grunntrekk i historieforskningens metodelære", Oslo 1973

Eliassen, Jørgen og Sogner, Sølvi (red): *Bot eller bryllup. Ugifte mødre og gravide bruder i det gamle samfunnet*, Oslo 1981

Forstrøm, O.: *Fredrikshald i 250 aar 1665 – 1915, 1. del*. Fredrikshald 1915.

Frykman, Jonas og Löfgren, Orvar: *Det kultiverte mennesket*, Oslo 1994

Hagemann, Gro: *Skolefolk. Lærernes historie i Norge*, Oslo 1992

Hammar, Brita og Rasmussen, Pernilla: *Kvinlig mode under två sekel*, Lund 2001

Hareven, Tamara: "The Life Course and Aging in a Historical Perspective", i Hareven Tamara og Adams, Kathleen J. (red.): *Aging and Life Course Transitions. An Interdisciplinary Perspective*, Tavistock 1982

Hodne, Bjarne, Hodne, Ørnulf og Grambo, Ronald: *Der stod seg et bryllup. Ekteskap i Norge gjennom tidene*, Oslo 1985

Holmsen, Cato: *Slegten Gløersen med sidelinjer*, Oslo 1929

Høisæther, Ole Rikard: *Linderud gård. Fra gods til stiftelse*, Oslo 1984

Haavet, Inger Elisabeth: "Hustruen – fra profesjonell partner til trøstende engel? Ekteskapsidealer og praksiser på 1800-tallet", i *Historisk tidsskrift*, bind 80, 2001

Johannessen, Finn Erhard: *Alltid underveis : Postverkets historie gjennom 350 år*, bd 1: 1647 – 1920, Oslo 1996

Kjeldstadli, Knut: "Å analysere skriftlige kilder", i Fossaskaret, Erik m.fl.: *Metodisk feltarbeid. Produksjon og tolking av kvalitative data*, Oslo 1997

Kjeldstadli, Knut: *Den delte byen*, Oslo bys historie bd. 2, Oslo 1990

Kjeldstadli, Knut: *Fortida er ikke hva den en gang var. En innføring i historiefaget*, Oslo 1992. Universitetsforlaget

Kjørup, Søren: *Menneskevidenskabernes. Problemer og traditioner i humanioras videnskapsteori*, Roskilde 1996

Lindbæk, Sofie Aubert: *Fra Krinoline-Tiden. Elise Auberts Ungdomsbreve og Dagbøker*, Kristiania 1921

Moe, Wladimir: *Norske storgaarder*, Kristiania 1920

Pryser, Tore: *Norsk historie 1814 – 1860*, Oslo 1999

Qvarme, Børre: *Det musikalske Lyceum og konsertlivet i Christiania 1810 – 1838*, Oslo 2002

Schnitler, Carl W: *Slegten fra 1814*, Kristiania 1911

Sejersted, Francis: *Fra Linderud til Eidsvold verk 1792 – 1895. En studie i industrielt gjennombrudd*, Oslo 2002

Slögren, Ewa: ”1800-talets syn på kvinnan, barnet och familjen”, i *Dugnad nr. 2/3* 1982

Sogner, Sølvi (red): *I gode og vonde dagar. Familieliv i Norge frå reformasjonen til vår tid*, Oslo 2003

Steinrud, Marie: *Den dolda offentligheten. Kvinnlighetens sfärer i 1800-talets svenska högreståndskultur*. Stockholm 2008

Telste, Kari: *Brutte løfter. En kulturhistorisk studie av kjønn og ære 1700-1900*, Oslo 1999

Thorsen, Liv Emma: ”Modernitet på individnivå”, *Dugnad nr. 2/3* 1992

Ulvros, Eva Helen: *Kjäreleken villkor. Tre kvinnoöden 1780 – 1880*, Stockholm 1998

Vårdal, Dag: *Francaiser og Quadriller fra norske dansebøker*, Bærum 2005

Wichstrøm, Anne: *Kvinneliv kunstnerli. Kvinnelige malere i Norge før 1900*, Oslo 1997

Ørjasæter, Kristin: *Camilla. Norges første feminist*, Cappelen, Oslo 2003

Ørjasæter, Kristin: *Selviakttakelsens poetikk. En lesning av Camilla Wergelands dagbok fra 1830-årene*, Universitetet i Oslo 2002

Liste over brev

Datert	Skrevet fra	Avsender	Adressert til
24/8 1828	Linderud	Karen	Motzfeldt, Opdal prestegård
8/11 1829	Linderud	Christian	Pastor Stang i Meldalen
3/6 1831	Christiania ?	Karen	Stockfleth, Skien
10/7 1831	Christiania	Karen	Stockfleth, Skien
18/7 1831	Christiania	Karen	Stockfleth, Skien
26/7 1831	Christiania	Karen	Stockfleth, Skien
22/8 1831	Linderud	Karen	Stockfleth, Skien
4/12 1831	Linderud	Karen	Wolff, Mo prestegård
27/1 1832	Linderud	Christian	Wolff, Mo prestegård
4/3 1832	Linderud	Karen	Wolff, Mo prestegård
12/4 1832	Linderud	Christian	Wolff, Mo prestegård
Udatert*)	Stokker ?	Karen	Linderud
17/2 1835	Stokker	Karen	Skjeberg prestegård
20/2 1835**)	Halden	Karen	Skjeberg prestegård
26/2 1835	Linderud	Christian	Skjeberg prestegård
14/3 1835	Linderud	Christian	Skjeberg prestegård
27/3 1835	Stokker	Karen	Skjeberg prestegård
28/3 1835	Linderud	Christian	Skjeberg prestegård
17/4 1835	Stokker	Karen	Skjeberg prestegård
1/5 1835	Stokker	Karen	Skjeberg prestegård
5/5 1835	Linderud	Christian	Skjeberg prestegård
10/5 1835	Stokker	Karen	Skjeberg prestegård
18/5 1835	Stokker	Karen	Skjeberg prestegård
20/5 1835	Linderud	Christian	Skjeberg prestegård
22/5 1835	Stokker	Karen	Skjeberg prestegård
27/5 1835	Linderud	Christian	Skjeberg prestegård
4/6 1835	Stokker	Karen	Skjeberg prestegård
28/6 1835	Stokker	Karen	Rød
5/8 1835	Linderud	Christian	Rød
21/8 1835	Stokker	Karen	Rød
27/8 1835	Linderud	Christian	Rød
27/8 1835	Linderud	Karen	Rød } Skrevet på samme brevark
3/9 1835	Linderud	Karen	Rød
27/9 1835	Stokker	Karen	Rød
25/10 1835	Stokker	Karen	Rød
29/11 1835	Stokker	Karen	Rød
4/3 1839	Rød	Karen	Kjærulf, Christiania
?/3 1839	Rød	Karen	Linderud ?
?/3 1839	Rød	Karen	Linderud ?
25/8 1839	Rød	Karen	Strømstad
?/ 1 1841	Linderud	Karen	Rød
18/2 1841	Linderud	Karen	Rød
28/2 1841	Linderud	Karen	Rød

*) Jørgen Gløersen har antatt en datering i mai 1832. På grunn av innholdet har jeg antatt at det ble skrevet en gang på nyåret 1835

**) Avskrift av Kai Møller

Trines foreldre og søsken

Christian Gløersen (1760 – 1835) og **Karen Wetlesen** (1773 – 1842), fetter og kusine gift 18. desember 1795. 11 barn: Jacob, Børge, Hanna, Jørgen, Marthe Regine, Kaja, Christian August, Johan, Anne Karine, Trine og Lena. De bodde de første årene i materialet hos slektninger i Christiania, men flyttet sommeren 1831 til datteren Hanna på Linderud. Christian ble boende der til sin død. Karen bodde en periode på Stokker hos den eldste sønnen, og en periode på Rød hos Trine. Hun dør på en reise til datteren Marte Regine i Nes i Hallingdal.

Jacob Gløersen (1796 – 1861) hadde en militær karriere, og ble i 1833 Kaptein og Batterichef, og bodde som dette på sjefsgården Stokker i Asker. Brev fra Karen Gløersen i 1835 er sendt herfra. Var i 1838 – 1840 ordfører i Asker. Giftet seg med sin kusine Karen (Kaja) Nicolea Stockfleth (1799 – 1880). De ble forlovet i april 1835. Hun var datter av Sogneprest Joachim Stockfleth (1758 – 1830) og Marthe Christine Gløersen (1766 – 1848) i Skien. Trine bodde hos enken sommeren 1831. Jacob og Kaja fikk ingen barn.

Børge Gløersen (1798 – 1853) var skipsfører og forekommer bare sporadisk i brevene. Han giftet seg aldri. Av faren eslet til offiser, men valgte å gå til sjøs.

Hanna Gløersen (1800 – 1853) gift med **Mogens Larsen Mathisen** (1799 – 1875). Han overtok Linderud gård i 1831, men de hadde da trolig allerede bodd der en tid. Foreldrene bodde der fra sommeren 1831, mot betaling. Likeledes var Hannas brødre Christian August og Johan losjerende i studietiden. Søstre Trine og Lena ser ut til å bo der med foreldrene. De fikk 5 barn, den første i 1824, siste i 1830.

Jørgen Gløersen (1802 – 1844) startet på en militær karriere, men ble hindret av dårlig helse og søkte avskjed i 1835. Ugift. Han omtales ved flere anledninger i brevene, han var ikke frisk og bodde på Linderud med foreldrene, fikk senere tilbud fra Anker om å bo på Rød.

Marthe Regine Gløersen (1804 – 1874) giftet seg i 1827 med **Thomas Stang** (1804 – 1874). Stang var kapellan i Meldalen 1827 – 1831, sogneprest i Vang i Valdres i 1831 – 1837, i Nes i Hallingdal i 1837 - 1846, senere i Botne og Modum. Trine besøkte dem i Meldalen i 1829. Marthe Regine og Thomas fikk 11 barn, den første i 1828.

Kaja Gløersen (1805 – 1888) gift med **Simon Olaus Wolff** (1796 – 1859) i 1825. Wolff var fra 1825 sogneprest i Mo i Telemark, fra 1833 i Urskog og senere i Sauda. De fikk en sønn, Fredrik Christian Wolff (1826 – 1907). Trine bodde hos dem vinteren 1831/32.

Christian August Gløersen (1808 – 1890) gift med **Olea Marie Randers** (1818 – 1899) i 1837. De fikk 13 barn, den første i 1838. Marie dukker opp i brevene i 1835, tilsynelatende som en del av familien. De var allerede forlovet, og Karen Gløersen hadde overtatt en del av opplæringen. Marie var datter av presteparet Randers, der Trine var i 1835.

Johan Gløersen (1810 – 1890) gift i 1843 med **Charlotte Cecilie Dahl** (1812 – 1892). Johan studerte teologi, og ble ferdig i 1833. Fikk første post som sogneprest på Værøy og Røst i 1843. Sommeren 1831 flyttet han til Linderud, og var losjerende der.

Anne Karine Gløersen (1812 – 1813).

Trine Gløersen (1814 – 1902) gift med **Peter Martin Anker** (1801 – 1863) i 1835. Trine besøkte i 1828 - 1829 sin søster Marthe Regine Stang, som da hadde to barn, det andre født to dager etter at faren skrev til henne 8/11-1829. Brevet handlet om Trines konfirmasjon som nylig var overstått. Sommeren 1831 var Trine hos enkefru Stockfleth i Skien, farens søster og mor til Kaja som ble gift med Trines bror. Vinteren 1831/32 var Trine hos sin søster Kaja og hennes ektemann sogneprest Wolf i Mo. De hadde da en sønn på 5-6 år. Mai 1832 var Trine tilbake på Linderud. Vinteren og sommeren 1835 var Trine hos sogneprest Randers i Skjeberg. De var foreldrene til Marie som ble gift med Christian August i 1837, men allerede i brevene i 1835 synes hun å ha blitt en del av familien Gløersen. I denne perioden besøkte hun også flere i området, blant annet sin søster Lena og Rød herregård der hun traff sin tilkommende. August 1835 ble Trine gift med Peter Martin Anker og flyttet inn på Rød. De to siste periodene for brevskriving er vår og sommer 1839, da Trine var på reise med sin mann, mens moren var på Rød og passet barna, og vinteren 1841 da Trine var hjemme på Rød, mens moren var tilbake på Linderud hos datteren Hanna. Trine og Peter Martin Anker fikk 8 barn, **Nils** (1836 – 1839), **Peter Christian Bowiz** (1837 – 1906), **Diderikke (Dikka) Anette** (1838 – 1912), **Herman** (1839 – 1896), **Christian August** (1840 – 1912), **Thrine** (1841 – 1845), **(Karen) Cathrine** (1843 – 1866) og **(Elise) Sophie** (1846 – 1929).

Lena Gløersen (1817 – 1872) gift med **Hans Ogmann Grønn** (1806 – 1866) som hadde en militær karriere. De fikk sin første sønn i 1836, i alt 4 barn. Det var Grønn som tok med Lena og Trine med til Rød herregård sommeren 1835.

